

ДНЕВНИКЪ

(стенографски)

на

ХІІІ-ТО обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

ХІ заседание, четвъртъкъ, 3 ноемврий 1905 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. Д. Петковъ, въ 2 ч. и 45 м. слѣдъ пладне.)

Прѣседателствующъ Д. Петковъ: (Звъни)
Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретаръ В. Кознички: (Прочита списъка.
Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители:
И. Андоновъ, И. Богдановъ, Т. Божиновъ, Н. Ганевъ,
С. Гиговъ, А. Джоговъ, А. Димитровъ, С. Димитровъ,
Т. Дундаковъ, А. Златановъ, П. Ивановъ, И. Мандиковъ,
А. Маринковъ, М. Месудовъ, И. Миховъ,
А. Мициевъ, Д. Ненковъ, Х. Никифоровъ, И. Оковски,
Г. Пасаровъ, М. Патевъ, И. Пецовъ, А. Поповъ,
Г. Поповъ, Р. Поповъ, С. Поповъ II, Д. Пъшковъ,
С. Сарийски, Е. Славовски, К. Станчовъ, Ц. Стойчевъ,
К. Стояновъ, И. Табаковъ, М. Теодоровъ,
Х. Чакмаковъ, Д. Черневъ, Н. Чилингировъ и
В. Шоповъ.)

Прѣседателствующъ Д. Петковъ: Отъ 189 народни прѣдставители отсъствуватъ 38, присъствуватъ 151. Има законното число народни прѣдставители за пристѣпване къмъ дневния редъ, затуй обявявамъ засѣданието за отворено.

На дневенъ редъ имаме:

I. Отговоръ отъ г. Министра на войната на запитването на народния прѣдставителъ г. Х. Дограмаджиевъ и отъ г. Министра на вътрѣшнитѣ работи на запитванията на г. г. народнитѣ прѣдставители: Н. Цановъ, Д. Христовъ и К. Илиевъ и

II. Продължение разискванията по прѣдложенията отъ Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и съобщенията за утвърждение сключенитѣ договори: а) съ прѣдприемача г. Хр. Никифоровъ за построяване желѣзнопѣтната линия Търново—Тръвна—Борушица и б) съ прѣдприемача г. Ив. Златинъ за построяване желѣзнопѣтната линия Радомиръ—Кюстендилъ—Турската граница.

Думата има г. Христо Дограмаджиевъ, за да развие запитването си.

Х. Дограмаджиевъ: (Отъ трибуната) Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Министърътъ на войната отговори горѣ-долу на запитването, което азъ бѣхъ му отправилъ и което не бѣше още получилъ, по случай на ония запитвания, които направи г. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ при дебатитѣ по отговора на тронното слово. Ако взимамъ думата, то е, както ще видите отъ нѣколкото думи, които ще кажа, не толкова, за да чуя отъ него единъ по-другъ отговоръ, отколкото да чуя неговото потвърждение или допълнение.

Г-да народни прѣдставители! Въ врѣме на дебатитѣ по отговора на тронното слово, когато се касаеше да се освѣтли политиката на България въ вънкашно и въ вътрѣшно отношение относително войската, ние чухме г. министъръ Геннадиева да каже — и това бѣше вѣрно — че не е настѣпило още врѣмето, щото международнитѣ разпри да се разрѣшаватъ съ третейски съдъ, съ арбитражъ. И дѣйствително, всѣкому е извѣстно, че въ една устроена държава, въ едно поредъчно общество разпритѣ между гражданитѣ се разрѣшаватъ отъ съдилищата, защото тѣ иматъ онази сила, която е необходима, за да се приложатъ тѣхнитѣ рѣшения въ изпълнение; обаче, когато се касае за разпри между два народа, между двѣ общества, вече съдилищата не могатъ да бѣдатъ едно пълно сръдство за умиротворяване. Азъ не отказвамъ, че още въ старитѣ врѣмена, въ дръвна Гърция, въ римското владичество на свѣта, сж се опитвали къмъ арбитражъ, при всичко че Римъ дължи своята слава на своето оръжие. Сръднитѣ вѣкове сжщо не сж чужди на тѣзи опитвания: още въ зарята на сръднитѣ вѣкове, на другата

година отъ откритието на Америка, испанцитѣ и португалцитѣ щѣха да се хванатъ за коситѣ, за да опрѣдѣлятъ, кой има право надъ новия свѣтъ и арбитърътъ Александъръ Борджия VI разрѣши спора. Ние виждаме, че въпросътъ за Алабама, който щѣше да прѣдизвика една сериозна война между Англия и Сѣдиненитѣ щати, се свърши пакъ съ арбитражъ. Ние виждаме, най-послѣ, като вѣнецъ на всичко това, по благородната инициатива на Руския монархъ-самодържецъ, да се нареди Хагската конференция. Но ако е истина това, което казва прочутиятъ юрисконсултъ, правовѣдецъ и въ сѣщото врѣме Цюрихски професоръ, нѣмецътъ Блунчли, че арбитражътъ не може да сире войнитѣ, но е гаранция за мира, то не помалко е истина, че при сложнитѣ международни задачи, при тѣзи неразрѣшени задачи, при врѣмето, което прѣживяваме и при нашето географическо положение, още по-врѣно е латинското изрѣчение: Si vis pacem, para bellum. Тѣй че, колкото и миролюбиви да бѣдемъ, колкото и чловѣколюбиви да искаме да бѣдемъ, ние не можемъ да отстранимъ ужаситѣ на войната, когато има да се разрѣшава единъ въпросъ за съществуването на една държава или за поправлението на нейнитѣ граници, или за осъществление на нейнитѣ бъдѣщи задачи. Въ тази точка нашата демократическа партия се напълно различава отъ партията на радикалъ-демократитѣ, които казватъ: „Напуснете Македония, защото тя е гробницата на България; откажете се отъ нея и, слѣдователно, намалете войската.“

Н. Цановъ: Не казваме така, г-нъ Дограмаджиевъ; криво сте ни разбрали.

Х. Дограмаджиевъ: Може би криво да съмъ ви разбралъ. Давамъ ви прѣкрасенъ случай за да се обясните. Азъ искамъ да подчертая тази разлика. Ако бѣше истина, че Македония можеше да бѣде гробница на България, то е, значи, още една сериозна причина, за да имаме една силна армия, за да можемъ да защитимъ тази България, за която казвате, че Македония била Ахилесовата пета. Та, искамъ да кажа, че азъ почитамъ, удивлявамъ се на мѣдрия разумъ на цѣлия български народъ, който, чрѣзъ своитѣ партии, които сѣ се чередили тукъ, на червената маса, като управляющи, винаги е поддържалъ единъ и сѣщи принципъ — България силна, ако искаме да живѣемъ свободно и да се развиваме свободно.

Нѣкой отъ дѣсницата: Браво!

Х. Дограмаджиевъ: Въ таквъ случай ние се питаме: нашата армия отговаря ли на своето назначение? Да, ние видѣхме; защото, когато се говори за армии, никакви маневри, никакви проповѣди отъ катедригѣ нищо не ни доказватъ. Армията трѣбва да я видите на границата, трѣбва да я видите при едно сблъскване и тогава ще видите, да-ли стои на висотата на своето положение, да-ли

отговаря на онѣзи надежди, които народътъ вълага върху нея, като не жали никакви жертви, колкото и тежки да сѣ тѣ. Разбира се, моята интерпелация не се отнася до единия отъ елементитѣ на този инструментъ на войната, който се нарича армия, но се отнася до тѣй парѣчения интелектуалецъ, или, както г. Министерътъ на войната казва, духовенъ елементъ. Имаме консули, нека бѣятъ и, послѣ, цѣлиятъ български народъ, благодарение на свободитѣ, на които се радва, е въ състояние той самъ да бди надъ консулитѣ, които е поставилъ, за да бѣятъ за неговата народна отбрана. Азъ казахъ, че ние имаме храбри синове, показаха се достойни на бойното поле и нищо не ни дава причини да вѣрваме, че тѣ сѣ изгубили своята доблестъ. Туй, на което ще се спра, то е вториетъ елементъ, съставляющъ народната отбрана, именно материалната частъ, която съставлява собствено и моето запитване.

Не подлежи на никакво съмнѣние, че ние, като гласувахме заема за снабдяване нашата войска съ скорострѣлни топове, намирахме, че е необходимо нужно, щото въоръжаването на войската ни да се допълни и съ тази нова система. И дѣйствително, ако може да се води въ сегашно врѣме война съ обикновенитѣ топове, то още по-лесно, по леко и по-успѣшно може да се води съ скорострѣлнитѣ топове. Това го доказа опитътъ на послѣдната война. Та затуй именно, като бѣхъ, може да се каже, единствениятъ опозиционеръ, който гласува за заема, азъ имамъ въ сѣщото врѣме заедно съ болшинството и съ останалитѣ, защото като изключимъ социалиститѣ — тѣхъ ги нѣма тукъ — и, може би, младитѣ демократи — чувамъ, за голѣма моя радостъ, че азъ не съмъ ги разбралъ, обичамъ да вѣрвамъ, че съмъ се излъгалъ — всички, когато сѣ били на властъ, сѣ доказвали противното, именно, че и тѣ сѣ за една силна армия — азъ имамъ, казвамъ, право да запитамъ: доставени ли сѣ тѣзи скорострѣлни топове въ сроковетѣ и, ако не сѣ доставени, то кои сѣ причинитѣ и не могатъ ли тѣзи причини, по-неже тѣ мѣчно могатъ да се изгладятъ — закѣсняването е вече станало — да се изпрѣварватъ за въ бъдѣще, за да нѣмаме туй закѣсняване?

Вие виждате, че въпросътъ е много важенъ. Въ политиката днешниятъ день не прилича на утрѣшния. България трѣбва да бѣде добрѣ въоръжена не само да запази себе си, което го доказахме при единъ конфликтъ прѣди 4—5 години, но въ сѣщото врѣме и да бди за своитѣ братя отъ таткѣ Рила. Ще ни кажете: оставте македонцитѣ, нека се грижатъ за себе си. Прѣди всичко, това може всѣки българинъ, отъ малкъ до голѣмъ, да го каже, но нѣма човѣкъ да го повѣрва, защото крѣвнитѣ връзки сѣ толкова силни, щото нѣма човѣшка мощъ, която да може да ги развърже тѣй лесно. Азъ допускамъ братъ да остави брата си и да не му отиде на помощъ, но не мога да допусна народъ да остави своя народъ. Това не е било въ исто-

рият и не може да бъде. Едно заплитане на работитъ въ Македония, волею-неволею, може би, както стана съ Гърция по критскитъ работи, ще ни увлѣче въ една война и, слѣдователно, важно е да знаемъ ние, готови ли сме съ туй, което сме поръчали, съ нашитъ скорострѣлни топове — не говоря за планинската артилерия, за планинскитъ топове, защото тѣ сѣ тукъ; но за тежката артилерия, чийто топове не сѣ пристигнали и които, разбира се, бързо не могатъ да пристигнатъ. То е важно за насъ, понеже сме направили голѣми жертви, струватъ повече, отколкото, може би, щѣха да струватъ, ако ги поръчехме въ обикновено врѣме, и затова искаме да знаемъ, да-ли жертвитъ, които българскитъ народъ прави и е готовъ да прави за своята армия, се оправдаватъ, да-ли тѣ сѣ изпълнени.

Ето защо, като свързвамъ въпроса за въоръжението на армията — и не може да се дѣли — съ честта, ако не и съ съществуването на България и същеврѣменно съ нейнитъ задачи, които ѝ се налагатъ, като съсѣдка и едноплеменница на Македония, отправямъ своето питане, което мисля, че е много сериозно. Едно закѣсняване отъ единъ-два дена или мѣсець-два може да се отрази злѣ върху нашитъ работи. Азъ не съмъ политикъ — поне слѣдя по-скоро вътрѣшната политика, отколкото външната — но увѣренъ съмъ поне, че ако ние бѣхме силни, ние можехме по-мажоренъ тонъ да държимъ спрямо Турция, която се гаври съ всичко българско. Нотитъ на нашия Министъръ на външнитъ работи щѣха да иматъ по-голѣмъ ефектъ, защото като има задъ себе си цѣлъ единъ народъ, готовъ съ войската си да поддържа думитъ на своя прѣдставителъ въ странство, неговитъ думи ще бѣдатъ слушани. Още повече, че имаме работа съ турцитъ, които не сѣ навикнали освѣтъ да се подчиняватъ на силата. Историята доказва това. И тѣ сѣ прави, защото съ сила сѣ влѣзли въ Балканския полуостровъ и съ сила само ще трѣбва да излѣзатъ. Ние, слѣдователно, трѣбва да бѣдемъ готови. Но г. министърътъ каза по-рано: да, ние сме готови. Азъ зная сега, че не можемъ да имаме всичко готово, но ако моитъ свѣдѣния сѣ върни, до мѣсець августъ трѣбваше да имаме деветъ батареи, по една на всѣки полкъ, за да могатъ да се запознаятъ нашитъ войници и офицери съ сложната служба на новото артилерийско оръдие. Обаче, азъ не мога да виня правителството, защото какво трѣбваше да направи то? Да плати паритъ — тѣ сѣ задържани. Азъ зная, че ако има вина, тя е въ компанията Шнайдеръ.

Азъ трѣбва да релевирамъ единъ фактъ, който прави честь на г. Военния министъръ. Той обясни на г. Гешова като каза: „топоветъ сѣ закѣснѣли, но отъ това службата малко ще пострада, защото взехъ мѣрки да изпратя артилериисти въ Крезю, да се запознаятъ съ новитъ топове.“ И доколкото се научихъ тамъ сѣ пратени още нѣколко офицери. Това е една прѣдвидливостъ, която не мога освѣтъ съ радостъ да

отбѣлѣжа. Но като се има прѣдъ видъ, че компанията Шнайдеръ и другъ нѣтъ не е била акуратна, че нейната дѣятелностъ е много ограничена — не е като оная на Крупа — тя може да се застави да изпълни точно задълженията си, само ако се приложи всичката строгостъ на договора, който е сключенъ между нея и държавата, да ѝ се наложатъ грамадни глоби, съ които може да се купятъ нѣколко батареи и да ѝ се не прави никакво снизхождение. Доколкото помня, г. министърътъ каза, че сѣ взети мѣрки да стане доставката, но по моитъ свѣдѣния само половината доставка, може би, е на пътъ, а другата половина ще стигне до края на годината. Обаче, важното е тукъ, че компанията сдѣла ли ще плати на първо врѣме нѣкакви глоби. И не е желателно да плати, защото тя си е запазила правото, ако закѣснѣе извѣстна доставка, другата доставка да достави въ сравнително по-ранно врѣме, за да има компенсация на врѣмето. Още по-хубаво ще бѣде. Но азъ мисля, че не може да се застави да изпълни задълженията си друго-яче, освѣтъ ако българското правителство се придържа строго о договора, а именно да наложи на компанията прѣдвиденитъ въ договора грамадни глоби.

Като давамъ тия обяснения по случай запитването си, азъ вече чухъ отговора на г. министъра, но мисля, че той може да каже нѣщо по-пълно.

Прѣдседателствуващъ Д. Петковъ: Има думата г. Министърътъ на войната.

Министъръ генералъ-майоръ М. Савовъ: Г-да народни прѣдставители! Завчера, когато отговаряхъ на запитването на г. Гешова, азъ имахъ случай да дамъ обяснение и по въпроса, който г. Дограмаджиевъ повдига; но понеже днесъ г. Дограмаджиевъ прави формално запитване, намѣрихъ за нужно да отговоря втори пътъ.

Безъ да влизамъ въ подробности по първата частъ на онова изложение, което г. Дограмаджиевъ намѣри за добръ да направи, за подготовката на една армия, има само да му благодаря въ туй отношение, защото неговитъ възгледи напълно съвпадатъ съ ония, които азъ нѣколко пъти съмъ ималъ случай, както въ открити, така и въ закрити засѣдания, самъ да излагамъ. Специално за конкретния случай — за топоветъ — трѣбва да кажа, както и миналия пътъ, че въ първоначалнитъ срокове, дѣйствително, има едно закѣснение, обаче, по силата на извѣстна клауза, прѣдвидена въ договора, сключенъ между правителството и фабриката, това закѣснение не може да се отрази на по-нататъшната доставка, защото фабриката ще бѣде принудена непрѣмънно къмъ края на контрактната година да достави прѣдвиденото число батареи, т. е. да-ли въ началото на мѣсець августъ щѣше да даде 9 батареи или не, безразлично е, къмъ края на годината трѣбва да даде извѣстна число батареи, и ако къмъ това число не се дадатъ, глобата е твърдѣ голѣма и ще трѣбва да я плати. По поводъ на първоначалното закѣс-

няване, правителството си е изпълнило дълга — онова, което е предписано от договора, е приведено въ изпълнение. Така че, ако фабриката по една или друга причина не може да устои да отговори на своите задължения, тя ще трябва да плати тези грамадни глоби, понеже няма никакви оправдателни мотиви, които да могат да я избавят от това. Не е, може би, вината за закъсняването въ това, че фабриката не е така широка, голѣма, или че инсталацията е сравнително по-слаба отъ онай на Крупа, защото ние имаме едно закъснение при доставката на оръдия и отъ Крупа. Азъ миналиятъ пътъ ви обяснихъ, че сега фабриките за военни доставки, като: патрони, снаряди и оръдия закъсняватъ, това е обща болестъ, понеже числото на тия фабрики въ Европа е твърдѣ малко, а пъкъ поръчките поради японско-руската война сѫ извънредно голѣми, вследствие на което сѫ прѣгрупирани съ голѣма работа. Но, както и да е, това си е тяхна смѣтка — тия, които не отговарятъ на договора, ще трябва да си платятъ глобата. Въ всеки случай, работата не е въ такава голѣма степенъ, както се прѣдставлява на г. Дограмаджиева, защото вече нѣколко батареи сѫ приети и тези батареи сѫ на пътъ, натоварени да тръгнатъ за България. Независимо отъ това, повечето отъ оръдията, които въ началото на августъ трѣбваше да дойдатъ, има вече готови и приети, само че батареите не сѫ напълно сглобени, вследствие на което трѣбва известно врѣме, за да може да се сглобятъ и дойдатъ тукъ.

По отношение на самата подготовка пакъ настоявамъ, че ако бѣха дошли въ началото, щѣше да бѣде по-добъръ, не подлежи на съмнение; но не трѣбва да забравяме, че това е нова работа за насъ, че се искаше известно врѣме, за да се изработятъ уставите за дѣйствието при новите оръдия; да се изработятъ инструкциите за материалната частъ, вследствие на което, даже ако бѣха дошли и въ него срокъ, нѣмаше твърдѣ да спечелимъ ако нѣмаше подготвенъ персоналъ. Като прѣдвидяхъ това обстоятелство, взехъ своевременно мѣрки, командировахъ офицери въ една иностранна армия, за да се научатъ съ работата, какъ се манипулира съ новите оръдия. И благодарение на това обстоятелство, тази строева работа до известна степенъ е подготвена, кадрътъ е готовъ, остава да дойде една батарея, съ помощта на която ще откриемъ училище тукъ за упражнени и слѣдъ туй, батареите като сѫ тукъ, ще се почне работа съ новите оръдия. Независимо отъ това взеха се мѣрки, като се възложи специално на членовете отъ комисията да дадатъ подробни свѣдѣния по материалната частъ, да съставятъ инструкциите за нея. Тѣ сѫ готови и се печататъ сега. Така щото, собствено за подготовката на командния персоналъ за новите оръдия врѣмето не е изгубено. Азъ се надѣвамъ, че ще имаме въ скоро врѣме и батареите.

Това е, което имамъ да кажа въ отговоръ на запитването на г. Дограмаджиева.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Доволенъ ли сте, г-нѣ Дограмаджиевъ, отъ отговора на г. Военния министъръ.

Х. Дограмаджиевъ: Доволенъ съмъ.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Събранието доволно ли е отъ отговора на г. министра? (Отъ дѣсницата: Доволно.)

Който е доволенъ да си вдигне ръката. (Болшинство) Събранието е доволно отъ отговора на г. министра.

Слѣдва запитването на г. Найча Цановъ къмъ г. Министра на вътрѣшните работи.

Г-нѣ Найчо Цановъ има думата.

Н. Цановъ: (Отъ трибуната) Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ отпразилъ слѣдующето запитване къмъ г. Министра на вътрѣшните работи. (Чете)

„На 30 октомврий т. г. се произведе отново изборъ, понеже първиятъ бѣ касиранъ по причина на фалшификация, за общински съвѣтници въ Габрово. Резултатътъ е билъ въ полза на правителствената листа, съ които сѫ се сюзили и народняците. За да се види на какво се дължи този резултатъ, азъ ще приведа слѣдующите телеграми получени отъ Габрово.

„I. София. Министру на вътрѣшните работи. — Подадена на 24 того, 9 ч. вечерята. — Тая минута комисарътъ излѣзълъ съ общинската нощна стража на патрулъ и въ ул. „Опълченска“ бѣ посрѣщанъ отъ образуваната шайка отъ секретари на околийския началникъ Татарлиевъ и битъ подъ покровителството на полицията. Прѣбитъ е така сѣщо и градския названтъ Петко Ивановъ и прѣнесенъ въ болницата. Молимъ заповѣдайте обуздаването на шайката, иначе саморазправата е неизбежна. 6.674. Кметъ: Конкилевъ.

„II. София. Прѣдседателю Народното събрание, копие депутатитъ: Найчо Цановъ, Даневъ, Гешовъ и вѣстниците. — Подадена на 26 того. — На 30 того има изборъ за общински съвѣтници. Полицията тукъ е образувала шайки, които нощно врѣме, придружавани отъ нея, обикалятъ града и нападатъ съ дрѣнови къски и револвери всички граждани, които сѫ противъ правителствените листи. На 24 прѣзъ нощта биха комисаря и тежко параниха градския названтъ Петко Пранчевъ, които съвмѣстно сѫ изпълнявали службата на нощния патрулъ. Своиш, 7 ч., когато демократическата партия прави събрание въ Кръстникова ханъ, полицията съ смѣната шайка, воглавѣ околийския началникъ, се явява прѣдъ самия входъ на зданието, захващатъ да стрѣлятъ. Около 10 вистрѣли се пуснаха и произведоха нечута тревога изъ цѣлия градъ. Молимъ застъпете се да се гарантира въ изборния день свободата и запазването живота на гражданитъ отъ правителствената шайка и полицията, защото нито управителътъ, нито министърътъ обръщатъ внимание на нашите оплаквания. 6.705. Кметъ: Конкилевъ.

„III. София. Министру Петкову. Копие вѣстникѣ. — Подадена на 26. — Види се, не искате да чуete нашитѣ оплаквания и да гарантирате свободата на избора. Снощи демократическата партия имѣ събрание въ Кръстниковия ханѣ. При входа се явиха организираната шайка, придружена отъ всичката полиция, воглавъ околийския началникъ, опитаха се да попрѣчатъ на събранието, като дадоха около 10 вистрѣла за тероръ. Тази вандалина дигна и разтревожи цѣлия градъ. Когато се явихъ долу при началника, той ми се закапи се лична разправа. Съмишленицитѣ на демократическата партия не се уплашиха отъ посѣгателството на шайката и полицията. Събранието се състоя още по-импозантно. Партизанитѣ ви, съ народници и полицията се заканватъ съ още по-голѣми насилия въ деня на избора. Ако Вие сте министъръ на България, обуздайте шайкитѣ, полицията и гарантирайте свободата на избора; въ противенъ случай за жертвитѣ, които биха станали, Вие ще носите нравствената отговорностъ. 6.706. Кметъ: Конкилевъ.

„IV. София. Министру Петкову, копие: Найчо Цановъ и вѣстникѣ. — Подадена на 26, 3 1/2 ч. слѣдъ обѣдъ. — Шайката на секретаря на началника Татарлиевъ, придруженъ отъ полицията, инспирирани отъ околийския началникъ, прѣзъ бѣлъ денъ биха въ заведението на Петко Буровъ, Ивана Митевъ, Ив. Венковъ, Христо Ивановъ, Василъ Хр. Яковъ, Яко Венковъ, Ив. Абапозовъ, Пр. К. Мянковъ. Първиятъ тежко раневъ. Молимъ обуздайте шайката и полицията, инакъ търпѣнието се изчерпа и саморазправата е на прага, за която Вие ще бѣдете отговорни. 6.707. Кметъ: Конкилевъ.

„V. Отъ завчера вѣстникѣтѣ неприбрани отъ пощата и не продадени. Прѣслѣдва ме шайка начело съ секретари. Градътъ, като че е въ обсадно положение. Пристигатъ стражари отъ Търново, Севлиево, Дръново, начело съ пристава Маминото, за избора на 30 того. Шайката пощесъ бѣспува изъ града и съ револверни гърмежи всѣва ужасъ. Нападната къщата на братя Цвѣтко и Стефанъ Мичковитѣ, и двамата ранени съ саби. Илимковъ.

„VI. Министру вътрѣшнитѣ дѣла, копие: прѣдседателю Народното събрание, Н. Цановъ, Малиновъ, Салабашевъ, Даневъ, Гешовъ и вѣстникѣтѣ: Прѣлорецъ, Денъ, Дневникъ, Миръ и Поща — Подадена на 28 того 11 ч. и 25 м. сутринята. — Като че ли всичко въ България е мрътво, изключая шайкитѣ. Нашитѣ оплаквания оставатъ гласъ въ пустиня. Вандалинитѣ на шайки и полиция продължаватъ и се увеличаватъ. На 26 того безъ никаква причина арестуванъ училищниятъ слуга Бояджиевъ, пуснатъ сутринята. Прѣзъ деня бити отъ секретаря на околийския началникъ и шайката подпомагани отъ полицията, трима селяни отъ Габровската община и кръчмарътъ Паунчевъ и Хр. Мянковъ. Пристигна полиция отъ Дръново, Тръвна и Търново, на чело на прочутия търновски приставъ Маминото. По чия заповѣдъ и защо се пращатъ тия полицаи? За усилюването на шайкитѣ и да шайка-

джиштва сама ли? Снощи 9 ч. правителствената шайка, послѣдвана отъ полицията, на чело Маминото въ стражарска униформа, и акцизни стражари нападатъ дюкяна на Иванъ Кафовъ, демократитѣ Екимъ Мичковицъ, Банковицъ и др. безъ никакво прѣдизвикване, сама полицията почва да бие Мичковицъ и го повлича изъ улицата съ бой, да го арестува и изтезава. Минуващи край къщата имъ и на виковетѣ му за помощъ излизатъ по бѣли гащи братята му Цвѣтко Мичковицъ, общински съвѣтникъ, Стефанъ Мичковицъ и махленци. Полицията съ голи шапки и съ револверни вистрѣли се нахвърля върху имъ въ самата къща и паранява Цвѣтко и Стефанъ Мичковицъ въ рждѣтѣ и главата. Стига кордонъ стражари, пази къщата. Тревога. Невинни хора се влачатъ по участъка. Съставятъ имъ актове, заплашватъ и биятъ. Тази минута шестима въоръжени съ пушки стражари сж закарани въ участъка Стефанъ и Екимъ Мичковицъ, вандалинитѣ и бойковетѣ сж публични и официални, слѣдователъ е тукъ, види се за тероръ. Види се, врѣмената на Фазлъ-паша се повтарятъ въ България; нѣма вече ни закопи, ни власт, ни свобода. Жертвитѣ почватъ и заславени сме на собственитѣ си сили и защита. Молимъ турпете край на всички тѣзи прѣдизборни вандалици, ако искате да прѣдотвратите човѣшки жертви. 6.752. Кметъ: Конкилевъ, п. кметъ: Тюовъ, съвѣтници: Баевъ, Пенчевъ, Банковъ, Байновски, Рашеевъ, Мичковицъ.

„VII. До Министра на вътрѣшнитѣ работи, копия до вѣстникѣтѣ. Слѣдователъ умишлено призована мъжа ми Конкилевъ, кметъ на града, като обвинемъ въ подстрѣкателство противъ полицията. Днесъ слѣдъ обѣдъ въ 5 1/2 ч. се е приготвило постановление за задържане утрѣ прѣдъ избора. Той, занятъ съ служебни работи, не отива, слѣдъ малко двадесетъ души стражари, на чело съ прочутия Търновски приставъ Маминото, блокиратъ къщата ни и нахълтатъ да го дирятъ. Часътъ е 7 и нощъ обиски сж забранени. Въ къщи писъкъ и страхъ. Нима мъжътъ ми, кметъ, дългогодишенъ депутатъ, поборникъ и извѣстенъ политически борецъ е разбойникъ, та го дирятъ нощъ? Моля закрилата ни. Конкилева.

„VIII. София, Т. Теодоровъ, копие Гешовъ. Вие се борите въ Народното събрание противъ стамболиститѣ, а тукъ вашитѣ съмишленици се съюзяватъ съ тѣхъ. Маминото, полицейски приставъ въ Търново, който прѣди години при обиколката на шефовецѣ, ви би съ стамболовска шайка въ Търново, сега е тукъ и съ шайка на вашитѣ народници бие насъ. Срамъ и гнусно. Немѣ не можете да възпрете този позоръ на хората ви въ Габрово. И това било партия съ претенции за парламентарно управление! Отъ демократическото бюро. 30 октомврий.

„IX. Градътъ е наводненъ отъ конни и пѣши стражари, патраули навредъ по улицитѣ. Около изборнитѣ мѣста сж заети отъ стражаритѣ и народняшко-стамболовската шайка. Прѣдъ входа на

изборния дворъ стражари и шайки не пускатъ демократитѣ да гласоподаватъ и ги повръщатъ назадъ съ заканвания и бой. Приставътъ Маминото е фактически господаръ на града. Това ли е свободниятъ изборъ? Пратениятъ отъ Васъ ревизоръ, на когото се оплакахме, не взема никакви мѣрки. За демократическото бюро Д. Рачевъ.

„Х. Общинското управление е блокирано отъ полицията. Не пускатъ ни служаци, ни избиратели за карти. Вхоятъ на изборния дворъ заетъ отъ стамболовско-народняшката шайка, воглавъ секретаря на околийския началникъ Татарлиевъ; не пускатъ гражданитѣ да гласоподаватъ и съ псувни и бой ги връщатъ. Полицията подпомага шайката. Между другитѣ върнати сж: учителитѣ Кондовъ, Гладжовъ, Шошлековъ, Д. Недевски, Заимовъ, Рачевъ, Димитровъ и др. Учителитѣ Заимовъ е битъ отъ старшия и арестуванъ. Прѣдседателтъ не е въ състояние да въдвори реда, защото полицията не го слуша. Дошлитѣ отвънъ стражари сж безъ номера. Ревизорътъ Кузевъ, когото сте изпратили, на оплакванията ни не обръща внимание. Това ли е свободенъ изборъ? Срамъ и гнусота! Демократическо бюро.

„XI. Габрово, 30 октомврий 12 ч. 10 м. пладне. Министру вътрѣшнитѣ работи, копие „Прѣпорецъ“, „Денъ“ и „Дневникъ“. Въ града е тероръ. Шайка и полиция бѣснѣе. Комисарѣтъ Радевъ, Христо Гъбенски и Гюте Екимовъ арестувани. Въ тази минута полицията, на чело Маминото, влиза съ сила при изборителното бюро, извлича кмета Конкилевъ и го арестува. Пратенитѣ доктори отъ домашнитѣ да го прѣгледатъ недопуснати. Ревизорѣтъ ви се крие. Врѣмената на Фазлъ-Паша сж надминали. Това е позоръ! Демократическо бюро, за бюрото П. Паскалевъ.

„Поради това на основание чл. 107 отъ конституцията, моля Ви, г-нѣ министри, да ми отговорите:

1) Какви мѣрки взехте, за да се запази изборната свобода на габровскитѣ граждани?

2) Какъ ще обясните вандалското поведение прѣди и въ деня на избора на габровската полиция, подсилена съ полицейски пристави и агенти отъ Търново и другади?

3) Това ли разбирате подъ думитѣ „редъ и тишина“, които изтъкнахте въ тронното слово?“

Г-да прѣдставители! За да ни стане ясно поведението на полицейската, на административната властъ въ Габрово на изборния денъ на 30 октомврий, азъ съмъ длъженъ да се върна съ нѣколко думи малко по-назадъ, за избора на 14 августъ, който бѣ произведенъ въ Габрово. За това, което говоря сега, вече сжществуватъ автентични доказателства отъ сѣдебнитѣ власти. Оттамъ ние ще тръгнемъ, за да можемъ да си обяснимъ поведението на полицията и да видимъ да-ли дѣйствително всичко това, което се изтъква въ вѣстникитѣ до министра и до прѣдставителитѣ, е вѣрно или не.

На 14 августъ, както навсѣкѣтъ въ България, бѣха назначени да станатъ избори и въ гр. Габрово. Демократическата група въ гр. Габрово, ползующа

се по всѣка вѣроятностъ съ довѣрието на избирателитѣ, а за това служи, като доказателство, резултатътъ отъ избора, въпрѣки всички мѣрки, които сж били взети тогава, успѣва да сполучи побѣда въ избора. Тогазъ, по всѣка вѣроятностъ — пѣкъ това се твърди и отъ самитѣ оплаквачи — такъвъ тероръ, какъвто е билъ развитъ въ деня на 30 октомврий, не е сжществувалъ. Тогазъ къмъ други мѣрки е била прибѣгнала властѣта и ето какви сж били тѣ. Още въ деня на тегленето жребие за прѣдседателитѣ на бюрата въ разнитѣ центрове на Търновския окръгъ, изтеглена е била първата бюлетинка за прѣдседателъ въ Габрово отъ прѣдседателя на Търновския окръженъ сѣдъ, Панайотъ Савовъ, и по впечатлението на публиката, която е присѣдствувала въ засѣданието, излиза, че тази бюлетинка за прѣдседателъ на Габровската секция е била прѣдварително подготвена отъ прѣдседателя на Търновския окръженъ сѣдъ.

Ю. Йоновъ: Не е вѣрно! Вие не познавате този Панайотъ Савовъ. Не можете въ туй да го обвините.

Т. Върдаровъ: Това е само Ваше прѣдположение.

Министъръ К. Панайодовъ: Никой не може да направи такова нѣщо.

Н. Цановъ: Никой ли не може? Азъ ви говорихъ миналата година какво стана въ Видинъ и досега не искате да дадете мировия сѣдия подъ сѣдъ.

Министъръ К. Панайодовъ: Не е направилъ нищо.

Н. Цановъ: Какъ не е направилъ? Констатирано е съ актъ отъ членъ на Софийския апелативенъ сѣдъ.

Бюлетинитѣ, както никога другъ пѣтъ, не сж били въ този случай съгнати и, както казахъ, първата бюлетинка, изтеглена отъ прѣдседателя на окръжния сѣдъ, е била бюлетината за Габровската избирателна секция, за Габровския мирови сѣдия, нѣкой си Сакъзовъ. А че има нѣкаква логическа връзка между това и онова, което стана на 14 августъ, ще видите отъ поведението на този мирови сѣдия, което е държалъ на избора въ Габрово.

Д. Милковски: Това сж сѣ прѣдположения.

Н. Цановъ: Г-да прѣдставители! Още малко ще послушате и ще видите, че не е прѣдположение, защото азъ ще ви чета актове на окръжния сѣдъ. Този мирови сѣдия трѣбваше да отиде въ Габрово, защото се знаеше, че въ гр. Габрово бѣше пай-сила опозицията противъ правителството. Но да отидемъ по-нататкъ. Въ деня на избора сж се получили въ полза на демократическата листа 615 гласа въ полза на съединената листа отъ стамболисти и народняци 557 гласа. Това е било констатирано отъ цѣлото бюро, въ присѣдствието

на застъпниците, въ присъствието на всички членове отъ бюрото. Но отведнажъ една цѣла купчина отъ 100 бюлетини на демократическата листа изчезва, по всѣка вѣроятностъ въ джобовѣтъ на прѣдседателя на бюрото.

Ю. Йоновъ: Колко е лесно да говоришъ прѣдположения.

П. Ивановъ: На-ли е имало въ бюрото и застъпници?

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Г-нъ Цановъ, факти посочете.

Н. Цановъ: Азъ ще ви посоча факти отъ вѣстниците, цитирани наистина, но ще моля г. Министъра на правосъдието, ако има куражъ, да ги опровергае.

Гласове отъ дѣсницата: А-а-а!

Министъръ К. Панайодовъ: Ще Ви отговоря.

Секретаръ В. Кознички: (Възразява нѣщо)

Н. Цановъ: Въмѣсто изчезналитѣ 100 бюлетини отъ листата на демократическата партия, се явява една купчина отъ 58 бюлетини на съединената листа, и въ резултатъ, при сключването на протокола, когато трѣбвало да се подписва, намѣсто да се констатира резултатътъ, който се намѣрилъ въ началото, по желанието и настояването на прѣдседателя, се констатиралъ слѣдующиятъ резултатъ: отъ 615 бюлетини за демократическата листа, слѣдъ изчезването на 100-тѣ бюлетини, демократическата листа остава съ 515 гласа, а съединената листа на народняци и стамболисти, намѣсто 557, плусъ ония 58, прибавени отпослѣ, възлизатъ на 615 гласа. И спокоенъ прѣдседателътъ, като е мислилъ, че е изпѣлнилъ добросъвѣстно своя дългъ, за което е билъ и назначенъ за прѣдседателъ на тази секция, подписва и протокола. Обаче, оставатъ при особено мнѣние нѣколко души, които направятъ своята контестация, направятъ заявление и ония застъпници, които сж присѣствували и прѣдъчитъ на които се е извършило това. Подава се контестацията въ окръжния съдъ и прѣдъ видъ на тия очевидни данни, изтъкнати въ контестацията до окръжния съдъ, послѣдниятъ не е могълъ да не назначи единъ особенъ членъ, който да разслѣдва работата. Това е членътъ на съда Никола Дяковичъ. Той е билъ анкетюръ на Габровския изборъ. Дяковичъ отива на мѣстото и слѣдъ проверката на всичкитѣ оплаквания, които сж били изтъкнати въ контестацията, слѣдъ разпитването на всички свидѣтели, които сж присѣствували и които сж били очевидци на всичко станало прѣдъ тѣхнитѣ очи, и когато се констатирало, че дѣйствително най-напрѣдъ сж били 615 бюлетини за демократическата листа, а послѣ оставали 515, че най-напрѣдъ сж били констатирани 557 бюлетини за съедине-

ната листа на народняцитѣ и стамболиститѣ и послѣ сж станали 615, слѣдъ като се констатирало това, връща се въ Търново и дава своя рапортъ до окръжния съдъ, който и касира този изборъ. Ето дословно думитѣ отъ рапорта на анкетюръ Дяковичъ: (Чете) „Доказано е до очевидностъ, че 100 бюлетини отъ демократическата кандидатна листа сж откраднати и че на мѣсто тѣхъ е вмѣната една цѣла връзка отъ 58 бюлетини отъ съединената листа. Тия 58 бюлетини, които по чистота и гладкостъ на краищата се отличаватъ отъ другитѣ, които сж били дълго време държани и прѣдавани отъ ръка на ръка — посятъ тоже сжчинския подписъ на прѣдседателя на бюрото — Иванъ Сакъзовъ. Това положение дохожда да ни убѣди, че прѣстъпление е извършено съ знанието и участието на самия прѣдседателъ на бюрото“. Чувашъ ли, г-нъ секретарю! (Къмъ г. Кознички)

Секретаръ В. Кознички: Това не е вѣрно, Вие го не познавате и отивате да си кривите душата.

Министъръ К. Панайодовъ: Азъ ще Ви обясня кой е Дяковичъ.

П. Ивановъ: Дяковичъ е демократъ.

Н. Цановъ: Г-да прѣдставители! Слѣдъ този рапортъ изборътъ бѣ касиранъ и затова се назначи изборъ на 30 октомврий. Очевидно е било намѣрението на правителството да вземе по какъвто и да е начинъ избора.

Гласове отъ дѣсницата: Не е вѣрно!

Ц. Крачуновъ: Какво значение има габровскиятъ изборъ, та да отива правителството да прави такива работи.

Н. Цановъ: За втория изборъ вече не можеха да се повторятъ фалшификациитѣ — откриха се тѣ — и този пѣтъ вече трѣбваше да се прибѣгне къмъ онова срѣдство, къмъ което обикновено прибѣгва сегашното правителство — къмъ терора, къмъ насилията.

Отъ дѣсницата: О-хо-о-о!

Н. Цановъ: Отъ телеграмитѣ, които прочетохъ, вие видѣхте, че въ Габрово се е събрала полиция отъ три околии, че е изпратенъ специално единъ полицейски агентъ, подъ името Мамино, който е ръководилъ тѣй съставената полиция и устроилъ заедно съ нея шайки. Нѣма нужда, г-да прѣдставители, да повтарямъ всичко онова, което четохъ въ телеграмитѣ...

П. Ивановъ: Скроени телеграми.

Н. Цановъ: ...но ще ви прочита още двѣ телеграми, изпратени до г. министъра. Не, ще прочита

само последната телеграма, другата не искамъ. (Чете): „Габрово, 1 ноемврий 1905. „Прѣпорецъ“, копия „Денъ“, „Дневникъ“. — Терорътъ и насилията на полиция и шайки побѣдиха, изборътъ губимъ, контестираме. Демократическо бюро: Паскалевъ.“

Д. Милковски: Това е за утѣшение.

Н. Цановъ: И дѣйствително, можеше ли друго-мѣ да бѣде? Изразено е много ясно въ телеграмитѣ всичко онова, което е ставало прѣди и въ деня на избора на 30 октомврий въ Габрово. Г-да прѣдставители, азъ зная, че г. министърътъ ще иска да опровергае тѣзи нѣща.

Г. Чолаковъ: А, не може, ще оставимъ само Конкилевъ да говори.

Н. Цановъ: Но опровергае ли ги или не — азъ питамъ: това ли се разбира подъ думитѣ „редъ и тишина при изборитѣ“, които владѣли въ България? А това е единъ образецъ на изборитѣ въ цѣла България, произведени едни подиръ други отъ сегашното правителство.

Д. Милковски: Габрово не прѣдставлява цѣла България. Г-нъ Пецовъ отговори.

Н. Цановъ: Г-да народни прѣдставители! Още при отговора на тронното слово се засѣгна единъ въпросъ — въпросътъ за правото на народнитѣ прѣдставители да интерпелиратъ министритѣ. Каза се — и това е вѣрно — че интерпелациитѣ, запитванията — това сж едно отъ най-важнитѣ права на народнитѣ прѣдставители, защото само чрѣзъ тѣхъ се проявява контролътъ на народа върху дѣлата на министритѣ. Сега, по добрата воля на министра г. Петковъ, ние вече имаме единъ денъ опрѣдѣленъ за запитвания. Но азъ мисля, че това още не може да се нарече запитване, така както искате вие да го практикувате въ нашето Народно събрание. За да има сѣщинско едно запитване, по него трѣбва да ставатъ дебати, трѣбва да вземе думата всѣки единъ народенъ прѣдставителъ.

Министъръ К. Панайодовъ: А, така ви се иска.

Д. Милковски: За да карате сесията цѣла година.

Н. Цановъ: И само когато Народното събрание, слѣдъ изслушването на всички лица, които се интересуватъ въ обсъждането на една интерпелация, си уясни добръ работата, произнася се, да-ли трѣбва да взема нѣкакъвъ дневенъ редъ противъ министерството, или взема простъ дневенъ редъ и минава по-нататъкъ къмъ текущата работа. Това е интерпелация. А това, което се прави сега у насъ — да дойда азъ да изкажа всичко, послѣ да дойде министърътъ да ми отговори и да ме питате доволенъ ли съмъ или не, а послѣ само да се попита Народното събрание да-ли е доволно — това

не е интерпелация; това е всичко друго, но не и интерпелация; това е всичко друго, но не и парламентаризмъ; това е quasi парламентаризмъ, това е лъжливъ парламентаризмъ.

Т. Върдаровъ: Кога дойдете вие, тогава ще правите тѣзи работи.

Н. Цановъ: Г-да прѣдставители! Не зная какъ не можемъ да се разберемъ . . .

Т. Върдаровъ: Защото не искате.

Н. Цановъ: . . . и винаги на всичко онова, което вие изнасяме въ Народното събрание, вие сѣ прѣдполагате, че това е сѣ прѣднамѣрена цѣль.

Обаждатъ се отъ дѣсницата: Вѣрно!

Н. Цановъ: Вие сѣ прѣдполагате, че ние имаме голѣмата задача да ви свалимъ, та да се качимъ ние на властъ.

Д. Милковски: Това ви е желанието.

Н. Цановъ: Когато и при какъвто случай да сме се явили тукъ, ние сме искали да опѣнимъ работитѣ тѣй, както ги схващаме, и тѣй, както можемъ да ги разберемъ, и, ако можемъ, и васъ да накараме така да ги схванете.

Т. Върдаровъ: Благодаримъ за услугата.

Н. Цановъ: И когато ви казваме, че общественото мнѣние се вълнува, че противъ извѣстни мѣроприятия е настроено цѣлото общество, инженери и т. н., вие отъ министерската маса ни отговаряте: „Азъ не вѣрвамъ на никакво общественое мнѣние, азъ не вѣрвамъ на момчетията, азъ съмъ тукъ правителство, азъ съмъ министъръ, ще прави онова, което желая, и ако не одобрите онова, което искамъ, ще си взема калпака и ще останете вие сами да се разправяте.“ Г-да народни прѣдставители! Не тѣй сѣ прѣнебрѣжение трѣбва да се гледа върху гласа, който излиза, макаръ по нѣкога единично, отъ страна на нарсда. Единъ министъръ, едно правителство е длъжно да се вслушва въ думитѣ, въ гласа на цѣлото общественое мнѣние или даже на отдѣлни единични личности, и да види, доколко дѣйствително тѣзи гласове сж проникнати отъ искрено желание за поправяне работитѣ въ страната. Това е необходимо. Прѣзрѣнието къмъ общественото мнѣние води къмъ лошаи бѣднини. Недѣйте, г-да народни прѣдставители, недѣйте и вие, почитаеми г-да министри, да се самооблъщавате отъ това, че сега въ България владѣе тишина, че никой не ви противорѣчи, че имате тука едно грамадно болшинство, което ще ви одобрява всички прѣдложения — недѣйте мисли, че отъ това слѣдва, че липсва възбуждение въ общественото мнѣние, че нѣма общественое мнѣние и че нѣма то да се прояви.

Министъръ К. Панайодовъ: Има обществено мнѣние — кой Ви казва, че нѣма? — но то не се изразява чрезъ Васъ.

Министъръ Д-ръ Н. Генадиевъ: Има, но е въ наша полза.

Н. Цановъ: Навсѣмѣдъ сж тѣй говорили. Въ Франция прѣди революцията говорѣха: „въ наша полза е общественото мнѣние“.

Министъръ К. Панайодовъ: Онуй е друго, туй е друго.

Н. Цановъ: . . . не искаха да се вслушатъ въ него, но вие знаете, че защото не искаха тогава да се вслушатъ, защото го притискаха, защото мислѣха, че сж силни, най-послѣ започнаха да се търкалятъ главитѣ на царетѣ подъ гилотината.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Министъръ К. Панайодовъ: Туй сме го слушали.

Н. Цановъ: Въ Русия нѣмаше обществено мнѣние; всичко бѣше тихо, никакви гласове не се допускаха, никой не се вслушваше въ желанията, въ разкритията на тѣхнитѣ първи хора; Кладо го обявиха едва ли не за прѣдатель, и руски патриоти трѣбваше да отиватъ по чужди страни, за да дигатъ отъ тамъ гласа си противъ управлението.

Д. Милковски: Това е абсурдъ.

Н. Цановъ: „Нѣма обществено мнѣние, или, ако има, то е въ наша полза“, казвате вие.

Министъръ Д. Петковъ: Това не е по прѣдмета. Ако говорите за Габровския изборъ, говорете колкото щете.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Говорете, моля, г-нъ Цановъ, върху прѣдмета.

Н. Цановъ: Г-да прѣдставители! За Габровския изборъ говоря.

Отъ дѣсницата: А-а-а! (Смѣхъ)

Н. Цановъ: Още малко ще говоря и ще слѣза отъ трибуната.

Нѣкой отъ дѣсницата: Като се запалишъ, не знаешъ какво приказвашъ.

Н. Цановъ: Земете поука отъ онова, което стана у насъ, г-да, въ врѣмето на седмогодишното управление на Стамболова. Всичко бѣше тихо, на-ли?

Министъръ К. Панайодовъ: Бунтове имаше.

Н. Цановъ: На 17 априлий 1894 г. насѣмѣдъ имаше митинги въ полза на Стамболовия режимъ,

но на 18 май с. г., едва слѣдъ единъ мѣсець и единъ день, всички, даже и приятели на Стамболова, викаха: „долу тиранинътъ“.

Министъръ Д. Петковъ: Моля, говорете по прѣдмета, защото ще станете причина да не видите никакви запитвания на трибуната.

Н. Цановъ: Азъ искамъ да развия интерпелацията си.

Д. Милковски: Отъ лекции нѣмаме нужда. Говорете по прѣдмета.

Министъръ Д. Петковъ: Кажете колко души сме убили или арестували въ Габрово. Върху това говорете.

Н. Цановъ: Азъ още нѣколко думи ще кажа и ще свърша, г-да.

Знаемъ, г-да прѣдставители, съ какви печални послѣдствия се свърши стамболовиятъ режимъ.

Ю. Йоновъ: Г-нъ Цановъ, говорете по Габровския изборъ.

Н. Цановъ: Моля ви се, г-да, азъ трѣбва да мотивирамъ интерпелацията си. И въ Габрово е имало убийства!

Ю. Йоновъ: Кажете ги. Прѣкалявате го най-сетнѣ!

Н. Цановъ: Вие искате да кажете, че нѣма, но ние ще ви докажемъ, че има и че още стои. . .

Ю. Йоновъ: Докажете го. Никой не Ви прѣчи. Именно за това Ви е дадена думата.

Н. Цановъ: Ще го докажа.

Ю. Йоновъ: Вие всѣкога сте навикнали съ гюрултия да слизате отъ трибуната.

Н. Цановъ: Знаемъ, слѣдователно, г-да народни прѣдставители, съ какви печални послѣдствия се свърши Стамболовиятъ режимъ, и азъ съжалявамъ. . .

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Говорете по Габровския изборъ, г-нъ Цановъ.

П. Ивановъ: Или ще говоришъ за Габровския изборъ, или слизай отъ трибуната.

Н. Цановъ: Г-да прѣдставители! Ние сме били винаги за едно правилно развитие на работитѣ въ нашата държава. Ние бихме искали спокойно да се развива този народъ, защото само по таквъ начинъ той би могълъ да постигне своя прогресъ, да се повдигне въ всѣко отношение — и въ културно, и въ економическо, и въ политическо. Тѣй щото, както печално се завърши режимътъ на покойниятъ Стамболовъ, не бѣ добъръ край.

Нѣкой отъ дѣсницата: Толкозъ по-добрѣ за васъ.

Н. Цановъ: Обвиняватъ мнозина — особено отъ вашитѣ редове — народняцитѣ, че сж посегнали върху покойния Стамболовъ. Може би, донѣкъ да има въ това вѣрно, но то е само, че не сж могли да сиратъ общественото мнѣние.

П. Папанчевъ: Нищо нѣма вѣрно. Начовичъ е вѣтрѣ.

Н. Цановъ: Но това е резултатъ на накупѣлитѣ тогава страсти, вслѣдствие на режима въ който бѣ потъпкано мнѣнието на българския народъ. Казахъ още веднажъ прѣди двѣ години, че не би трѣбвало България да се тласка къмъ революционни движения, а пъкъ вие я тласкате нататъкъ, съ тѣзи терори въ изборитѣ, какъвто е терорътъ въ гр. Габрово.

Нѣкой отъ дѣсницата: Вие я тласкате.

Н. Цановъ: Вие тласкате България къмъ самоураза, а това не е добро нито за васъ, нито за България, за никого. Би трѣбвало българскиятъ народъ да се развива спокойно и плавно, а нѣма да се развива спокойно, ако се повтарятъ ежедневно такива събития, каквито сж се разиграли прѣди и въ дена на избора, 30 октомврий, въ гр. Габрово.

Слѣдъ тѣзи факти, които изтъкнахъ азъ, — а това не може да бѣде оспорвано, (Обаждаатъ се отъ дѣсницата: А-а-а!) не могатъ да бѣдатъ оспорвани овѣзи насѣчени хора; не може да бѣде оспорванъ фактътъ за нападането събранието на демократитѣ въ единъ частенъ домъ и опитътъ за неговото разгонване; не може да бѣде оспорвано събирането на полицията отъ три околии, подъ началството на нѣкой си приставъ Маминото. Тѣзи факти не могатъ да бѣдатъ оспорени. Има тамъ ранени, има човѣкъ съ отсѣчена ръка, името на когото е, ако искате да го знаете, Иванъ Кафовъ. Оплакватъ се сѣмействата, оплаква се съпругата на Конкилева, че той е арестуванъ, че кметътъ прѣди дена и въ дена на избора е билъ арестуванъ. Това сж факти, г-да народни прѣдставители! Ако това е вѣрно — а това не подлежи на опровержение и не може да бѣде оспорено — питамъ ви азъ, какво ще оставите вие въ душитѣ на тѣзи габровци и какво мислите, че ще бѣде тѣхното поведение единъ денъ, когато тѣ поискатъ или видятъ, че иматъ възможность да си отмѣстятъ?

Т. Върдаровъ: Като има такива насѣскатели!

Д. Милковски: Това се опроверга отъ телеграмата на Цецова, който нѣма никакъвъ интересъ тука.

Ю. Йоновъ: Цецовъ, който е отъ опозицията, телеграфира, че демократитѣ лъжатъ.

Н. Цановъ: Нищо не значи. Може да е отъ опозицията, но тя се е съединила съ листата на

властующитѣ и тази листа е спечелила избора на 30 октомврий. Съ какво можете да си обясните изгубването на избора отъ демократитѣ на 30 октомврий, ако не съ факта на тѣзи насилия? Съ какво се е изменило общественото мнѣние въ Габрово отъ 14 августъ до 30 октомврий, за да може да има такава разлика въ резултата? Ясно е, положително, че на 14 августъ демократитѣ имали 615 гласа, а съединенитѣ народници и стамболисти — 557. Защо сега на 30 октомврий демократитѣ да иматъ само 300 гласа, а овѣзи — 500? Вие виждате, че не сж се явили толкова гласоподаватели, колкото прѣди. Тѣ не сж се явили по причина на терора.

Ю. Йоновъ: Не е вѣрно, г-нъ Цановъ.

Н. Цановъ: Вие виждате, че числото на гласоподавателитѣ въ полза на съединената листа и на 30 октомврий е било толкова, колкото и на 14 августъ; само се е намалило числото на демократитѣ. Защо се е то намалило? Не сж искали да отидатъ, ще кажете. Защо сж отишли на 14 августъ, а не сж отишли на 30 октомврий? Зарадъ това, зашото на 30 октомврий не се употреби фашификацията — нѣмаха надежда, че чрезъ фашификации ще спечелятъ избора — а се употреби единъ тероръ, на какъвто сте способни само вие!

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Г-нъ Министърътъ на вътрѣшнитѣ работи има думата.

Министъръ Д. Петковъ: По сѣщия въпросъ има още една интерпелация отъ г. Христова.

Д. Христовъ: Азъ се присъединявамъ къмъ казаното отъ г. Цанова, зашото по-сѣществено отъ онова, което той каза, нѣма какво да кажа.

Министъръ Д. Петковъ: Г-да народни прѣдставители! Г-нъ Цановъ мисли, че само по този начинъ той може да изпълни своя депутатски мандатъ, когато се яви на трибуната и може да псува едно правителство — билъ съмъ азъ, или нѣкой другъ. Той не знае друго-иче да защитава народнитѣ интереси. Той мисли, че ролята на единъ прѣдставителъ е, щото при кое и да е Народно събрание — вземете протоколитѣ на Народното събрание, за да видите — да се качи на трибуната и да говори за тероръ, за насилие, да хули и инсинуира. Това му е всичката задача. И щомъ като нѣма възможность да говори такива псувни, той става слабъ и нѣма какво да защитава, зашото мисли, че всички други работи сж второстепенни. Единствената му задача е, да псува съ общи думи правителството.

Н. Цановъ: Ние сме защищавали правителства, когато е било нужно.

Министъръ Д. Петковъ: Вие уморихте Карелова.

Н. Цановъ: Къдѣто трѣбваше, защищавали сме го.

Министъръ Д-ръ Н. Генадиевъ: Отъ страхъ да не падне — отъ интересъ.

Министъръ Д. Петковъ: Г-да народни прѣдставители! Габровскиятъ градски изборъ, който стана сега на 30 октомврий, бѣше касиранъ порано отъ Търновския окръженъ съдъ. Вие знаете, че съгласно закона, който ние измѣнихме, не може другъ да прѣглежда и утвърждава изборитѣ, освѣнъ окръжнитѣ сѣдилища, и сѣдѣтъ ако намѣри неправилностъ въ избора — било, че станали насилия или че въ бюрото сѣ станали нередовности — назначава делегатъ, както е въ случая, изслѣдва, провѣрява и, ако трѣбва, касира избора или пъкъ го утвърждава. Въ избора отъ 14 августъ, вслѣдствие нѣкакво оплакване, което било подадено, сѣдѣтъ намира, че сѣ станали нередовности. Г-нъ Цановъ ги излага по свое прѣдположение, че сѣ били откраднати бюлетини, обаче това прѣдположение не може да се допусне, защото не е вѣрно. Напротивъ, въ сѣда казватъ, че сѣ намѣрени 30—40 бюлетини излишни и вслѣдствие на това, понеже имало и оплаквания, сѣдѣтъ рѣшава изборѣтъ да се касира. Даже нашитѣ приятели, които сѣ били въ Търново, казвали, че е по-добръ да се касира изборѣтъ, вмѣсто да се вдигатъ гюрлтии. Вслѣдствие на това, назначава се новъ изборъ въ срока, прѣдвиденъ отъ закона. Трѣбва да ви кажа, че въ този изборъ, въ Габрово, моитѣ приятели заедно съ народняцитѣ, които сѣ старитѣ консерватори както и въ Севлиево, се сходятъ винаги и сега се споразумѣватъ да направятъ обща листа — да се борятъ противъ Конкилева и демократитѣ. Конкилевъ е билъ досега кметъ въ Габрово; никой нищо не му е казвалъ; обаче, напоследѣтъ почва да води сериозна борба за избора. Защо мислите? Ако г. Цановъ не знае, ще го пратя да отиде въ Министерството на финанситѣ да види какво е правилъ той. Защото единъ финансовъ инспекторъ му направилъ ревизия и докладѣтъ му отишълъ въ рѣцѣтъ на прокурора, Конкилевъ, като вижда, че ако се изплъзне кметството отъ рѣцѣтъ му, може да се разкриятъ още нѣкои нѣща, залавя се съ всички сили, по който и да е начинъ да спечели избора, понеже прѣдвиждалъ, че противъ двѣтъ съединени групи може мѣчно да спечели. Ще ви кажа, че въ Габрово народняцитѣ сѣ силни и тѣ спечелиха депутатскитѣ избори, а като се съединятъ двѣтъ групи, могатъ да биятъ демократитѣ.

Н. Цановъ: Това е въ града, а не въ околията. И ние губимъ въ града.

Министъръ Д. Петковъ: Недѣйте мисли, че онѣзи сѣ светци, защото като поседи човѣкъ повече врѣме като кметъ на града, може да стане и омразенъ на хората. Вслѣдствие на това споразумѣние двѣтъ групи, народняци и стамболисти, залавятъ се за работа. Пръвъ пътъ пуцатъ една листа обща,

спечелватъ избора и се касира. Вториятъ пътъ пакъ сѣщата листа и избиратъ сѣшитѣ съ нѣкои малки измѣнения. Даже имената имъ не зная — толкова съмъ се интересувалъ отъ този градски изборъ. И чудно ми се вижда, че г. Найчо Цановъ съ такъвъ патосъ и съ такива жестоки думи излиза да говори за избора въ Габрово, като че Богъ-знае, моето стоене тукъ зависи отъ Габровския изборъ — ако бихъ изгубилъ избора въ Габрово, непрѣмънно щѣхъ да падна! То е смѣшно даже да се говори. Азъ бихъ желалъ, ако биха ме слушали не Конкилева, а когото щатъ да турятъ за кметъ и дявола даже, ако щатъ: азъ имамъ закони на рѣка и мога да го накарамъ да ме слуша, когато искамъ. Но въ навечерието на избора тѣ почватъ да се гонятъ. Когато забѣлѣжихъ, че тѣзи гонения се усилватъ, азъ трѣбваше да взема мѣрки, за да прѣдпазя съблѣскванията. Научихъ, че и двѣтъ страни организирани тѣлпички. Г-нъ Цановъ каза: „образувана била правителствена шайка“, а когато се касае за демократическата шайка, казва: „народѣтъ възнегодувалъ!“ (Смѣхъ въ дѣсницата) Такъвъ езикъ не се държи. И единитѣ и другитѣ сѣ граждани понеже сѣ партизани, наострени, отъ една страна нашитѣ и отъ друга страна демократитѣ, между тѣхъ има и учители, които сѣ партизани, и хората сѣ хора, не могатъ да не бѣдатъ отъ кръвъ и нерви, наежили се единъ противъ другъ и почнали да се прѣслѣдватъ. Къдѣто се събератъ двама-трима, отиватъ тамо и други и почватъ да се каратъ. Тѣй е било въ последната недѣля прѣди избора; съ това сѣ се занимавали и двѣтъ страни. Два-три пъти получихъ депешы — тѣзи които г. Найчо Цановъ чете и азъ ги имамъ. Най-напрѣдъ, като получихъ депеша, веднага телеграфирахъ на окръжния управителъ — който ми съобщаваше, че страститѣ сѣ раздразнени и полицията е малко, не е достатъчна, та моли да го опълномоши да прати нѣколко стражари, защото не било възможно да се запази реда; — телеграфирахъ на окръжния управителъ, казвамъ, да отиде самъ, да прати единъ отъ приставитѣ отъ Търново, защото въ Габрово нѣма приставъ, освѣнъ единъ околийски началникъ и единъ старшия; да вземе частъ отъ Дрѣновскитѣ стражари, петъ-шестъ души, и да отиде въ Габрово да вземе всички мѣрки да се запази редѣтъ, като гарантира свободата на избора. Даже бѣхъ му казалъ: не ме интересува кой ще излѣзе тамъ; гледайте само да се запази редѣтъ. Управителѣтъ отива тамъ, но въ това врѣме получихъ отъ г. Конкилевъ депешы, които той самъ съчинява, и азъ на депешитѣ на г. Конкилева не давахъ никаква вѣра, защото той увеличава едното на хилядо; всичко туй, което пише е невѣрно.

Н. Цановъ: Има други, г-нѣ министри, отъ Паскалева и отъ жената на г. Конкилева.

Министъръ Д. Петковъ: Азъ тука имамъ постановлението на слѣдователя и ще ви кажа, защо е депешата отъ жена му.

Като отиде окръжният управител, съобщил ми, че страстите сж много раздразнени и че трѣбва да се усили полицията. Давамъ му заповѣдъ да усили полицията. Но получихъ нѣколко телеграми отъ Конкилева и отъ други хора, сѣ пакъ демократи, отъ демократическото бюро, заплашителни: ние ще вземемъ мѣрки, кръвъ ще лѣемъ. И аслж бѣхъ получилъ писмо отъ окръжния управител, който казва, че тѣ ходили и заплашвали гражданитѣ съ убийства; издали едно вѣзване съ което казватъ: „на орѣжие, ще арестуваме полицията, ще арестуваме властитѣ и ще вземемъ избора“. Такава имъ била агитацията! Като видѣхъ тия ожесточения, въ особеностъ слѣдъ онази вечеръ, за която говори г. Цановъ, че сж били изнасилили демократическото събрание, но което не е вѣрно, азъ трѣбваше да взема мѣрки.

Случката на 24 е слѣдующата: Вечеръта демократитѣ сж направили едно събрание. Около туй събрание, дѣто е било — както знаете обикновено събранията, които сж на открито небе, сж подъ надзора на полицията, това и самата конституция го казва — единъ стражаръ се навѣрталъ. Надалеко отъ това мѣсто двама души се скарватъ; стражаринтъ изсвирва да дойдатъ други да ги заведатъ въ участъка, да имъ съставятъ актъ. Въ това врѣме, като чуватъ туй изсвирване, излизатъ отъ събраниято нѣколко души демократи, на чело съ кмета Конкилева, и почватъ да насилватъ стражаря и да искатъ да го обезорѣжатъ. Стражаринтъ се е пазилъ. Тукъ имамъ цѣлия рапортъ на окръжния управител и дѣлото е сега при прокурора. Стражартъ почва да свири. Доказдатъ още двама стражари и единъ старши и сжщеврѣменно дохожда и околийскиятъ началникъ — защото дотогава той не е билъ тамъ и това се установява отъ прокурора и слѣдователя — вижда, че нѣколцина души, на чело съ кмета, искатъ да обезорѣжатъ стражари. Послѣдниятъ разказва, каква е била работата и онѣзи лица сж били откарани отъ полицията въ участъка. Тѣ пакъ казватъ: „ще ви обезорѣжимъ“ и почватъ по единъ заплашителенъ начинъ да се отнасятъ срѣщу властѣта. Околийскиятъ началникъ имъ заявява: Г-да, трѣбва да се опомните, защото езикътъ, който вие държите, е заплашителенъ и за който вие ще влѣзете въ рѣцѣтъ на прокурора и ще носите отговорността; ние сме пазители на тишината, никой не ви е закачалъ; какво правите вътрѣ, не ни интересува; ние взимаме тѣзи лица, които сж се скарали на улицата; ние не взимаме никого отъ васъ; ще имъ съставимъ актъ и ще ги пуснемъ“. Както и да е, откарали ги въ участъка. Конкилевъ и други видѣли, че правятъ една голѣма прѣкаленостъ по отношение на законитѣ и заради туй се дръпнали навътрѣ. Като получихъ депешата за тази случка, азъ веднага изпратихъ ревизора, който е юристъ, бившъ прокуроръ, още сжщата вечеръ да отиде въ Габрово, като му казахъ, да каже тамъ на всички, че не ме интересува кой ще спечели избора, но само

редътъ и тишината трѣбва да се запази. Единъ Габровски изборъ, че щѣлъ да бѣде Конкилевъ, който досега е билъ кметъ, или щѣлъ да бѣде не знай кой другъ, хитъ не ме интересува. Поне подиръ толкова години свободно сжществуване, като държавя, вие сами трѣбва да разберете, че едно правителство не може да се оскѣрби отъ това, че щѣлъ да бѣде избранъ въ Габрово единъ противникъ кметъ, за да прѣдполагате, че непрѣмънно, *coûte que coûte*, съмъ далъ наставления, да ги избиятъ, но да бѣде избрана листата, въ която сж прокарани нашитѣ приятели. Не е вѣрно. Огиде ревизорътъ тамъ, заварва и прокурора и слѣдователя, защото бѣхме телеграфирали да отиде и слѣдователятъ, и установява се, че всички тѣзи викове, които ги правятъ сж само прѣдизборни шашарми. Демократитѣ, като виждатъ, че двѣтъ сжединени групи ще имъ взематъ избора, мачатъ се по кой и да е начинъ да прѣдизвикатъ скандали и гюрултии, за да се каже, че изборътъ е взетъ съ насилие; за да се каже, че ако сж го изгубили, тѣ сж го изгубили само затона, защото властѣта е дѣйствувала съ тероръ и насилие — това, което говори г. Найчо Цановъ, за да не имъ пострада партизанското честолюбие. Всички шашарми сж направени само заради това. Независимо отъ туй, когато една вечеръ единъ стражаръ отъ пощния патраулъ си е вървѣлъ, неизвѣстно отъ какъ сж го нападнали и сж му разсѣкли рамото. Вие говорите за разсѣчени хора, но такива нѣма защото прокурорътъ е билъ тамъ, а единственъ разсѣченъ е билъ стражаръ, който е вървѣлъ като пощенъ патраулъ. Разсѣкли сж му рамото съ брадва. Дѣлото е въ рѣцѣтъ на прокурора.

Ю. Йоновъ: За него не говори г. Цановъ.

Министъръ Д. Петковъ: Понеже Конкилевъ е единъ отъ подбудителитѣ и въ навечерието на избора той правѣше най-голѣми гюрултии и сжщеврѣменно разпрѣсватъ и слухъ, че ще лѣе кръвъ, че на народняцитѣ и стамболиститѣ главитѣ ще се търкалятъ по улицитѣ, разбира се, че и другата страна, която се състои отъ двѣ партии, и тя се е настроила. Конкилевъ отъ друга страна взема мѣрки да впише нѣкои лица въ избирателнитѣ списъци по два пѣти, а на нѣкои да не дава избирателни карти, и сж били принудени, около 200 и нѣколко души, което е констатиранъ и слѣдователятъ и прокурорътъ, да отидатъ при мировия сѣдия да си взематъ картигѣ. Това е констатирано отъ слѣдователя и прокурора. Понеже той е кметъ и понеже единъ пѣтъ бѣше изгубилъ избора, вземалъ човѣкътъ всички мѣрки, да може по кой и да е начинъ да се избере; прави всичкитѣ скандали, за да накара хората да вѣрватъ, че той дѣйствиелно, ако ще изгуби избора, ще го изгуби само по давление на правителството. Това е било установено. Понеже неговото поведение, като официална властъ — защото кметътъ има извѣстна властъ

по закона — нарушава законитѣ, слѣдователѣтъ го повиква да го разпита по реда си, но той избѣгва въ една къща още вечерѣта. Тогава неговата госпожа дава една телеграма до мене и до вѣстникитѣ, че полицията дири мѣжа ѝ, дири го да го арестува, какво е това нѣщо и пр. Вѣрно е, че сѣ го дирили и като не сѣ го намѣрили вечерѣта да го арестуватъ, заранѣта сѣ го завели въ участъка, да даде извѣстни показания и сѣ го пуснали.

Н. Цановъ: Въ деня на избора.

Министъръ Д. Петковъ: Неговото поведение е било едно отъ най-прѣдизвикателнитѣ и властитѣ сѣ имали право да го арестуватъ. Понеже той е кметъ въ Габрово и стои на чело на демократитѣ, и който го познава — мнозина тукъ отъ Събраниято го познаватъ — знаете го какъвъ е; той мисли, че е деребей тамъ, не зачита никакви власти, не ще да знае никого и се готви да заповѣдва прѣзъ деня на избора да треи и бие; но властитѣ не можеха да му допуснатъ това и опрѣдѣлиха мѣстото му, съгласно законитѣ, за да не прѣвишава своитѣ права и длѣжности. Такава е случката, която е станала въ Габрово съ Конкилева.

Г-нъ Найчо Цановъ казва, че въ деня на избора е имало голѣмъ тероръ, имало и хора бити и пр. Нищо подобно въ деня на избора не е станало. Прѣзъ всичкото врѣме имавъ депеши, изборѣтъ вървѣлъ мирно и тихо. Тамъ сѣ стоели и ревизорѣтъ, и прокурорѣтъ, и слѣдователѣтъ, и нищо подобно на това, което каза г. Найчо Цановъ, не е имало. Имало е едно нѣщо: двама трима отъ учителитѣ, които сѣ извѣстни и отъ старо врѣме сѣ приятели на Конкилева — и мои приятели сѣ били . . .

Н. Цановъ: Тѣ сѣ млади.

Министъръ Д. Петковъ: Зная. Тѣ сѣ отишли при ревизора и сѣ му казали: „Г-нъ ревизоре, вие сте дошли да пазите реда, но елате при избора да отстраните еди-кои и еди-кои лица“. Ревизорѣтъ имъ отговорилъ: „Съгласно законитѣ, азъ нѣмамъ право да се явявамъ на изборното мѣсто, а още по-малко да отстранявамъ лица; ако има нѣкои лица за отстранение, нѣма освѣнъ да отидете на изборното мѣсто и да обявите това на прѣдседателя, той ще ги отстрани“. Тѣ казали, че не смѣли да отидатъ. „Ако не смѣте, азъ ще ви заведа“ — отговорилъ ревизорѣтъ и отива съ тѣхъ на бюрото; тѣ сѣ направили тамъ заявления си, прѣдседателѣтъ на бюрото ги разгледалъ и намѣрилъ, че сѣ безъ всѣко основание и ги оставилъ безъ послѣдствие, защото никакъвъ редъ и никаква тишина не е била нарушена, за да може прѣдседателѣтъ да взема мѣрки. Така щото, въ деня на избора не е имало абсолютно нищо отъ това, което каза г. Найчо Цановъ.

Прѣди избора отъ 24 до 26 и 27 сѣ ставали нѣкои буйности, но по явно прѣдизвикателство на кмета. Нѣма защо да диримъ много причини, за да разберемъ, че тѣзи нѣща сѣ възможни, че могатъ да станатъ при всѣки изборъ; доста е да си прѣдставимъ единъ градъ като Габрово, дѣто партизанскитѣ страсти сѣ изострени — отъ една страна кметѣтъ Конкилевъ, който стои отъ нѣколко години кметъ, и отъ друга страна двѣ партии, съединени на мѣстни условия — за да разберемъ, че това се дължи на изострени партизански страсти. Нѣма защо да инсинуирате, че имало правителствена шайка, организирана да прѣслѣдва демократитѣ, а демократитѣ, които сѣ били стражара, наричатъ народъ. И еднитѣ и другитѣ сѣ народъ. Ако вземете онѣзи, съ които борави Конкилевъ — едно мѣсто, въ V участъкъ, или не зная въ коя частъ — ще видите, че това не е такъвъ народъ, който заслужава толкозъ да се плаче за него, и че ако има нѣкой да тероризира, то този „народъ“ отъ краищата е, който се мѣчи да тероризира гражданитѣ, които плащатъ по-голѣмитѣ данѣци въ Габрово. Ясно е, че всичко това, което г. Цановъ казва, е невѣрно. Никакъвъ тероръ отъ страна на правителството, никакво желание отъ страна на правителството да прокара своя листа, не е имало. Партиитѣ сѣ се борили на мѣстни условия. Щомъ има свобода на изборитѣ, щомъ има свобода на миѣннията, естествено е, че партиитѣ ще се борятъ. Вие какъ искате? Защото сега еднитѣ сѣ правителствени и се съгласили съ партия друга и на мѣстни условия наредили една листа, азъ, защото сѣ мои приятели, да имъ кажа: вие не смѣте да отидете да гласоподавате, защото ще се сърдятъ демократитѣ и ще нарушатъ свободата на демократитѣ? (Смѣхъ) Ако направя това и вие ще ми се смѣте. Колкото право иматъ демократитѣ да отидатъ да избиратъ, толкова право иматъ и другитѣ — и еднитѣ и другитѣ сѣ български граждани. Нѣма защо да се чудите, че спечелили еднитѣ въ изборитѣ: това е твърдѣ естествено. Демократитѣ, както казахъ, отъ дълги години държатъ кметството, а единъ човѣкъ, като стои нѣколко години въ кметството, той овехтява, както дрѣхата, и става омразенъ на хората. И понеже има мѣстни интереси, другитѣ двѣ партии се съединили и сполучили. Разбира се, сѣ ще да е имало малко разколебание противъ бившето кметство, когато знаятъ хората, че противъ Конкилева има заведени извѣстни дѣла за нередовности и, нѣма какво да се чудимъ, че изборѣтъ би могълъ да бѣде спечеленъ отъ двѣтъ други фракции.

Г-нъ Найчо Цановъ мисли — съчинява си той самъ — че понеже на първия изборъ на 14 августъ били изгубили двѣтъ съединени фракции, а спечелили демократитѣ — това той го казва, когато официалнитѣ книжа друго говорятъ — пита той, какъ е възможно общественото миѣние да се измѣни въ разстояние на единъ мѣсець? Тукъ никакво измѣнение нѣма, защото сѣ спечелили пакъ двѣтъ

партии. Борбата е била сѣ схщата; тя се протака и въ деня на избора, и двѣтъ страни сѣ насжени и пакъ спечелватъ избора съ много гласове. А това се дължи на туй, че тая година социалистите и други крайни елементи сѣ се отказали да взематъ участие въ избора съ едно въззвание. Другъ пътъ Конкилевъ се ползуваше и съ тѣхнитѣ гласове, защото тѣ отиватъ къмъ оная фракция, която има по-крайни възгледи, и сѣ винаги противъ правителството.

Н. Цановъ: Никога социалисти не сѣ гласоподавали за демократитѣ.

Министъръ Д. Петковъ: Моля Ви се. Тамъ има нѣкои социалисти работници, които бѣгатъ при Конкилева, но този пътъ не сѣ взели участие. Тамъ трѣбва да диримъ причината за малкото гласове на тѣзи, които сѣ отишли тази година да гласоподаватъ.

Сега, г-да, азъ мисля, че когато се прави интерпелация и се говори за извѣстни пѣща, трѣбва, като се направи интерпелацията, да говорите върху прѣдмета, за който повдигате въпросъ. Говорете върху Габрово — какво съмъ направилъ, именно: убилъ ли съмъ, арестувалъ ли съмъ, изтрепалъ ли съмъ хора и т. н.; но недѣйте се връща надирѣ — при всѣки единъ въпросъ да повдигате общи въпроси: за френската революция, за Русия, за обществено мнѣние и за не зная какво си. Ама вие, г-нъ Цановъ, който сте умень човѣкъ, четете Толстой и ходите като него съ мека риза, не като мене, съ контешка, питамъ Ви: може ли да има сравнение между България и между руското общество и Франция прѣди революцията; може ли да се прави такова сравнение, дѣто трѣбва и дѣто не трѣбва, само за да ни чуятъ хората, че и ние сме чели за френската революция, за руското общество и пр? Подирѣ това говорите: „Ама вие знаете, че и въ Стамболово врѣме имаше затишие, и тогава пакъ казвахте така.“ Азъ съмъ Ви заявявалъ двайсетъ пѣти отъ тази трибуна, тогава имаше ли, или нѣмаше обществено мнѣние, но държахме го туй обществено мнѣние. Благодарение на извънреднитѣ обстоятелства, въ които Стамболовъ прие да управлява — въ врѣме на регенството, затуй, че бѣше изпѣденъ единъ князь — той си наложи волята на народа. Ако тогава бѣхме слушали обществено мнѣние, нѣмаше да има днеска България и не се знае какво щѣше да бѣде; но той си наложи волята на народа, като коравъ българинъ, въпрѣки всичкитѣ заговори, които правихте противъ него и всички други; полека-лека народътъ се опомни и всички виждаме, че вече станахме по-умни, и вие и ние — има голѣмъ прогресъ, не сме такива, каквито бѣхме и не може да се сравнява сегашното съ тогавашното. Сега, обаче, какъ може да говорите за тогава и да сравнявате съ Русия и съ не зная какво си? Кой ви стѣснява да си наметнете една блуза, да вземете едно скъсано чадърче, да

турите въ една торба малко хлѣбъ и лукъ и да ходите по селата да демагогствувате, да говорите влашки? Никой. Ходихте навсѣкъдѣ, агитирахте противъ мене, издадохте и печатанъ манифестъ, мѣчихте се да правите митинги и пр. — кой ви спрѣ? Спрѣхъ ли въ митинга да се изрази туй обществено мнѣние подъ такава форма, че да кажете че натискамъ общественото мнѣние? Не ви спрѣхъ. Азъ мога да кажа, че не обръщамъ внимание на вѣстникитѣ, защото считамъ, че общественото мнѣние за сега поне е съ мене. Това мога да го кажа. Докато правя избори и докато виждамъ, че, при тая свобода, която давамъ да пишете, да псувате и митинги да правите, пакъ имамъ болшинство и печеля изборитѣ, азъ считамъ, че общественото мнѣние е съ мене, а не съ васъ. Вие може да сте на друго мнѣние, но нѣмате право да казвате, че общественото мнѣние е противъ мене, защото общественото мнѣние се изразява въ извѣстна форма: или въ Народното събрание, или въ окръжнитѣ и градски избори, а азъ това го имамъ. Но туй, че нѣкои вѣстникарчета пишатъ, дращатъ противъ мене, — едни отъ нѣмане какво да правятъ, другитѣ, защото получаватъ срѣдства — и туй че вие отъ единъ край на България, благодарение пакъ на туй че не Ви стѣснявамъ, дойдохте депутатъ, за да ме псувате отъ трибуната, не може да вадите заключение, че общественото мнѣние било противъ мене — това сѣ Ваши измислици. Не може да се говори, че общественото мнѣние е противъ правителството, когато има свобода. Вие вземате за единствено оръжие това, че въ изборитѣ било имало насилие, че това, което станало въ Габрово, било най-голѣмиятъ букетъ, китка отъ доказателства за изборитѣ и за нашето управление. По такъвъ начинъ може да се разпина всѣки отъ трибуната, но то не е вѣрно, г-нъ Цановъ, защото свобода не би могла да съществува, ако бѣхъ държалъ такова направление въ управлението, каквото въ Стамболово врѣме, при онѣзи, извънредни обстоятелства, да нѣма свобода на печата, свобода на събранията и ако трѣгнете да агитирате, да Ви върна отъ срѣдъ пътъ, както го правѣхме; тогава да, но сега, слава Богу, никой не Ви стѣснява. Вие сте кръстосали Видинскитѣ села, и други сѣ кръстосвали, и никой не Ви стѣсни; опитахте се да правите митинги, даже единъ день въ Видинъ направихте два митинга — единиятъ вашъ, другиятъ на народняцитѣ.

Н. Цановъ: Може и петь.

Министъръ Д. Петковъ: Направете ги — стѣснявамъ ли ви въ нѣщо? Псувайте, осжждайте дѣйствиата ми; ако дойда да ви разгоня митинга, както ставаше въ други врѣмена, тогава да. Имаше случаи при други правителства, когато се събере митингъ, правителството организира друга тълпа и казва: „Вървете да го разтурите.“ Въ мое врѣме такова нѣщо не сте имали.

Ако искате, единъ денъ отидете въ Министерството, ще видите денешитѣ, които съмъ давалъ, когато сѣ ми съобщавали, че ще има митингъ въ извѣстно мѣсто; веднага телеграфирамъ на окръжния управителъ: „Ще дадете пълна свобода на гражданитѣ“. Нѣма защо да се боя отъ митингитѣ: ще се изговорятъ и ще си заминатъ. Азъ зная какъ ставатъ митингитѣ и зная кой ги прави — правятъ ги като васъ хора и като мене, когато останатъ безъ работа. (Смѣхъ) Народътъ си е много добъръ и, ако ние политикитѣ не го развращаме, той нѣма да прави тѣзи скандали, които се случватъ, защото тѣ се случватъ по вина наша, на политикитѣ. Ето защо азъ мисля, че Вие нѣмате право да сравнявате нашето управление съ това въ Русия или Франция; нѣмате право да говорите за тероръ, когато имате пълна свобода да агитирате и да пишете. За тероръ може да се говори, когато нѣма свобода на печата, когато нѣма свобода на събранията и на ходене насамъ-нататъкъ; но на такива пѣща никой не ви прѣпятствува. Че може да се случатъ въ нѣкои избори скарвания, това, да; но тамъ е именно свободата; защото ако нѣмаше свобода, както бѣше едно врѣме, въ наше врѣме — повтарямъ да кажа — въ Стамболово врѣме, нѣмаше да се случи нищо. Ние минавахме тогава изборитѣ съ тѣпани и гайди, защото първо вие — опозицията — се боехте да дойдете на изборъ; рѣдко се намираше нѣкой да дойде; при извънреднитѣ обстоятелства, които прѣкарвахме, принудени бѣхме да правимъ това; вие се боехте да дойдете и ние сами си правѣхме изборитѣ. Нѣкъдѣ, като въ Плъвенъ напр., отиваха да избиратъ руския царъ за депутатъ. Правѣха го. Какво да ви правимъ? Като не искахте да дохождате на избори, ние си правѣхме избори и управлявахме. Сега, врѣмената се измѣниха съвършено; всички гледаме по-друго-яче; никой нѣма намѣрение да се връща назадъ и да ограничава свободата на българскитѣ граждани, когато и да било. Днесъ ние стоимъ тукъ и ще стоимъ дотогава, докогато мислимъ, че общественото мнѣние е съ насъ и до когато имаме довѣрието на Княза — дотогава можемъ да управляваме; но никой пѣтъ нѣма да мислимъ, че общественото мнѣние се изразява отъ Васъ. Вие, г-нъ Цановъ, сте като единъ цирей — като го настѣпихъ, прѣска. (Смѣхъ въ дѣсницата) Вие мислите, че само Вие изразявате общественото мнѣние; но това не е истина. Вие дължите това си мѣсто на нѣколкото власи, които се опомниха вече, и днесъ да отидете, сигурно нѣма да бъдете избранъ. Вие самъ знаете, какво направиха Бръговци въ избора за окръжни съвѣтници. Вие въ вашитѣ мѣста почвате да ставате вехтъ и хората не Ви вѣрватъ вече, толкова повече, че Вие говорите противъ всѣко правителство, противъ всѣкиго приказвате; сѣ Вие говорите за голѣма свобода, сѣ Вие говорите за тероръ; хората започнаха да мислятъ, че или тѣ не могатъ да Ви разбератъ, или Вие ги лъжете, и дохождатъ до заключения, че „по-

добъръ е съ този човѣкъ да нѣмаме нищо общо“. Разбира се, адвокатъ сте, тамъ живѣте, ходите по селата; като отидете въ село, хората ще Ви кажатъ „добъръ-дошълъ“ и ще си поприкажете; нѣкой го взема въ внимание, другъ не, кого можете да излъжете, излъгвате го. Но недѣйте се явява тука, отъ трибуната, да се перите прѣдъ свѣта и да ми говорите за обществено мнѣние и да декламирате: щѣлъ съмъ да видя какво ще стане! Какво ще стане? Нищо нѣма да стане. Вие три години наредъ сѣ за проклетия приказвате и какво е ставало? Какво сѣ ви направили досега.

Н. Цановъ: Седемъ години Стамболовъ приказваше така.

Министъръ Д. Петковъ: Ако хората искаха да Ви тероризиратъ за този езикъ, какъвто държите Вие, то много лесно можеха да Ви обуздаятъ, а пъкъ Вие виждате, че като Ви срѣщна вънъ на улицата кланямъ Ви се — „добъръ денъ, г-нъ Цановъ!“ и Ви се усмихвамъ. Хичъ не ме е грижа, че Вие говорите така, защото азъ зная, че Вие го говорите тука, не че така сте убѣденъ въ това, което приказвате, ами просто по занаятъ. (Смѣхъ въ дѣсницата) Г-нъ Цановъ, Вие, като адвокатъ, трѣбва непрѣмѣнно да осѣдите нѣщо и ако не намѣрите нѣщо, зарадъ което да държите такъвъ езикъ, азъ Ви увѣрявамъ, че нѣма да можете да спите довечера. Тука, въ София, има единъ човѣкъ — не ща да му кажа името — който, ако не може да каже нѣкому нѣщо лошо прѣзъ деня, или ако не направи нѣкому нѣщо лошо, като си отиде вечеръ въ къщи, на майка си кандилото ще бутне да го ступи. (Смѣхъ) И Вие, ако не намѣрите да кажете нѣщо противъ мене, не можете да стоите миренъ; сѣ трѣбва да намѣрите нѣщо. Обаче този вашъ занаятъ, този вашъ обичай недѣйте го прѣдставлява като обществено мнѣние; оставете се отъ този обичай; недѣйте казва, че Вие говорите отъ името на народа и че ние управляваме само съ тероръ. Че има тероръ, това не е вѣрно, защото азъ ви давамъ пълна свобода да пишете, да говорите какъто си щете — давамъ ви това, което ви даватъ законитѣ. Азъ не се стѣснявамъ никакъ въ туй отношение. Повтарямъ да Ви кажа, че ако въ единъ изборъ за градски съвѣтници, при раздражени страсти, сѣ ставали нѣкои сблъсквания между избиратели — между наши и ваши приятели — това сѣ работи, които всѣкога се случватъ. Вие четете и знаете — най-послѣ, интелигентенъ човѣкъ сте и четете — че въ най-свободни страни даже ставатъ такива нѣща. Но за това има правосѣдие и, ако има нѣкой, който е направилъ нѣкои прѣстѣпления, правосѣдието ще го накаже. Азъ имамъ тука прѣписъ отъ двѣ-три постановления на съдебния слѣдователъ и всички — мои приятели били, ваши приятели или народняци — всички, за които се е доказало, че сѣ се сбили на улицата и които сѣ дѣйствително виновни, сѣ дадени подъ съдъ.

Всичко това е дѣло на сѣдебнитѣ власти и нѣма за какво да правите отъ него шумъ и да мислите, че азъ не съмъ взелъ никакви мѣрки. Ако не бѣхъ взелъ никакви мѣрки — а азъ взехъ мѣрки — и ако не бѣхъ пратилъ хора, които да се интересуватъ и да изучатъ работата, ако не бѣхъ изпратилъ сѣдебната властъ — тогава имахте право да ме укорявате. Но да станете да говорите „г-нъ министре, Вие дѣйствително туй говорите, но Вие сте запрѣтили на сѣдебната властъ да прави изслѣждане“, това не е вѣрно, защото то е станало, още се прави, и онѣзи, които сѣ направили каквото и да било прѣстѣпление, ще отговарятъ.

Така щото, азъ мисля, че слѣдъ всичко това което казахъ, Вие, г-нъ Цановъ, ще разберете, че черпите свѣдѣнията си отъ едната страна, отъ онѣзи, които сѣ пращали депеша до в. „Прѣпорецъ“ или сѣ писали до Васъ, като изопачавате истината, или по крайней-мѣрѣ много прѣкалявате нѣкои работи, които нѣматъ нищо общо съ истината. Азъ, като Министъръ на вътрѣшнитѣ работи, съмъ си изпълнилъ дълга тѣй, както прѣдписватъ законитѣ. Азъ, за да запазя реда въ навечерието на избора, вѣрно е, че усилихъ стражата, но това е моя длъжностъ. И когато ставатъ такива спрѣквания и може да се сбиятъ, моя длъжностъ е, азъ, който съмъ натоваренъ да пазя реда и тишината, да взема мѣрки, да запазя този редъ; и когато видѣхъ, че отиватъ много далечъ, азъ пратихъ още чиновници, и управителя, и сѣщеврѣменно заповѣдахъ да отидатъ прокурорътъ и слѣдователътъ и, който е виновенъ, ще си вземе наказанието, споредъ закона.

Азъ повече нѣма какво да отговарямъ. Мисля, че г. Цановъ бѣше съвършено неправиленъ, когато поради тѣзи обикновени вѣстникарски случки, които сѣ прѣмно у насъ, се качи на трибуната и говори съ такъвъ грѣмъ и молния за тероръ, насилия и пр. и пр. (Ражкоплѣскане отъ дѣсницата)

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Има думата г. Цановъ.

Н. Цановъ: Азъ искамъ да мотивирамъ съ петь думи моето незадоволство. Не съмъ доволенъ отъ обясненията на г. Министра на вътрѣшнитѣ работи по слѣдующитѣ причини: защото той не обясни, какъ на 14 августъ сѣщата съединена листа на стамболиститѣ и народницитѣ е получила 557 гласа, срѣщу оная на демократитѣ отъ 615 гласа а на 30 октомврий тѣхната листа е получила пакъ по-малко: съединената листа на стамболиститѣ и народницитѣ 584 гласа, а демократитѣ — само 214 гласа . . .

Обаждатъ се отъ дѣсницата: Това се обясни.

Н. Цановъ: . . . като се знае при това, че и при първия и при втория изборъ срѣщу демократитѣ сѣ дѣйствували сѣ тѣй съединени групитѣ на народни-

цитѣ и на стамболиститѣ; второ, съ какво си обяснява той свикването на полицията отъ три околии . . .

Нѣкой отъ дѣсницата: Той го обясни.

Н. Цановъ: . . . подъ раководството на нѣкой си прочутъ приставъ Маминото, и защото, г-да, свободата на изборитѣ ние не я искаме и нѣма да ни я дава г. министъръ Петковъ, а тя е признато право на българския гражданинъ отъ неговата конституция.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Има думата г. Министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ Д. Петковъ: Г-да прѣдставители! Нѣма съмнѣние, че г. Цановъ, като е направилъ интерпелацията си, не е мислилъ, че подиръ това той ще трѣбва да е доволенъ. Той прѣварително е скроилъ, по кой начинъ ще дойде да ме напсува и ще каже, че е недоволенъ.

Азъ Ви отговорихъ, г-нъ Цановъ. Не е вѣрно, че въ първия изборъ ние — двѣтѣ партии — сме били изгубили. Вие черпите свѣдѣнията си отъ вѣстницитѣ. Вѣрно е, че сме спечелили и че е касиранъ изборътъ, вслѣдствие заявленіята на тѣзи, които изгубиха избора. А съмъ пратилъ полиция вслѣдствие на туй, че тамъ отъ 24-и почнаха да ставатъ сблъсквания между двѣтѣ партии; и понеже въ Габрово нѣма много полиция освѣнъ околийския началникъ и старшията, съ нѣколко младши стражари, моя длъжностъ бѣше, за да запазя реда и тишината, да прати тамъ единъ приставъ, който, на всѣки случай, е единъ по-интелигентенъ човѣкъ.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Има думата г. Министърътъ на правосѣдието.

Министъръ Е. Панайодовъ: Г-да народни прѣдставители! Азъ съмъ длъженъ да стана да защита единъ отъ сѣдитѣ, който се обвинява въ извѣстна некоректностъ отъ г. Цанова. При всичко че запитването бѣше отправено къмъ г. Министра на вътрѣшнитѣ работи, но понеже въ развитието на своята интерпелация г. Найчо Цановъ си позволи да хвърли обвинение и върху одного отъ магистратитѣ, азъ съмъ длъженъ да стана и да го защита.

Г-нъ Найчо Цановъ заяви, че изборътъ на мировия сѣдия въ Габрово, г. Сакъзова, за прѣдседател на бюрото по градскитѣ избори въ Габрово на 14 августъ е билъ умишлено станалъ отъ прѣдседателя Савовъ; че той нарочно изтеглилъ неговата бюлетинъ. Г-нъ Цановъ не е да не знае, какъ става избираването на бюрата за избора на градски сѣвитѣ. Жрѣбието се тегли въ общо събрание на окръжния сѣдъ. Тогава, когато е станалъ изборътъ на прѣдседатели на бюра за въ Търновския окръгъ за изборитѣ на 14 августъ, жрѣбието е теглено въ общо събрание на Търновския окръженъ сѣдъ. Въ

това общо събрание участвуватъ 6 или 7 души съдии, участвува и публика, и за да се говори, че единъ прѣдседателъ може умишлено да изтегли една бюлетина за единъ прѣдседателъ на бюро, трѣбва да се прѣдполага, че всички, които засѣдаватъ заедно съ него, сѣ хора, които нѣматъ понятие отъ теглене жрѣбие, или, най-малко, сѣ спали въ това врѣме, или пъкъ че сѣ съучастници въ това прѣстѣпление на прѣдседателя. Менѣ ми се струва, че никой отъ васъ нѣма да приеме: първо, че единъ цѣлъ съдъ може да се съгласи да тегли умишлено жрѣбие за единъ прѣдседателъ на бюро за изборъ въ нѣкакъвъ градъ — и то защо? — за да изкара за прѣдседателъ на бюрото габровския мирови съдия, като че, ако той бѣде прѣдседателъ, кой знае какво може да помогне за избора, при сегашния законъ за изборитѣ; второ, не вѣрвамъ нѣкой отъ васъ да се съгласи, че могатъ 6—7 души съдии и цѣлата публика, да бждатъ слѣпи, когато се тегли жрѣбие. Очевидно е, че тукъ никаква умишленостъ нѣма и че изборитѣ на мировия съдия Сакжзовъ, за прѣдседателъ на бюрото е случайностъ, каквато случайностъ е въобще изборитѣ съ теглене на жрѣбие. Досега азъ, въ качеството си Министъръ на правосъдието, не съмъ получилъ рѣшително никакво оплакване отъ никого по този въпросъ; нито отъ заинтересовани лица или незаинтересовани, нито отъ публиката, нито отъ членове на съда, нито отъ пронадалитѣ кандидати, нито отъ спечелившитѣ.

Н. Цановъ: Не е ли даденъ подъ съдъ Сакжзовъ?

Министъръ К. Панайотовъ: Не, защото, казвамъ, никакво оплакване отъ никого досега нѣма. Първъ пътъ слушамъ отъ г. Найча Цановъ сега, щото изборитѣ на съдията Сакжзовъ за прѣдседателъ на бюрото да е умишлено станалъ по вината на прѣдседатели на Търновския окръженъ съдъ. Вѣрвамъ да е ясно, че това нѣщо не е могло и да стане. Дълженъ съмъ, освѣнъ това, да заявя, че не е г. Панайотъ Савовъ, прѣдседателъ на съда, човѣкътъ, който ще отиде да наруши своята съдейска обязаностъ, за да се изтегли умишлено жрѣбието за прѣдседателъ на бюрото за Габровския изборъ. Нито се е интересувалъ за изхода на избора въ Габрово, нито има особени лични и имуществени интереси, и, казвамъ, никой пътъ нѣма да отиде да направи това нѣщо. Напротивъ, той е именно отъ тѣзи магистрати, които сѣ си на мѣстото. Оттогава, откогато е прѣдседателъ на Търновския окръженъ съдъ, дѣлата трѣгнаха много по-добре и въ качествено и въ количествено отношение, и отъ никого нѣма оплакване нито отъ неговитѣ приятели, нито отъ неговитѣ противници. Така се е поставилъ г. Савовъ тамъ.

И по-нататъкъ, колкото се касае до самото касиране на избора, трѣбва пакъ също да направя една погрѣшка, умишлена или неволна, на

г. Найча Цановъ. Анкетаторътъ, който е отишълъ въ Габрово да анкетира неправилността на избора, не е билъ членъ на съда, той е билъ кандидатъ при Търновския окръженъ съдъ — Никола Дяковичъ. Никакви обективни данни за това обвинение, което се хвърля и отъ г. Найча Цановъ и отъ самия анкетаторъ, противъ мировия съдия Сакжзовъ, нѣма; рапортътъ на г. Дяковичъ се е основавалъ изключително на думитѣ на партизанитѣ демократи въ Габрово. Г-нъ Дяковичъ е билъ извѣстенъ като демократъ, отива въ Габрово, анкетира избора изключително основанъ на данни прѣдставени отъ партизанитѣ демократи, направи своя рапортъ така, както е знаелъ и искалъ да го направи, прѣдставя го въ Търновския окръженъ съдъ, дава си оставката и става адвокатъ въ Орѣхово, дѣто се обявява открито за демократъ. И не е чудно тогава, дѣто пита г. Найчо Цановъ, дали ли сте Сакжзова подъ съдъ. Отъ никого оплаквания противъ Сакжзова, подкрѣпени съ доказателства, нѣма. Рапортътъ е субективното мнѣние на анкетора Дяковичъ. Затова никакъвъ поводъ за да се започне слѣдствие противъ Сакжзова нѣма.

И първиятъ изборъ не е спечеленъ отъ демократитѣ. По мнѣнието на г. Цанова тѣ сѣ го спечелили, но това не е вѣрно. Официалниятъ протоколъ гласи, че е спечелила първия изборъ, на 14 августъ, съединената листа на стамболиститѣ и народняцитѣ. И при касирането, втори пътъ пакъ тѣ го спечелватъ.

Н. Цановъ: Позволете едно малко прѣкъсване, ако искате. На 14 августъ резултатътъ е 615 гласа, на 30 августъ 584 — по-малко както виждате. Защо е така?

Министъръ К. Панайотовъ: Г-нъ Цановъ повтаря същото, каквото каза по-напрѣдъ. Споредъ неговото мнѣние и споредъ мнѣнието на демократитѣ, тѣ сѣ спечелили първия изборъ. Това не е вѣрно. Протоколътъ гласи, че сѣ го спечелили тѣхнитѣ противници. Въ това отношение, нито прѣдседателътъ на окръжния съдъ, нито мировиятъ съдия сѣ нарушили обязаноститѣ си, и правителството въ този случай е изпълнило дълга си повече, отколкото трѣбва. Питамъ азъ, единъ народенъ прѣдставителъ какво повече желае отъ едно правителство? Ставатъ прѣдварителни приготовления за нѣкакви спрѣчквания, командирова се чиновникъ отъ Министертвото, командирова се прокуроръ, слѣдователъ. И за какво? За да запазятъ тѣзи, които ще се ползуватъ отъ извѣстни права. Намъ телеграфиратъ: „Дошълъ слѣдователътъ за тероръ“. Ако не отиде той, ще кажатъ: „Оставили сте ни на рѣцѣтъ на полицията да ни тероризира“. Ако така разбирате вие, г-да, обязаноститѣ на съдиитѣ и прокуроритѣ, вие сте прави. Но тѣ сѣ пратени тамъ за да констатираатъ кой е правъ и кой е кривъ. Бждете увѣрени, че когато

слѣдствената властъ каже своята дума, сѣдилищата ще изпълнятъ своя дългъ, ще накажатъ този, който е виноватъ и ще оправдаятъ невинния. Отъ своя страна досега правителството изпълни своя дългъ. (Ръкоплѣскане отъ дѣснищата)

И. Гешовъ: Моля дайте ми думата за едно лично обяснение. Личнитѣ обяснения се позволяватъ.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Кажете.

И. Гешовъ: Азъ станахъ за едно обяснение, кажете го партизанско, кажете го лично. Г-нъ Цановъ прочете между другитѣ денешни и една телеграма, отпратена до мене отъ демократическото бюро въ Габрово. Онзи, който чете вѣстницитѣ, знае, че на тази денеша отговорихъ. Ще ми позволите да прочета този отговоръ, тъй като самата денеша бѣше прочетена отъ г. Цанова. Телеграфирахъ на г. Цецова, прѣдседателъ на народняшкото бюро въ Габрово, слѣдната денеша: „Демократическото бюро ми телеграфира, че шайка народняци бие демократитѣ. Спрете веднага всѣкакво участие на ваши приятели въ прѣстѣпни и осѣдителни дѣйствия. Бъдете строги и енергически, запазете честта на партията. Телеграфирайте веднага“. Въ отговоръ на тая денеша, г. Цецовъ ми телеграфира, че никога не си е служилъ и този пътъ не си служи съ шайки. Оттогава насамъ никакви свѣдѣния нѣма нито отъ г. Цецова, нито отъ наши приятели. И въ отсъствието на всѣкакви такива свѣдѣния, ще се съгласите, г-да, че азъ не мога да осѣдя или да дамъ какво да е мнѣние за участието на нашитѣ приятели въ гр. Габрово. Само това ще кажа: врагъ на всѣкакви насилия, азъ искрено ще бъда честитъ, въ случай че резултатътъ отъ тии избори се дължи на насилия, ще бъда, казвамъ, честитъ, ако Търновскиятъ окръженъ съдъ, който вече даде доказателства на безпристрастие, като касира първия изборъ, касира и втория изборъ.

Ю. Йоновъ: Цецовъ казва, че демократитѣ лъжели въ телеграмитѣ си.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Доволно ли е Събранието отъ отговора, който г. Министерътъ на вътрѣшнитѣ работи даде на запитванията отпратени му отъ г. г. Н. Цановъ и Д. Христовъ? Който е доволенъ да си вдигне ръката. (Болшинство) Събранието е довошно.

Слѣд туй идатъ запитванията на г. Константина Илиевъ. Тѣ сѣ двѣ и моля г. Илиева да ги развие.

Но, частъ е 5. Желаетъ ли Народното събрание да се продължи засѣданието?

Министъръ Д. Петковъ: Моля да се продължи засѣданието до 8 ч.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Който е съгласенъ да се продължи засѣданието до 8 ч. да си вдигне ръката. (Болшинство) Прието.

К. Илиевъ: (Отъ трибуната) Г-да народни прѣдставители! Моитѣ запитвания къмъ г. Министра на вътрѣшнитѣ работи не сѣ толкозъ парливи, за да прѣдизвикатъ толкова дълги разисквания и обяснения. Тѣ сѣ кратки, доста сѣ обяснени въ самитѣ писма и азъ ще бъда по-краткъ въ изложението на тѣзи запитвания.

Първото ми запитване се отнася до слѣдующето и има слѣдното съдържание:

„Възъ основа на чл. 107 отъ конституцията имамъ честь да запитамъ г. Министра на вътрѣшнитѣ работи и го моля да отговори на слѣдното:

Законътъ за прѣдизвика, штоо единъ околийски началникъ да се избира, бидѣйки на държавна служба, за членъ, въ кое и да било изборно учрѣждение.

Законътъ също забранява, штоо единъ кметъ да бѣде въ сѣщото врѣме и народенъ прѣдставителъ.

Между това знае се положително:

1) че Врачанскиятъ околийски началникъ Димитъръ Калдарѣмовъ се избра и утвърди за свѣтникъ на Врачанския общински свѣтъ и сега е кметъ на гр. Враца; и

2) че Ямболскиятъ градско-общински кметъ Хр. П. Чакмаковъ е и народенъ прѣдставителъ.

Питама г. министра да обясни, истина ли е първиятъ фактъ и какъ е допуснало правителството неговото извършване? Истина ли е още, че г. Чакмаковъ си е подалъ оставката отъ кметството само за прѣзъ врѣме на сесията, че тая оставка е висяща, за да не се приеме, и като се завърне сѣщиятъ въ Ямболъ пакъ да си продължава кметството?“

Азъ ще слѣя и двѣтъ въ едно и изобщо ще говоря.

Второто ми запитване има слѣдующето съдържание:

„Възъ основа на чл. 107 отъ конституцията имамъ честь да направя слѣдното запитване къмъ г. Министра на вътрѣшнитѣ работи:

Всеизвѣстно е, че въ Русокастренската секция, Бургазка околия, не се произведоха избори за окръжни свѣтници, защото администрацията прогласи тази мѣстность за зарамена отъ variola vera.

По този въпросъ, обаче, се срѣща едно официално съобщение на Дирекцията за опазване общественото здраве № 79 отъ 3 августъ т. г., което опровергава това домогване на администрацията и изказва поведението ѝ въ случая произволно и противозаконно. Именно, директорътъ Д-ръ Русевъ е докладвалъ по въпроса, че той е извѣстилъ на врѣмето си администрацията, че въ тази мѣстность, Русокастро, може да се извърши изборъ, „понеже тамъ имало само три случая variola, и то добръ изолирани.“

Питама г. Министра на вътрѣшнитѣ работи да обясни, какъ е било възможно да се запрѣти на избирателитѣ въ цѣла една секция да упражнятъ най-свещеното право въ една конституционна страна — изборното? Станало ли е това съ негово знание и одобрение? Ако не е, то пъкъ не мисли ли г. ми-

нистърът да прѣдаде на съдъ лицата, които сѣ нарушили закона и потѣпкали конституцията“.

Г-да народни прѣдставители! Изборното право е едно отъ най-свещенитѣ права въ една конституционна страна на гражданитѣ; то е основа и гаранция на всички права и свободи на гражданитѣ. Ако се допуснатъ нарушения на овѣзи законоположения, които сѣ създадени да гарантиратъ или обезпечатъ правилното изражение на това право, то не може да се мисли и да се твърди по-нататѣкъ, че тази страна се управлява конституционно. Народътъ въ една конституционна страна въ изборитѣ законодателствува, защото той тогазъ изразява свободно своята воля, избира си лица, които по-нататѣкъ сѣщо така ще изразяватъ неговото желание, неговата воля, ще пазятъ неговитѣ интереси. Ако въ врѣме на изборитѣ избирателитѣ не сѣ свободни, или не се допуснатъ да си изкажатъ мнѣнието, да си дадатъ съгласието за извѣстни бѣдѣщи мѣроприятия, то вече не може да става и дума, че законоположенията, които ще се взематъ отъ тѣзи лица, които сѣ избрани при такива едни избори, ще бѣдатъ истинско изражение на волята на народа. По първия случай свършвамъ съ тия забѣлѣжки така. Избирателниятъ законъ забранява, щото едно длѣжностно лице на държавна служба да може да бѣде избрано за членъ, на което да било изборно учрѣждение. Защо е това запрѣщение въ закона? Оправданието си то намира въ съображението, че длѣжностното лице, по силата на властѣта, която то има, прѣдлага се — по доказанъ опитъ — може да влияе върху истинското, правилното изражение на волята на избирателитѣ и, че то още повече ще може да допусна пристрастие въ случай, ако то се яви кандидатъ за избираемъ. Положително азъ знамъ, че Врачанскитѣ околийски началникъ, когато е станалъ изборътъ за общински съвѣтъ, е билъ такъвъ, т. е. държавенъ чиновникъ, околийски началникъ. Избралъ се за общински съвѣтникъ и сега е кметъ. Когато се утвърдилъ изборътъ, тогава той си дава оставката и става кметъ на гр. Враца. Пита се сега: може ли да се допусне, че тия избори сѣ били правилно изражение на волята на избирателитѣ, ако той е билъ тогава лице, което е прѣдставлявало властѣта и което е било натоварено да контролира и пази реда и тишината при произвеждането на този изборъ? Естествено е, че не може. Законътъ, казахъ, запрѣщава таква вещь. Азъ ще посоча съответственитѣ членове отъ избирателния законъ, които забраняватъ това. Чл. 141 казва: „За да бѣде чѣкой избирателъ въ градска община, на която не е членъ, трѣбва да е проживѣлъ въ нея двѣ години, или, въ случай че притежава недвижимъ имотъ, само една година.“ Чл. 142 казва: „Разпореждацията на чл. чл. 129—132 включително, относително избираемостѣта за членове на окръжнитѣ съвѣти, се приспособяватъ и при избирание членове на общинскитѣ съвѣти.“ Чл. чл. 129 и 130 говорятъ какви качества трѣбва да прите-

жаватъ избираемитѣ за окръжни съвѣтници. Тамъ въ чл. 130 е казано: „Лицата, указани въ чл. 47 отъ настоящия законъ, не могатъ да бѣдатъ избирани за членове на общинскитѣ съвѣти.“ Чл. 47, който се отнася до качества на избираемитѣ за народни прѣдставители, казва въ п. 5: „Не могатъ да бѣдатъ избирани държавнитѣ чиновници, съ изключение на министритѣ.“ Въ чл. 48 се показва редътъ, по който трѣбва да постѣпватъ лицата държавни чиновници, които искатъ или мислятъ да бѣдатъ избрани за общински съвѣтници, за народни прѣдставители или за окръжни съвѣтници. Тия разпоредби сѣ единъ послѣдующъ законъ, а именно съ закона отъ 24 януарий 1903 г. сѣ измѣнени касателно това разпореждане на чл. 48, а именно тамъ се казва: „Лицата, изброени въ п. п. 5 и 6 на горния членъ (освѣтъ министритѣ), които искатъ да бѣдатъ избрани за народни прѣдставители, трѣбва да си дадатъ оставката въ течение на 10 дни най-много отъ деня, когато се е издалъ указътъ за изборитѣ; но въ никой случай тѣ не могатъ да бѣдатъ избрани въ окръжието, дѣто изключително се е простирала служебната имъ дѣятелность, докѣ не изтекатъ шесть мѣсеца отъ деня, въ който сѣ подали оставка, освѣтъ указанитѣ въ п. 6 лица.“ Сега, чл. 48, като е измѣненъ, остава въ сила чл. 47 съ своя пунктъ 5, дѣто е повелително, че държавни чиновници не могатъ да бѣдатъ избрани. За народни прѣдставители и за окръжни съвѣтници тѣ могатъ да бѣдатъ избрани, ако въ единия случай си дадатъ оставката 10 дни прѣди избора, а за другия случай — 6 мѣсеца най-малко. А за общински съвѣтници това е положително — нито 10 дни, нито 6 мѣсеца; веднажъ тѣ сѣ били държавни чиновници, тѣ не могатъ да бѣдатъ общински съвѣтници, слѣдователно, и общински кметове. Азъ намирамъ въ случая, че утвърждаванетоъ за съвѣтникъ и послѣ за кметъ бившия околийски началникъ въ Враца г. Калдарѣмовъ е едно нарушение на избирателния законъ. Питамъ г. Министра на вътрѣшнитѣ дѣла: знаелъ ли е всички тѣзи работи, когато се е утвърждавалъ г. Калдарѣмовъ за общински съвѣтникъ и въ послѣдствие за кметъ, и ако сѣ се знаели, какъ се е допуснало таква нарушение на закона?

Втората частъ отъ сѣщото запитване. Знаино е, че г. Чакмаковъ, нашиятъ уважаемъ другаръ, е народенъ прѣдставителъ; знае се положително, че той е и Ямболски кметъ.

Г. Караколевъ: Съвѣтникъ.

К. Илиевъ: За общинскитѣ кметове, както и за държавнитѣ чиновници, сѣщо е казано, че и тѣ не могатъ да бѣдатъ народни прѣдставители. Въ чл. 47 п. 6 е казано: „Кметовѣтъ, кметскитѣ помощници, както и всички други лица, които получаватъ заплата отъ общинитѣ и окръжията, не могатъ да бѣдатъ избрани за народни прѣдставители.“

Г-да народни прѣдставители! Азъ въ своето запитване питахъ: истински ли сж тѣзи факти, защото ние имаме свѣдѣния, че сж положителни.

Д. Ачковъ: (Възразява нѣщо)

К. Илиевъ: Ако г. министърътъ е направилъ нѣщо, за да отмѣни това нарушение на закона, той ще разясни и пѣма нужда да ме прѣкъсвате Гие, г-нъ Ачковъ. Веднажъ г. Чакмаковъ избранъ за общински кметъ и утвърденъ, даже, и да си е далъ оставката, той не може да бѣде вече народенъ прѣдставителъ.

Д. Ачковъ: Ами ако не е приелъ?

К. Илиевъ: Г-нъ Ачковъ! Вие ще видите, че той е приелъ, защото ще намѣрите книга, които той е подписвалъ като кметъ. Може би той да е далъ заявление, че си дава оставката, или че не приема, но ще видите по-послѣ какво значение може да има такова заявление. Важното е, положителното е, че той е подписвалъ книгата като общински кметъ на гр. Ямболъ. Ако е истина това, нитамъ г. министра: взелъ ли е мѣрки за да прѣдотврати нарушението на закона, въ една или въ друга смисълъ, било като се не утвърждава г. Чакмаковъ за кметъ на гр. Ямболъ, или пъкъ, като е приелъ да бѣде кметъ, да се лиши отъ прѣдставителския мандатъ?

Сега, за другото запитване.

Г-да народни прѣдставители! Каза ви се, че въ Бургазката околия, въ секцията Русокастро, въ която влизатъ 12 доста голѣми села, споредъ свѣдѣнията ни, нито на 7 августъ, нито на 14 августъ, нито и досега сж произведени избори за окръжни свѣтници. Казахъ въ своето запитване, че администрацията е мотивирала това съ туй, че въ тая мѣстностъ върлувала болестъта variola-vega. На 7 ако е имало variola-vega, на 14 ако е имало variola-vega, сега не се знае да-ли има тамъ variola-vega или нѣма. Избирателитѣ на Русокастренската секция, Бургазка околия, чакатъ и досега още да имъ се опрѣдѣли день, когато тѣ да изкажатъ своята воля, да си избератъ хора, които да ги прѣдставяватъ въ окръжния свѣтъ. Окрѣжниятъ свѣтъ засѣдава съ пълненъ съставъ, защото отъ Бургазката околия има прогласени за избрани окръжни свѣтници, въпрѣки туй, както казахъ, че въ тази секция не е ставалъ изборъ. Може ли да се прѣдполага, че тѣзи лица, които засѣдаватъ въ Бургазкия окръженъ свѣтъ, като окръжни свѣтници отъ Бургазката околия, сж изразители на волята, на желанието на избирателитѣ отъ тази околия изцѣло? Не. Затуй, защото една частъ отъ избирателитѣ на тази околия не е гласоподавала, не е изказала своята си воля. Отъ тази околия сж избрани 9 души. 6 души отъ тѣхъ сж оппозиционери, трима души сж правителствени. Единъ отъ тѣзи тримата е г. Гавалюговъ, прѣдседателъ на окръжния свѣтъ, другиятъ е Петко Недѣлковъ, членъ-секретаръ на

Постоянната комисия и третиятъ е обикновенъ свѣтникъ. Важното въ случая е, че тѣзи трима души сж прогласени за избрани съ 2—3 гласа болшинство отъ пропадналиятъ оппозиционни кандидати. Избирателитѣ и досега се питатъ: джанъмъ, коя е причината, за да не се опрѣдѣли день, когато ние да си изразимъ волята? Въ нашето село казватъ Русокастренци, нѣма вече variola-vega; нашето село е чисто вече отъ тази болестъ — нека ни се даде врѣме, нека ни се опрѣдѣли день, когато да изкажемъ своята избирателска воля. Тѣ се съмнѣватъ, че правителственитѣ кандидати отъ Бургазката околия, като не се падържатъ на себе си, че ако се произведе изборъ и въ тази секция, тѣ, прогласени само съ 2, 3 гласа болшинство отъ пропадналиятъ оппозиционни кандидати, ще пропаднатъ. Ако се произведе изборъ и въ тази секция, дѣто има, както казахъ, 12 села доста голѣми и изключително оппозиционни, тѣ сж убѣдени, че ще се провалятъ и че Гавалюговъ нѣма да бѣде прѣдседателъ на окръжния свѣтъ, а Петко Недѣлковъ членъ-секретаръ на постоянната комисия.

Че дѣйствително, г-да народни прѣдставители, съмнѣнията, подозрѣнията на избирателитѣ отъ Русокастренската секция и изобщо на Бургазката околия сж основателни, или повидимому оправдателни, иде да се убѣдимъ отъ слѣднитѣ факти. Администратцията, както казахъ, е запрѣтила, или недопуснала да се произведе изборътъ въ тая секция, подъ прѣдлогъ че тамъ имало болестъ. Г-нъ министърътъ, като се е ссилавалъ, по всѣка вѣроятностъ, на чл. 38 отъ избирателния законъ, е отложилъ, или недопусналъ да се произведе тамъ изборътъ и, основателно, разбира се, ако само дѣйствително тая причина съществува. Но сѣ пакъ, ако на 7 августъ е имало variola-vega, то поне като прѣстанѣше да съществува тая причина, съгласно чл. 36 отъ избирателния законъ, той бѣше длъженъ наново да назначи изборъ въ тая секция. Както ви казахъ, тамъ и досега още изборъ нѣма. Случайно, види се, единъ отъ заинтересованитѣ избиратели на Бургазката околия намира „Извѣстия на Дирекцията за опазване общественото здраве“, книга IX, отъ мѣсець септемврий тази година, официално издание, и чете въ тия „извѣстия“ на страница 373 едно извлѣчение отъ дневницитѣ на Върховния медицински свѣтъ, а именно дневникъ № 79, отъ 3 августъ 1905 г. слѣдното:

„1. Директорътъ, Д-ръ Русевъ, събщи на свѣта, че с. Русокастро, Бургазко, въ което има констатирани три случая отъ variola-vega, е, по направеното по-рано разпрѣдѣление, центъръ на избирателна секция. На запитването на Министерството на вътрѣшнитѣ работи, може ли да се произведе на 7 августъ изборътъ въ казаната секция, е отговорено отъ Дирекцията, че може да се произведе изборътъ, понеже въ това село има само 3 случая variola-vega, които сж добръ изолирани. Върховниятъ медицински свѣтъ одобри

отговора даденъ отъ Дирекцията за опазване общественото здраве на Министерството на вътрѣшнитѣ работи.“

Г-да народни прѣдставители! Вие виждате, че домогванията на администрацията, да се произведе изборътъ въ Русокастренската секция, подъ прѣдлогъ че имало болестъ и че тази болестъ била до такъвъ размѣръ развита, щого да прѣпийствува да се произведе изборътъ, сж домогвания неоснователни, защото се опровергаватъ отъ единъ официаленъ документъ. Дирекцията за опазване общественото здраве, която е единичката компетентна да се произнесе, да-ли въ извѣстна мѣстностъ има такава или онакава болестъ и да-ли ти може да служи за причина да се не произвежда единъ законодателенъ изборъ, се е произнесла положително, че може да се произведе тамъ изборътъ. Въпреки това авторитетно мнѣние на Дирекцията за опазване общественото здраве, администрацията не е произвела избора за окръжни свѣтници въ Русокастренската секция. Пита се тогава: кои други мотиви могатъ да служатъ за оправдание дѣйствиата на администрацията въ случая? Абсолютно никакви, защото може само съ едно да се оправдае, както нѣколко пѣти вече г. Министерътъ на вътрѣшнитѣ работи ни казва: азъ нѣма да слушамъ нито инжинери, нѣма да слушамъ нито учители, нито лѣкари; азъ каквото . . .

Министъръ Д. Петковъ: Недѣйте ми приписва това. Чакайте да чуete отговора ми, че тогава. Недѣйте мисли какво ще отговоря.

К. Илиевъ: Азъ прѣдполагамъ, че . . .

Министъръ Д. Петковъ: А, прѣдполагате! Чуйте какво ще Ви отговоря, че послѣ говорете.

К. Илиевъ: Г-нъ министре! Вие трѣбва да бъдете по-коректенъ въ отговора си, защото азъ не съмъ лудъ, а пѣкъ Вие сте доказали, че само единъ запаятъ имате — да псувате.

Министъръ Д. Петковъ: Чакайте да чуete отговора ми! Чухте ли отговора ми? Чуйте го, че тогава говорете.

К. Илиевъ: Азъ ще кажа каквото мисля, че тогава отговорете. Немѣ Вие ще ми кажете какво да мисля?

Министъръ Д. Петковъ: Чуйте мнѣнието ми, че тогава. Защо ми приписвате такива мисли?

К. Илиевъ: Азъ Ви ги приписвамъ, а Вие ги опровергайте.

Министъръ Д. Петковъ: По-напрѣдъ чуйте какво ще Ви кажа, че тогава, ако не сте доволенъ, говорете. Недѣйте ми приписва мисли прѣди още да сте чули какво ще кажа. Сега кажете какво съмъ направилъ, въ какво съмъ нарушилъ закона.

К. Илиевъ: Азъ съмъ излѣзълъ да си кажа думата и Вие не можете да ми диктувате какъ трѣбва да мисля азъ.

Д. Ачковъ: Вие не можете да прѣдугаждате какво е мнѣнието на г. министра, когато още не сте го чули.

К. Илиевъ: Той го казва катадневно.

Администрацията по всѣка въроятностъ е казала — въ лицето на г. министра — макаръ Дирекцията да казва, че тамъ може да се произведе изборътъ, но азъ съмъ, който бдя надъ здравето на тоя народъ, и азъ намирамъ, че не може да се произведе изборътъ. Това е логическиятъ изводъ отъ всичко онова, което слушаме отъ нѣколко дена насамъ тукъ, и азъ имамъ право да го кажа.

Г-да народни прѣдставители! Ако досега не е произведенъ изборътъ въ Русокастренската секция, ако се опровергаватъ домогванията на администрацията, че тамъ е имало болестъ, която е попрѣчила да се извърши изборътъ, питамъ тогава: не е ли то едно флагрантно нарушение на избирателния законъ, не е ли потъпкване на конституцията? Другъ е въпросътъ, ако ми се изтъкнатъ нѣкои основателни причини — азъ не ги зная и имамъ основание така да прѣдполагамъ; ако ми се дадатъ други обяснения, които да сж въ кръга на закона, които да сж правдоподобни, азъ съмъ готовъ да се съглася да бъда доволенъ отъ отговора на г. министра, но сега-засега, прѣдъ видъ на тоя официаленъ документъ, който имамъ, прѣдъ видъ на това, че въ Дирекцията за опазване общественото здраве има свѣдѣния, че не е съществувала повече *variola-vega*, азъ имамъ основание да правя такива прѣдположения.

Ето защо, г-да народни прѣдставители, като изтъквамъ тѣзи несъобразности между дѣйствиата на администрацията, отъ една страна, и официалния документъ, който прочетохъ тукъ, отъ друга, азъ ще моля г. Министра на вътрѣшнитѣ работи да ми отговори: истина ли е, че въ Русокастренската избирателна секция не е произведенъ изборъ за окръжни свѣтници нито на 7 августъ, нито на 14 августъ, нито досега и, ако не е произведенъ, то коя е причината за това? И ако нѣма никакви причини, взелъ ли е г. министърътъ мѣрки да се накажатъ всички ония длъжностни лица, които сж му докладвали, че тамъ има болестъ, която прѣчи да се произведе изборътъ, или нѣкои други причини, и ако му сж прѣдставени, то тия причини истински ли сж или не. Азъ ще чакамъ да чуи отговора на г. министра и, ако той ми даде обяснения правдоподобни и доказателства убѣдителни, азъ нѣма да се поколебая да изяви своето задоволствие отъ тѣхъ.

Прѣдседателствуващъ Д. Петковъ: Г-нъ Министерътъ на вътрѣшнитѣ работи има думата.

Министъръ Д. Петковъ: Г-да народни прѣдставители! На защитването на г. Илиева ще отго-

вора по редъ, както той го направи. Първо, вѣрно е, че Врачанският околийски началникъ е избѣзълъ въ листата като членъ въ градския общински съвѣтъ въ Враца. Този началникъ си е пратилъ по-рано оставката, но не бѣше приета. Това е истина, защото не бѣхъ още намѣрилъ лице, съ което да го замѣстя. Изборитѣ сж станали и неговото име е фигурирало въ листата. Но изборитѣ за градскитѣ съвѣти азъ не утвърждавамъ, утвърждаватъ ги сѣдилищата. Сѣдѣтъ е разгледалъ това изборно дѣло и ми праща едно постановление, въ което се казва: тѣзи и тѣзи сж утвърдени — и азъ издавамъ указъ. Това прави само азъ като министъръ. Сега азъ мисли да внесе едно измѣнение на избирателния законъ, именно по поводъ на тия работи, защото сѣдѣтъ, като се отнесе въпросътъ до апелацията, казва: въ закона нѣма нищо писано по-нататкъ какво трѣбва да се прави. Имаме даже другъ единъ случай за единъ окръженъ съвѣтникъ, който случай не е толкова похваленъ за нашитѣ сѣдилища: единъ пътъ сѣдѣтъ рѣшава, че той не може да бѣде членъ, а втори пътъ рѣшава, че може да бѣде членъ въ окръжния съвѣтъ; но пращатъ ми постановление, което азъ съмъ длъженъ да изпълня. Никакви права по-нататкъ нѣмамъ. И затова, казахъ ви, ще внесе нѣкои поправки въ закона, за да се знае поне въ апелацията да се отива въ такива случаи. Истина е това, което Вие, г-нѣ Илиевъ, казвате, но не съмъ азъ, който утвърждавамъ изборитѣ, но сѣдѣтъ, и именно за тази погрѣшка, която е станала, ще внесе едно измѣнение, за да има възможностъ въ бъдѣще да се отбѣгватъ тия работи.

Второто — за г. Чакмакова. За г. Чакмакова мога да ви кажа, че нищо отъ това, което приказва г. Илиевъ, не зная: нито свѣдѣния имамъ, че той е станалъ кметъ, нито пъкъ съмъ издавалъ нѣкакъвъ указъ, да го прави кметъ — защото трѣбва да издадемъ указъ, за да може да бѣде кметъ, и да се лиши отъ правото да бѣде народенъ прѣдставителъ. Ако той иска да бѣде кметъ, ще бѣде, но нѣма да бѣде народенъ прѣдставителъ. Законътъ е ясенъ. И който иска да бѣде народенъ прѣдставителъ, не може да бѣде кметъ. Азъ съмъ единъ отъ тия, които най-много поддържамъ, когато ставаше измѣнението въ закона отъ г. Данева, заедно съ покойния Каравеловъ, да нѣматъ право кметовеѣ да бѣдатъ депутати. И заради това съмъ казвалъ на всѣки единъ мой приятелъ: който иска да бѣде кметъ, да става кметъ, а който иска да бѣде прѣдставителъ, да не става кметъ. И г. Чакмаковъ, ако иска да бѣде кметъ, ще се лиши отъ правото да бѣде народенъ прѣдставителъ. Но досега нищо официално по този въпросъ не ми е донесено, никакво прѣпиращане на протоколи до менъ не е станало. Зашто, както знаете, прѣпиращатъ се протоколитѣ на окръжния управителъ, той ги прѣпираша въ Министерството и се издава указъ. Нищо подобно не зная, нито указъ е издаванъ, нито има подобно донесение. Ако излѣзе така ра-

ботата, г. Чакмаковъ, не ще съмнѣние, се лишава отъ прѣдставителството. Законътъ е ясенъ. Двумислия не може да има.

По третото питане, за Русокастренската секция, вѣрно е всичко това, което казвате. Азъ държа и писмата отъ Директора на медицинския съвѣтъ, и затова Ви казахъ да чакате, г-нѣ Илиевъ, да чуете какво ще кажа, че тогава да ми приписвате това нѣщо, което говорихте. Окрѣжниятъ управителъ донася официално, че въ извѣстно мѣсто, по донесение на окръжния лѣкаръ, върлувала болестъта variola-vega, и иска наставления да се произведатъ ли избори въ тази секция или не. Отнасямъ се къмъ Медицинския съвѣтъ заедно съ този рапортъ на окръжния управителъ. Директорътъ отговаря, че сж взети мѣрки да се изолиратъ тѣзи мѣста, дѣто върлува болестъта variola-vega, и щомъ се изолиратъ, ще може да стане тамъ изборътъ. Слѣдъ това окръжниятъ управителъ ме пита телеграфически: „Понеже изборитѣ наближаватъ, моля да ми отговорите на рапорта“. И азъ отговорихъ на окръжния управителъ, че споредъ надписа на Дирекцията за опазване общественото здраве отъ днесъ, подъ номеръ еди-какъвъ, ще се взематъ мѣрки да се изолира мѣстото, дѣто върлува болестъта variola-vega въ Русокастро, и ще може да стане изборътъ. Това отговорихъ на окръжния управителъ. Подиръ нѣколко дена окръжниятъ управителъ, слѣдъ като говорилъ съ окръжния лѣкаръ, ми праща една денеша: окръжниятъ лѣкаръ съ отношение подъ номеръ еди-кой си, отъ еди-кой си дата, ми съобщава, че болестъта variola-vega въ Русокастро върлува и се усилява, и на основание чл. 58, буква б, отъ правилника за заразителнитѣ болести, иска да се спре разпореждането за произвеждане на избора. Тогава азъ му отговорихъ: ако болестъта е така разпространена и се усилява, тогава въ тази секция спрете избора. Както виждате, това, което искате да чуете отъ мене, е много ясно, никаква кривина нѣма тукъ: далъ съмъ разпореждане на това основание, защото окръжниятъ управителъ ми донася, че тамошниятъ окръженъ лѣкаръ му донесълъ съ единъ официаленъ рапортъ, че болестъта се разпространява, че дѣто се събиратъ много хора, ако има нѣкои болести, заразяватъ се, и, за да се избѣгне въ случаи това нѣщо, моли да не става този изборъ. Окрѣжниятъ управителъ ме моли да му дамъ наставления. Понеже има такова нѣщо, азъ съмъ длъженъ, съгласно закона, да пази общественото здраве — така гласи законътъ — и давамъ разпореждане на окръжния управителъ въ тази секция да не се произвежда изборъ. Какво заключение искате да извадите, че ако не се произвелъ изборътъ въ Русокастро, Богъ-знае какво щѣло да стане, или ако се произвелъ, кой знае какво щѣло да стане? Вие сами казахте, че шестима съвѣтници сж оппозиция, а трима сж наши. Цѣлитъ окръженъ съвѣтъ има деветъ души оппозиция отъ 40 души; да дойдатъ още двама ваши абсолютно нищо нѣма да стане. И за окръж-

нитѣ избори, повтарямъ, да ви кажа и това трѣбва да го вѣрвате, че не се интересувамъ какви личности ще бждатъ избрани и кои ще дойдатъ, Иванъ, Драганъ, Петканъ. И ако тукъ направихъ това разпореждане, никакъ не мислѣхъ кой ще бѣде избранъ, защото азъ, прѣди всичко, не прѣдполагамъ, че ще влѣзатъ тамъ шестъ души оппозиция. Никакви съображения партийни тукъ не е имало. Азъ ви четохъ официални документи, които ми сѣ дадени. Ако бѣше имало нѣкои други съображения, да искамъ да прѣпятствувамъ на избора, тогазъ нѣмаше да го прави само за Русокастро, дѣто, трѣбва да кажа, не съмъ ходилъ и не го знамъ какво е, а щѣхъ да направя спънки навсѣкѣждѣ. Защо ще прави тия спънки, за да спечеля тамъ? Това не е вѣрно. Съображенията сѣ тия. Отнаси се най-напрѣдъ окръжниятъ управителъ съ рапортъ, че такова нѣщо има и пита какво да прави. Отнасямъ се до Дирекцията за опазване общественото здраве и оттамъ ми отговарятъ, че иматъ свѣдѣния отъ лѣкаря за върлуването на тази болестъ и сѣ изи мали мѣрки за изолация, обаче, лѣкарьтъ казва, че изолация тѣй лесно не става. Изолация става въ градове, като София, дѣто има много войска, нареждатъ войници прѣдъ нѣкои къщи да се пазятъ, за да нѣматъ сношение съ хората, но въ едно село, дѣто нѣма даже власти, е много мъчно. И заради туй лѣкарьтъ отговаря, че изолацията, която се прѣдписва, е невъзможна и прѣдъ видъ на това, че болестъта се усилва, той дава, на основание чл. 58 буква б отъ избирателния законъ, мнѣние, че не е хубаво да се произвежда изборъ тамъ, защото ще се събератъ хора болни въ секцията и болестъта ще се разнесе и по другитѣ села. Понеже е длъжностъ на окръжния лѣкарь да пази туй нѣщо, той донася това на окръжния управителъ, той послѣдниятъ ми телеграфира и азъ веднага му отговорихъ, че щомъ окръжниятъ лѣкарь казва такова нѣщо, тогазъ да не става тамъ изборъ. Както виждате, отъ първата телеграма додохъ разпореждане да стане това нѣщо, да взематъ мѣрки да се приготви всичко, дѣто ще стане секцията. Обаче, втората телеграма казва друго. Никакво прѣстѣпление нѣма тукъ. Сега, ако въ тази секция видимъ, че нѣма вече болестъ — болестъта, мисля, се е намалила вече — ще викаме избирателитѣ и ще произведемъ избора.

Това е, което имамъ да обясня.

Прѣседателствуващъ Д. Петковъ: Доволенъ ли сте, г-нъ Илиевъ, отъ това, което каза г. министрътъ.

К. Илиевъ: Азъ ще кажа отъ кое съмъ доволенъ и отъ кое не съмъ доволенъ.

За Врачанския кметъ Калдаръмовъ нарушението на закона се призна, че е извършено.

Министръ Д. Петковъ: Не е моя работа.

К. Илиевъ: Но законътъ казва, че министрътъ утвърждава кметоветѣ.

Министръ Д. Петковъ: Сѣдътъ утвърждава изборитѣ.

К. Илиевъ: Въ всѣки случай, г-нъ министре, ще Ви моля, като изиявамъ своето задоволствие за признаване фактитѣ по този въпросъ, да вземете мѣрки спрѣмо онѣзи чиновници, които сѣ дали невѣрни свѣдѣния относително качеството на избирателнитѣ лица. Ние знаемъ, че на лицата, които се избиратъ, качества имъ се прѣдставятъ на сѣда. Въ Враца не сѣ могли да не знаятъ, че лицето, което се избира, е било околийски началникъ. Това е едно нарушение на закона, това е фалшификация, за която трѣбва да се взематъ мѣрки. И азъ питамъ, взети ли сѣ мѣрки? Веднажъ нарушенъ законътъ, Калдаръмовъ не може да бѣде нито кметъ, нито общински съвѣтникъ. Казвамъ, съ тия заблѣжки по този въпросъ, заявявамъ своето задоволствие.

По работата на г. Чакмакова. Тая работа ще се прогата, докато се свърши сесията и тогазъ ще се издаде указъ. Заявявамъ, че съмъ доволенъ въ тая смисълъ, че г. Чакмаковъ е кметъ, само че не официално утвърденъ.

По другия въпросъ, г-нъ министре, като Ви благодаря за признаването на всички факти, които изтъпахъ, правя само неудоволствие въ тая смисълъ, че и досега не е произведенъ изборъ, когато се знае, че повече отъ три случая на заболѣване прѣди 7 августъ не е имало и ако провѣрѣхте телеграмата на Бургазкия окръженъ управителъ, щѣхте да видите, че не е вѣрна, защото, както казахъ, повече отъ три случая на заболѣване не е имало. Това е тоже една фалшификация и невѣрностъ отъ Ваша страна. Вѣрно е, че Вие може да се не интересувате отъ окръжнитѣ избори, но интересуватъ се Вашитѣ приятели, г-нъ министре. Ето дѣ и всичкитѣ въпросъ. Вашитѣ приятели сѣ направили всички работи, за да Ви въведатъ въ заблуждение. Въ всѣки случай не съмъ доволенъ отъ този Ви отговоръ, че когато Ви донесли, че нѣма болестъ и че може да се произведе изборъ, тогазъ щѣли сте да го произведете. Въ закона е казано: прѣстане ли да съществува причината, единъ мѣсець слѣдъ това, министрътъ е длъженъ да издаде указъ за да се произведе изборътъ. Причината е прѣстанала още прѣди 7 августъ и досега нѣма изборъ въ тази секция. Ето защо казвамъ, че по този въпросъ не съмъ доволенъ отъ отговора, защото не ми се дава положителенъ отговоръ, защо не е станалъ досега изборътъ тамъ.

Прѣседателствуващъ Д. Петковъ: Г-нъ Министрътъ на вътрѣшнитѣ работи има думата.

Министръ Д. Петковъ: Г-нъ Илиевъ! Азъ Ви казахъ, че по въпроса за Врачанския околийски началникъ, азъ утвърдихъ само кмета, но сѣдътъ е утвърдилъ избора, и когато сѣдътъ утвърди единъ изборъ, събиратъ се съвѣтницитѣ 10 или 12 души

и си избиратъ едно лице за кметъ. Когато го азъ утвърдихъ той не бѣше околийски началникъ. При избора, азъ ви казахъ, че той е билъ околийски началникъ и чудно ми е какъ сждѣтъ го е утвърдилъ, като е знаелъ това, и какъ можеше сждѣтъ да не знае това нѣщо, а между тѣмъ го е утвърдилъ; но по-послѣ, когато дойде да се утвърди кметѣтъ, той не бѣше вече околийски началникъ. Азъ издадохъ указа не на основание на това, което е ставало при избора, а на основание рѣшението на сѣда, че е утвърдилъ избора. Свѣдѣтели сѣдѣтъ това се събиратъ и си избиратъ кметъ и помощникъ, които азъ утвърдихъ. По-нататкъ азъ никакво право нѣмамъ. И ето защо азъ казахъ, че ще внесе едно малко допълнение и измѣнение въ закона, за да не ставатъ подобни погрѣшки, защото отъ практикуването на закона ние виждаме недостатѣцитѣ и неясноститѣ, които се тълкуватъ отъ сѣда двусмислено. Както ви казахъ, въ единъ сждъ въ Плевенъ допуснали единъ човѣкъ да бѣде членъ въ окръжния свѣтъ, а другъ съ сѣщитѣ качества не се допусналъ въ Враца да бѣде окръженъ свѣтникъ. И за мое очудване бѣше, че единъ път рѣшаватъ, че може, а втори път издаватъ друго рѣшение, че не може и то сѣ за сѣщия човѣкъ. Но сждѣтъ го прави. Тамъ, ако имашъ нѣкаква памѣса, може да хвърлите вина и на мене.

По въпроса за Русокастро, азъ Ви казахъ, че отъ окръжния управителъ и отъ лѣкаря нѣмамъ още свѣдѣния, но сега, като стана въпросъ, заинтересувахъ се и ще видя да-ли е изчезнала вариолата. Обаче, спрѣтъ е изборѣтъ на основание тѣзи официални данни, които ми сѣ донесени. Може би, моитѣ приятели да сѣ ме лѣгали, но това ми се донесе официално. Не може човѣкъ никога да бѣде вездѣсѣщъ; макаръ че слѣдя всичко, но могатъ да ме лѣжатъ. Дирекцията на медицинското управление казва, че тѣ взели мѣрки да се изолира болестъта, обаче тамъ е работата, че съ такива мѣрки, казватъ, тукъ не е възможно да се прѣдпази болестъта, понеже тукъ ще се събератъ много хора и ще разнесатъ болестъта по другитѣ села. Окрѣжниятъ лѣкарь отговаря за такива работи и като се появи такава нѣщо въ нѣкое село, и азъ не знамъ, но ако бѣхте и Вие въ Министерството, ще видите какви прѣкалености правятъ лѣкаритѣ — като кажатъ, че въ едно село се появили единъ, два или три случая отъ скарлатина, вдигатъ такава вѣтва, че турятъ веднага карантина и ме каратъ да прави и другада това. Може да сѣ прави, не можемъ да ги осѣждаме, но не можете да осѣждате и мене, понеже, на основание чл. 58 отъ закона, лѣкаритѣ ме молятъ да спра това нѣщо и азъ, на основание на официални документи, го спирамъ. Оттогава нѣмамъ никакви свѣдѣния, но сега се заинтересувахъ и ще направя възможното.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Който отъ г. г. прѣдставителитѣ е доволенъ отъ отговора даденъ отъ г. Министра на вътрѣшнитѣ работи,

по запитването на г. народния прѣдставителъ К. Илиевъ, да си вдигне рѣката. (Болшинство)

Министръ Д. Петковъ: Моля за 5 минути отиди.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Давамъ 5 минути отиди.

(Слѣдъ отиди)

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: (Звъни) Засѣданието се продължава.

Думата има г. Д-ръ Момчиловъ.

Отъ дѣсницата: Нѣма го.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Слѣдъ него иде г. Д-ръ Даневъ.

Д-ръ С. Даневъ: (Отъ трибуната) Г-да народни прѣдставители! Азъ по този въпросъ вече вземамъ думата за трети пътъ и трѣбва да призная, че много отъ това, което се говори отъ нѣколко дена тукъ, е приповторение на онова, което се говори въ прѣдидущитѣ двѣ сесии на настоящето Народно събрание. Ако има ново по този въпросъ, то е отъ една страна прѣдложението, което прави правителството или проектътъ, който то формулира да продължи линията отъ Борушица не къмъ Нова-Загора, а къмъ Стара-Загора, нѣщо което, при прѣдидишното обсеждане на този въпросъ, не бѣ извѣстно поне на мене.

Министръ Д. Петковъ: Първото прѣдложение бѣше такава.

Д-ръ С. Даневъ: Да, но не се прие.

Министръ Д. Петковъ: Моитѣ думи бѣха: дотамъ сега, понеже нататкъ не е изучено още.

Д-ръ С. Даневъ: Въ самото Министерство на общественитѣ сгради се изучаваше по направление къмъ Нова-Загора.

Министръ Д. Петковъ: И на двѣтѣ страни.

Д-ръ С. Даневъ: Първомъ къмъ Нова-Загора; колкото се касае за Стара-Загора, то е по-новъ проектъ. За мене поне, ако има нѣщо ново, което трѣбва да се има прѣдъ видъ, то е тона обстоятелство.

Втората новостъ по настоящия въпросъ е рапорта, изложението на г. Делоне по богатството на Тръвненскитѣ каменовазглени залежи. Сега, при тѣзи двѣ нови обстоятелства, въпросъ се поражда да-ли Народното събрание трѣбва да постоянствува на прѣдидишното свое рѣшение и заедно съ това да утвърди търга, или же тѣзи нови обстоятелства ще повлияятъ за да се поколебае и заедно съ това да отхвърли прѣдлагания нему за утвърждение договоръ.

Прѣди да се произнеса по този въпросъ, азъ бихъ молилъ народнитѣ прѣдставители да иматъ търпѣнието и да чутъ нѣкои разсѣждения въ свръзка съ въпроса, които повдигнахъ въ миналата сесия на Народното събрание. Ако г. г. прѣдставителитѣ си припомнятъ, въ миналата сесия азъ молихъ правителството да не бърза съ отдаването на търгъ линията, а, напротивъ, да положи грижи за да бѣде тази линия изучена въ най-малкитѣ подробности, та когато става търгътъ, да се даде на прѣдприемачъ нѣщо добръ опрѣдѣлено, та да нѣма послѣ нужда да се внасятъ измѣненія въ проекта, а заедно съ това да не се дава поводъ за рекламации. Като имахъ прѣдъ видъ, че всички постройки на желѣзни пѣтица у насъ се свършватъ съ рекламации, малко или много сериозни, отъ страна на прѣдприемачитѣ, азъ мислихъ, че, ако този пътъ линията, която подлежи да се даде на търгъ бѣде обстоятелствено изучена, може би, да се избѣгнатъ тѣзи спорове и рекламации на прѣдприемача. Доколкото се простиратъ моитѣ данни, никакво допълнително изучаване на линията отъ Трѣвна до Борушица до произвеждането на търга не е станало и това обстоятелство ме навежда на тѣжна мисль, затова, защото въ случая, трасето отъ Трѣвна—Борушица нито е основателно изучено, нито е единственото. Може много отъ разсѣжденията, които тукъ правимъ, да не бѣдатъ строго научно обосновани, защото, при всички старания да проникнемъ въ техническитѣ въпроси, може да се заблуждаваме, та желателно щѣше да бѣде, за да излѣземъ отъ този кръгъ на противорѣчия, на разногласия по единъ и същъ въпросъ, правителството да бѣше назначило една комисиия отъ инженери техници, които отъ техническа гледна точка да ни прѣдставятъ прѣимуществата, както и несгодитѣ на двѣтъ трасета, даже и на третѣ — защото има и едно трето, — прѣзъ Шипка — та да видимъ кое отъ тѣхъ заслужа нашето пълно внимание. Такова едно сравнително изучаване прѣзъ текущата година не е станало и азъ не мога, освѣтъ да скърбя за опущението, защото и разискванията можеха тогава да се опростотворятъ и по много въпроси чисто технически, които биха се породили, можехме просто и чисто да се позапремъ на контрадиктуарното мнѣние на вѣщи лица, каквито и да бѣдатъ вече тѣ, и да мислѣмъ по-нататѣкъ. Този пробелъ и сега още тежи и ако има нѣкои отъ г. г. прѣдставителитѣ, които се колебятъ, то е защото не сѣ достатъчно освѣтлени върху прѣимуществата, върху сгодитѣ или несгодитѣ отъ техническо гледище на двѣтъ трасета. Затова, може би, и азъ, човѣкъ не техникъ, когато говоря за въпроси технически, мога да изпадна въ грѣшка. Но вината нѣма да бѣде моя, понеже азъ нѣмамъ на рѣдъ внимателното изучаване не двѣтъ трасета, та да знамъ въ подробности всичката техническа обстановка на тѣзи двѣ трасета и да сгрѣша. Друго едно неудобство, задѣто такива подробни изучавания нѣма, азъ намирамъ въ свръзка съ чл. 3

отъ поемнитѣ условия. Чл. 3 отъ поемнитѣ условия желяхъ азъ да се подложи на едно прѣредактиране. Както се вижда, въ този членъ, накрая, е внесена една нова алинея, която е новото, именно прѣпорѣчаното, вѣроятно, отъ специалната комисиия, която Министерството е назначило за тази цѣль. Тази послѣдна алинея на чл. 3 е понятна и азъ я приемамъ, като единъ приносъ за по-ясното опрѣдѣление на правата и задълженията на прѣдприемача. Въ нея се казва на прѣдприемача „че той не е длъженъ да извърши всичко, каквото се иска, ако това, което се прѣдлага отъ техническата комисиия, бѣде въ разрѣзъ съ принципитѣ на трасето или съ типовеѣ на постройката; той е въ правото си да иска да му дадатъ възнаграждение, та тогава да строи, а друго-яче не“. Разбира се, че въ поемнитѣ условия е опрѣдѣлено, по какъвъ начинъ се образува трасето, какви максимални нагорници при какви мѣстности могатъ да се допуснатъ, какви кривини съ какви радиуси може да има въ горскитѣ мѣстности, какви въ полскитѣ и т. н. Ако отъ тѣзи принципи се отклонява проектътъ на техническата комисиия, прѣдприемачътъ е въ правото си да иска възнаграждение. Добръ е сторило правителството, че е помѣстило тази алинея, защото отчасти поне тя сѣ може да послужи, за да се отбѣгнатъ недоразумѣнията между правителството и прѣдприемача. Но другитѣ, прѣдшествующитѣ алинеи на чл. 3, оставатъ така, както сѣ били въ другитѣ поемни условия. А азъ, когато миналата сесия взехъ думата, желяхъ и въ това отношение да се внесе едно подобрение. Разбира се подобрието можеше да се внесе само ако линията бѣше внимателно изучена, защото, ако линията е отгорѣ-отгорѣ изучена, чл. 3 по неволя ще трѣбва да остане такъвъ, какъвто си е. Ако правителството дава à forfait, кутурица една работа, която то точно не е опрѣдѣлило, нѣма съмнѣние, че текстътъ на чл. 3 е оня, който отговаря видимо поне на неговитѣ интереси. Ако обаче се взре човѣкъ по-внимателно въ съдържанието на този членъ, какъ е билъ тълкуванъ у насъ и отъ експертни комисиии, а даже и отъ самото правителство, какъвто е случая съ Братя Симеонови, ще виждаме, че при всичкото право, което си задържа правителството въ чл. 3 да иска отъ прѣдприемача да извърши всичко необходимо за солидната постройка на линията, пакъ прѣдприемачътъ не е длъженъ току-така да се подчинява на исканията на правителството. Ако наврѣме се правятъ рекламации и ако се види, че това, което се иска, стои извънъ размѣритѣ на позволеното, съвсѣмъ извънъ границитѣ на прѣдложения проектъ, тогава справедливостта изисква нѣщо да се прибави. Така сѣ постѣпвали досега арбитражниѣ съдилища у насъ, така е постѣпвало и правителството. Менѣ ми се чини, че бѣше желателно да се измѣни тази процедура занаврѣдъ, но както е тектиранъ чл. 3 отъ поемнитѣ условия, отсега още прѣдвиждамъ, че нѣма да се избѣгватъ рекла-

мащинѣ отъ страна на прѣдприемача и затова не мога освѣтъ да съжالياвамъ.

Втората мисль, която бѣхъ изказалъ миналата година, стоеше въ свръзка съ финансирането на двѣтѣ линии и съ изнамирането на срѣдства за покриване разнискитѣ по постройката имъ. Ние знаемъ, че правителството разполага въ случая съ една сума отъ 20.000.000 л. номинални или, съ снабденето на нѣкои разнски, съ около 15.000.000 л. и нѣщо, когато двѣтѣ линии, търга на които подлежи да одобримъ, коштуватъ на държавата 27.000.000 л. и нѣщо — около 12.500.000 л. повече, отколкото сж срѣдствата, съ които разполага правителството. Значи, съ одобрението на двата търга ние прибавяме една сума отъ 12.500.000 л. къмъ хвърчащитѣ наши дългове и послѣ, ако не изпущаме изъ прѣдъ видъ увѣрението на правителството, че линията не ще спре само на Борушица, което е близко до ума, че трѣбва да бѣде продължена поне до Стара-Загора, то очевидно е, че къмъ този хвърчащ дългъ отъ 12.500.000 л. ще трѣбва да се прибавятъ най-малко още 7.000.000—8.000.000 л. Значи, отъ постройката на тѣзи 2 линии, ще се намѣри хазната срѣщу непокрыти задължения отъ около 20.000.000 л. Г-да народни прѣдставители! Тази евантуалностъ не може да ви радва, защото ние имаме опитъ отъ миналото, което би трѣбвало, споредъ моето разумѣване, да ни послужи за прѣдосторожение. Опитътъ ни учи, че мѣчното положение финансово на България се дължи именно на редъ подобни хвърчащи дългове, които сж били създавани особено отъ постройкитѣ на желѣзнитѣ пѣтища. Истина, правителството може да каже, че България има кредитъ и додѣто настѣпи крайниятъ периодъ за свършване постройката на линиитѣ, ние ще намѣримъ срѣдства, за да покриемъ тѣзи 12 милиона лева. Но не е добръ да се ослабваме на бѣдѣцето само. Прѣдпочтительно бѣше да има България въ дѣйствителностъ срѣдства на разположение, та тогава да се ангажира, защото, ако е възможно, при двенния нашъ кредитъ, да направимъ една финансова операция, не е невъзможно идущата година да бѣде много неблагоприятна и нашиятъ кредитъ да бѣде тѣй низкъ, щото да не бѣде толкова сгодна да се направи новъ заемъ.

Ако къмъ този хвърчащ дългъ се прибави онзи, който г. Министърътъ на финанситѣ днесъ за днесъ признава, на още и други дългове — защото, за жалостъ, безъ да хвърлямъ върху нѣкого вината, трѣбва да призная, че нашиятъ неуреденъ животъ, нашитѣ нефиксирани нужди ни правятъ често да излизаме изъ нормата на онова, което е било опрѣдѣлено и да трупаме сѣ повече и повече хвърчащи дългове — като имаме всичко това прѣдъ видъ, перспективата, която се отваря за въ бѣдѣще, не е една отъ най-благоприятнитѣ. Ето защо не би трѣбвало да одобримъ търговетѣ за постройката на желѣзницитѣ, като знаемъ, че съ това създаваме нови хвърчащи дългове, които сега-засега нѣмаме съ какво да покриемъ.

Азъ ви говорихъ, г-да народни прѣдставители, за възможнитѣ спорове между прѣдприемачитѣ и правителството. И за да видите, че такива спорове сжществуватъ и могатъ да сжществуватъ отсега още, азъ ви обръщамъ вниманието на единъ малкъ фактъ, който нѣма наистина голѣмо значение, но който характеризира нашето управление въобще. Въ поемнитѣ условия, както по едната, тѣй и по другата линия, прѣдприемачътъ поема задължението да свърши линията Кюстендилъ—Границата до 30 августъ 1908 г., а линията Търново—Борушица — до 31 октомврий 1908 г. Но тѣзи срокове сж опрѣдѣлени въ свръзка съ задължението на правителството да обяви 6 седмици слѣдъ произвеждането на търговетѣ, да-ли ги одобрява или не. Въ дадения случай, утвърдяването на търговетѣ е забавено; ние сме вече въ поемврий и додѣто се сключатъ контрактитѣ — като приемаме, че Народното събрание ще одобри търговетѣ — сѣ ще се мине извѣстно врѣме, тѣй щото прѣдприемачътъ не ще се счита задлъженъ да довърши линията въ онзи срокъ, който се е ималъ прѣдъ видъ, когато е подписвалъ поемнитѣ условия. Ето една рекламация. Втора една рекламация: неговиѣтъ залогъ, който стои повече отъ 6 седмици, съгласно поемнитѣ условия, безъ всѣкаква вина отъ негова страна, а по вина на правителството, отваря и друга порта за рекламации.

Онова, което азъ бихъ желалъ да прѣпорѣчамъ на правителството, ако то пристѣпи къмъ постройката на желѣзницитѣ въобще, е да даде инструкции на техническата комисия да се държи по възможности о първоначалния проектъ, който е легналъ въ основата на търговетѣ, въ основата на контрактнитѣ книжа. Всѣко отдалечение отъ този проектъ, ако не се диктува отъ необходими съображения за солидностъ на линията, би трѣбвало да се отклонява. Ако такива инструкции се дадатъ на комисията, която ще бѣде патоварена съ надзора върху постройката на линиитѣ, сѣ ще има шансъ да се намалятъ спороветѣ между прѣдприемачитѣ и правителството и въ края на крайцата да се свършатъ линиитѣ съ една сума, близка до онази, за която сж наддавали прѣдприемачитѣ. Ако се върви по старата система, техническата комисия, облеганата о чл. 3, да иска всичко à tort et à travers, има се опасностъ да изпадне въ сжщото положение, въ което държавата е изпадала и по другитѣ постройки.

Г-да народни прѣдставители! Като говоря за поемнитѣ условия, не мога да не отбѣлѣжа тукъ двѣ нововѣдения, които азъ не мога да одобря. Едното отъ тѣхъ се отнася до мѣсечнитѣ плащания и постановява, че прѣдприемачътъ не ще има право да бѣде платенъ à compte срѣщу стойността на изработенитѣ отъ него работи и доставенитѣ материали, ако не прѣдстави ситуация поне на 500.000 л. Това нововѣдение не мога да одобря затова, защото съ него безъ нужда се поставя въ мѣчно положение прѣдприемачътъ. А прѣдприемачътъ въ

нашия случай — пъкъ не само въ този случай, по въобще, вадѣ се, и за въ бъдѣще — като българинъ, не разполага съ крупни сръдства, за да може да остави такава сума въ рѣцѣтъ на правителството. Въ това отношение, азъ мисля, че щѣше да бѣде по-рационално да останѣше старото положение на поемнитѣ условия, да се плаща всѣка ситуация, освѣнъ ако тя бѣде съвсѣмъ незначителна. Такива плащания сѣ улеснение на прѣдприемача, а ние само чрѣзъ подобни законни сръдства сме въ положение да улеснимъ прѣдприемачитѣ и да имъ дадемъ възможность да поематъ върху си извършването на крупни прѣдприятия, каквото е напр. постройката на една линия. Това нововедение е за хора капиталисти, сѣ по-крупни сръдства, каквито у насъ не се сръбцатъ. Азъ ще ви обясня веднага неудобството, което прѣдставлява това разпореждане на поемнитѣ условия, въ свързка съ другъ единъ въпросъ. Думата ми е за задължението, което се наложи на прѣдприемачитѣ, да внесатъ своя залогъ въ наличность. Досега законътъ даваше възможность на българскитѣ прѣдприемачи да влагатъ залога и въ недвижности. За българскитѣ прѣдприемачи това бѣше едно голѣмо улеснение, а неудобство отъ това за държавата нѣмаше, па и не можеше да има; защото — да се разберемъ добръ — за постройката на една желѣзница, нѣма съмнѣние, сѣ потребни сръдства и оня, който се нагърбва съ такава една работа, той сѣ трѣбва да има извѣстни сръдства. Но многото сръдства или изобилието на сръдства не е най-важниятъ елементъ за успѣха на дѣлото, нито е въобще този елементъ отъ какво-годѣ значение за работата. Най-важниятъ елементъ за успѣха въ едно такова дѣло, въ такова едно прѣдприятие е, да се повѣри то на човѣкъ вѣщъ по работата, който да си направи точно смѣткитѣ. Знае ли той работата, направилъ ли си е смѣткитѣ, може ли да си уреди администрацията сръчно, той ще може да изкара прѣдприятието, даже и неговитѣ сръдства да бѣдатъ скромни. Отъ 20—25 години ние имаме хора, които вече сѣ минали прѣзъ доста митарства и иматъ извѣстенъ опитъ. За тѣхъ въ случая важното бѣше не опитността, не обстоятелството, да-ли сѣ въ състояние да уредятъ администрацията на постройката по единъ рационаленъ начинъ, а да иматъ сръдства. Всѣко едно видоизмѣнение на поемнитѣ условия, въ смисълъ да имъ се наложатъ въ това отношение по-голѣми тежести, нѣма съмнѣние, можеше да ги постави въ мѣчно положение, можеше да осуети тѣхното опитване да взематъ работата. Наистина, въ този случай очакваниятъ резултатъ не се е постигналъ, защото и двѣтъ линии ние виждаме да оставатъ върху българи прѣдприемачи. При все това, горното постановление има сѣ пакъ своитѣ неудобства. И ето кои сѣ неудобствата, за които намекнахъ по-рано, въ свързка съ въпроса за врѣмненитѣ плащания. Тѣзи неудобства сѣ, че за да се събератъ пари у насъ, въ една страна бѣдна откъмъ капитали, разпореждането на адми-

нистрацията да се влага залогътъ въ наличность, както и разпореждането на поемнитѣ условия, плащанията да бѣдатъ минимумъ 500.000 л., застави прѣдприемачитѣ, щатъ не щатъ, да се сближатъ и по този начинъ да събератъ нужния капиталъ. Ще кажете, може би, нищо по-щастливо отъ това: въ голѣмитѣ прѣдприятия сдружаването е нѣщо съвсѣмъ естествено; и най-голѣмитѣ капиталисти нѣма да рискуватъ да се ангажиратъ сами въ такива прѣдприятия. То е тѣй. За жалость, у насъ идеята за сдружаване далечъ не е хванала такива крѣпки корели; старата наша съмнителность, старото наше недовѣрие сѣ още съществуватъ и тѣ разядатъ въ основата старанието, което се забѣлѣзва въ България за укрѣпването на духа на сдружаване. Ние имаме, напр., доста безименни акционерни дружества, но ако вникнете въ тѣхната сщность, вие ще забѣлѣжите, че тѣ само на форма сѣ безименни дружества, а въ дѣйствителность сѣ въ рѣцѣтъ на нѣколко души само и благодарение на туй обстоятелство, че тѣзи нѣколко души живѣятъ добръ помежду си, работитѣ могатъ да се каратъ дѣлно; иначе, участъта на акционернитѣ дружества е била и ще бѣде много жалка. Много отъ тѣзи дружества сѣ се провалили именно затуй, че между участниците не е имало пълно съгласие. А това несъгласие, което е вѣншенъ признакъ на старото наше недовѣрие, на стария нашъ уединенъ животъ, това обстоятелство въ дадения случай трѣбваше да се има прѣдъ видъ, та да се не заставляватъ прѣдприемачитѣ по какъвъ да е начинъ да търсятъ другари, само и само да образуватъ пужния капиталъ и да участвуватъ въ търга. Ето защо ние виждаме днесъ дружества формирани по единъ много страшенъ начинъ. Азъ пожелавамъ на съставенитѣ дружества успѣхъ, но позволете ми като на човѣкъ, който съмъ наблюдавалъ хода на нашитѣ сдружавания, да не бѣда много оптимистъ, колкото се касае до тѣхнитѣ бъдѣщи работи, до тѣхното кристализиране. Ето лошитѣ страни на разпореждането на поемнитѣ условия и на разпореждането на администрацията за залога, които азъ искахъ да изтъкна тукъ прѣдъ васъ.

Въобще, г-да народни прѣдставители, ние сме бѣдна страна откъмъ капитали; ние имаме претенцията да бѣдемъ още демократическа страна. Е добръ, нека не изнушаме въ този случай изъ прѣдъ видъ, че на западъ тенденцията е да се дава възможность, улеснение отъ страна на държавата и на най-бѣднитѣ сдружения, та да могатъ да участвуватъ въ по-голѣмитѣ доставки за смѣтка на държавата или на общинитѣ. Ние нѣма защо да се отклоняваме отъ тази тенденция, която се забѣлѣзва въ другитѣ по-напрѣднали държави; напротивъ, ние имаме по-вѣзки причини, за да настояваме на сжщата система на работене, защото у насъ крупни капитали липсватъ, всичко е дребно, а на дребното, нѣма съмнѣние, трѣбва да помогнешъ, за да може да укрѣпне и да се нагърби съ извършването на работи, които иначе не би били по неговитѣ сили.

Слѣдъ тѣзи цѣколко вѣдливителни бѣлѣжки, които се отнасятъ до двата търга, азъ ще се спра съ цѣколко думи на сѣществото на въпроса за Борушенската линия, не за да прави технически изчисления, които не сѣ отъ моита компетентностъ, но да видя съ какви мотиви, по какви съображения може да се защити тази линия, и да-ли дѣйствиелно тя е линията, която трѣбва да бѣде прокарана за свързването на сѣверната наша желѣзнопътна мрѣжа съ южната. Азъ казахъ, че на два пъти вече взехъ думата по този въпросъ и тукъ мога просто да се резюмирамъ. Ние сме искали прокарането на балканската линия съ цѣлъ да свърже, както казахъ, сѣверната наша желѣзнопътна мрѣжа съ южната и заедно съ това да послужи за едно съединително звено между западъ, или сѣверъ и изтокъ. Тази линия въ нашитѣ очи имаше не само важно мѣстно значение, че отъ двѣтъ половини на България правѣше едно цѣло, но имаше и има още международно значение. Щомъ значението на линията е таково, естествено е, че за да може да бѣде прѣдпочетена линията, за която се е произвелъ търгътъ, отъ всѣка друга, тя трѣбва да отговаря на извѣстни елементарни трѣбвания; тя трѣбва да има извѣстни прѣимущества, които да биятъ въ очи, а именно: тя трѣбва да бѣде къса; тя трѣбва да бѣде, колкото е възможно, по-прѣвозоспособна и нейнитѣ тарифи трѣбва да бѣдатъ, по възможностъ, по-евтини. Ако тѣзи трѣбвания сѣ удовлетворени, тогава прѣдлаганата линия е приемлива. Като се поставямъ, прочее, на това гледище на почвата на тѣзи трѣбвания, за да бѣде линията приемлива, азъ се питамъ: повитѣ данни, които азъ не обсъдихъ въ миналитѣ си рѣчи и които за мене сѣ нови, макаръ че г. Петковъ твърди, какво правителството още отъ началото е мислило да продължи линията до Стара-Загора, казвамъ повитѣ тѣзи данни по прокарането на линията по направление къмъ Стара-Загора, както и рапортътъ на г. Делоне, идатъ ли да поддържатъ тезата на правителството, или же даватъ право намъ, които твърдимъ, че Тръвенската линия не е рационалната линия за съединението на Сѣверна-България съ Южна и че е по-прѣдпочително да се мине прѣзъ Хаинъ-боазъ? Г-да народни прѣдставители! Азъ ви казахъ, че първото условие за приемливостта на едно трасе, което има претенции да играе такава важна роля, както е у насъ балканската линия, трѣбва да бѣде дължината и дължина въ дадения случай ще бѣде за едната линия разстоянието отъ Търново до Стара-Загора прѣзъ Борушица, а пъкъ за другата линия — прѣзъ Хаинъ-боазъ до Нова-Загора. Е добръ, за тѣзи двѣ линии ние имаме контрадикторни мѣрения отъ една комисия отъ вѣщи лица, която да туря на і тата точки и да каже съ положителностъ, че километритѣ на линиитѣ сѣ точно толкова. Значи, тукъ може да се говори само за едно приблизително сравнение. Ето защо Хаинбоазката линия, изучена на врѣмето си,

когато щѣше да се отдава на търгъ цѣлата линия Русе—Търново—Хаинъ-боазъ, е изучена на друга основа, отколкото Борушенската. Тамъ се е имало, напр., прѣлъ видъ, щото минималниятъ радиусъ да бѣде 240 м., когато изучаването на Борушенската линия е ставало при по-големъ радиусъ 275, respectivae 300 м. Нѣма съмнѣние, че тази нееднаквостъ при основата на изучаванията не ще ни даде възможностъ да правимъ точни математически изчисления, колкото се отнаси до дължината. Но приблизителни изчисления и сравнения можемъ да направимъ. Отъ изучаването на Хаинбоазкото дефиле по онова врѣме, прѣдполагамата линия тогава е имала 102 км.; овази прѣзъ Стара-Загора има, по миѣнието на едни, 131 км., а по миѣнието на други — по-малко — 121; тукъ има, значи, една разлика отъ около 10 км. Тази разлика отъ 10 км. произлиза оттамъ, че едни взиматъ за база на своитѣ изчисления сегашния проектъ на правителството, тѣй както той е даденъ на прѣд-приемачитѣ, за до Борушица; други же намиратъ, че това разстояние е могло да се съкрати съ около 4 км. и тѣзи 4 км. ги спадатъ отъ общата дължина 131 км. Колкото се касае за частта отъ Борушица до Стара Загора, окончателенъ проектъ нѣма и, слѣдователно, тукъ ние можемъ само да се догадваме. Споредъ едни — а между тѣхъ азъ броя и г. прѣдседателя на Министерския съветъ — линията по възможности трѣбвало да се държи по-близо до Казанлъкъ; а пъкъ други мислятъ, че щомъ излѣзе тя отъ Борушица и влѣзе въ Тундженската долина, трѣбва да я прѣсѣче въ вертикално направление и да върви право по направление къмъ Стара-Загора. Нѣма съмнѣние, че отъ приемането на едното, или другото трасе, сѣ ще излѣзе една разлика отъ 4—5 км.; прибавени и тѣ къмъ горнитѣ, вие виждате, че се образува една разлика отъ около 10 км.

Г-да народни прѣдставители! Азъ се спрѣхъ на тѣзи разногласия не за да заключа, че разстоянието трѣбва да бѣде 121, или трѣбва да бѣде 131, но за да видите, че когато линиитѣ не сѣ окончателно установени, сравнението ще бѣде мъчно и сѣ ще има, разбира се, цѣколко километра разлика въ полза на едното или другото трасе. Но, както и да гледаме на въпроса, безспорно е, че линията отъ Тръвна за Стара-Загора се явява като по-дълга линия, а линията прѣзъ Хаинъ-боазъ се явява като линия по-къса, и то по тази главна причина, че Хаинбоазкиятъ проходъ допуша да мине линията на по-низко ниво, отколкото Борушенската линия. Въ туй отношение разногласие между двѣтъ страни, двата лагера, нѣма, а именно, че въ Хаинитѣ може да се мине по-низко, а въ Борушица трѣбва да се мине по-високо. Разницата е отъ около 280 м. Тѣзи 280 м. правятъ по необходимостъ Борушенската линия по-дълга, защото, за да се мине по единъ извѣстенъ уклонъ не по-големъ отъ 25 на хилядата, линията трѣбва да се развие на по-дълго протежение въ Сѣверна и Южна-България, и от-

тамъ именно е тази разлика въ километража на двѣтъ линии. Прочее, безъ да искамъ да турямъ на i-тата точки и да имамъ претенции да прави математически изчисления, за мене е безспорно, че линията, която ще мине прѣзъ Хайнъ-боазъ, ще бѣде по-къса отъ линията, която ще мине прѣзъ Борушица. И ако туй положение е право, това ще бѣде първо прѣимущество за прокаране на линията прѣзъ Хайнъ-боазъ, а не прѣзъ Борушица.

На второ мѣсто казахъ, че за да бѣде балканската линия приемлива, трѣбва да бѣде по възможности повече прѣвозоспособна и съ по-евтини тарифи. Разбира се, като говоря за по-евтини тарифи, разбирамъ не произволнитѣ тарифи, които опрѣдѣля държавата твърдѣ често, за да гони известни цѣли, а опѣзи тарифи, които рационално би трѣбвало да се узаконятъ, за да може да се амортизира вложението въ желѣзницата капиталъ, както, ако е възможно, при дадена обстановка да се има една известна, макаръ и малка ползица. Въ туй отношение, прочее, когато се говори за тарифи, ще се иматъ прѣдъ видъ опѣзи тарифи, които се диктуватъ отъ употребението за постройката капиталъ. Азъ знамъ, че двестъ за двестъ, благодарение на тарифната политика на Българското княжество, Пловдивъ е по-ближенъ до Варна, отколкото до Бургазъ. Защо? Защото ние по известни наши съображения фаворизираме сѣвернобългарската мрѣжа...

Министъръ Д-ръ Н. Генадиевъ: Собствено Саврамбей, а не Пловдивъ.

Д-ръ С. Даневъ: И намаляваме нашитѣ тарифи доста ниско, и по този начинъ стоки, които сѣ прѣдначинени за западната половина на България, мѣсто да минаватъ прѣзъ Бургазъ, идатъ отъ Варна. Като говоримъ за тарифи, азъ не разбирамъ такива именно тарифи — такива тарифи българското правителство всѣкога може да тури въ дѣйствието, когато има нужда да конкурира едно трасе извънъ прѣдѣлитѣ на България; азъ говоря за тарифи, които при двѣ линии, принадлежащи и двѣтъ на държавата, трѣбва да се установятъ, за да бѣде както при едната, така и при другата, финансовиятъ резултатъ еднакъвъ.

Е добръ, г-да народни прѣдставители! За да се произнесемъ по тоя въпросъ, ще трѣбва да обърнемъ внимание на дължината на линията, ще трѣбва да обърнемъ внимание и на поддържането на линията, ще трѣбва най-вече да обърнемъ особено внимание на инвестирането въ постройката капиталъ. Сега нека иска отъ мене да ви прави математически изчисления, защото тѣ сѣ невъзможни, чини ми се, даже и за специалиститѣ. Пакъ, слѣдователно, можемъ да говоримъ приблизително. Азъ ще се косна особено до стойността на постройката, защото стойността на постройката стои въ прѣма връзка съ въпроса за тарифитѣ, тъй както азъ го поставихъ. Колко ще струва линията до Борушица? За това имаме вече официални данни — тя ще

струва 14½ милиона. Това иска прѣдприемачътъ, и ние сме свикани тукъ да одобримъ неговото прѣдложение. Колко ще струва линията прѣзъ Хайнъ-боазъ? Право да ви кажа, изчисления точни по тоя въпросъ не можемъ да направимъ. То е вѣрно и ето защо: ние имаме една цѣна отъ 1896 г. за цѣлата линия отъ Русе прѣзъ Търново — Хайнъ-боазъ — Нова-Загора. Тя е 24 милиона и 7—800.000 л. Търгътъ не се утвърди. Става новъ търгъ за частта само до Търново и този новъ търгъ остана за 10 милиона лева на Братя Симеонови. Питамъ се, остатъкътъ отъ линията трѣбва ли да се счита непремѣнно, че ще струва разницата отъ 24.800.000 минусъ 10 милиона? То е въпросъ. Има моменти, дѣто единъ прѣдприемачъ прави, основанъ връзъ особни съображения, своитѣ смѣтки и дава известна цѣна, а подиръ връме дохожда да дава за същата работа други цѣни. Значи, ние тукъ не можемъ да правимъ точни смѣтки, нашитѣ смѣтки ще бѣдатъ хипотетични. Тѣ ще бѣдатъ хипотетични и по друга една причина, че, както казахъ, търгътъ за постройката на линията прѣзъ Хайнъ-боазъ е станалъ на основание на изучаванята при по-друга база, отколкото сѣ изучаванята на Борушенската линия. Радиусътъ на кривинитѣ е билъ по-малкъ; кривинитѣ сѣ били по-остри та и това влияние, нѣма съмнѣние, за да можемъ да опрѣдѣлимъ точно какво би струвала постройката на линията отъ Търново до Нова-Загора прѣзъ Хайнъ-боазъ. Но понеже тукъ не е рѣчь, както казахъ, да правимъ математически изчисления, сѣ е близо до ума, че ако въ 1896 г. частта отъ Търново до Нова-Загора е могла да се направи съ 14.800.000 л., ние сѣ ще бждемъ близо до истината, ако при тази цифра прибавимъ още около милионъ и нѣщо, ако щете даже и два милиона да прибавимъ, по повече отъ туй, струва ми се, не би имало мѣсто да се прибави. Колкото и да играе прѣдприемачътъ съ своитѣ цѣни, тѣ сѣ ще се движатъ въ единъ умѣренъ прѣдѣлъ, защото разницата въ повече, която би произтѣзла отъ приемането на по-други принципи при установяването на трасето, не би била внушителна, не би била значителна. Затова, азъ мисля, че ако прибавимъ до горната сума още около 1½ милиона, ще бждемъ близо до истината. Е добръ! Но и като прибавимъ този 1½ милионъ, азъ сѣ намирамъ много по-благоприятна относителната стойностъ на постройката на Хайнбоазката линия, прѣдъ стойността на постройката на Борушенската линия. Въ първия случай ние имаме цѣлата съединителна линия за 16 милиона; въ втория случай имаме само едната частъ отъ нея, истина най-трудната, но сѣ пакъ едната частъ — за 14 милиона и половина. Като съпоставимъ, прочее, тѣзи цифри тъй, както азъ имамъ тукъ честта да ги съпоставямъ, па и като прибавимъ нѣщо повече къмъ стойността на постройката на Хайнбоазката линия, вие сѣ ще дойдете до заключение, че Хайнбоазката е по-евтина и, слѣдователно, ако е по-евтина, тя ще позволи при еднакви условия, да може да се прѣнасятъ

стокитѣ по нея по-евтино, отколкото прѣзъ Борушненската линия. На другитѣ моменти, специални, азъ не се спирамъ, защото имамъ претенцията да бъда специалистъ, че да изчисли колко струва прѣноса на тонъ и километръ по едната линия съ нанаторнище $25^{00}/_{00}$, ако това нанаторнище е непрѣкъснато както е въ Борушница, или ако е прѣкъснато, както въ Хайнитѣ. Тѣ сѣ по-сложни смѣтки, които, ми се чини, не е тукъ мѣстото да ги правимъ. Най-сетнѣ, ние не сме дружество на специалисти. Но на едно сѣ пакъ можемъ да обърнемъ внимание. Ако приемемъ, че горѣ-долу Нова-Загора и Стара-Загора лежатъ на еднакво ниво и изходната точка на двѣтѣ линии е една и сѣща, че за да се достигне до терминала на едната и до терминала на другата, въ единия случай трѣбва линията да мине прѣзъ едно много по-високо ниво, а въ другия случай прѣзъ едно по-низко ниво — това обстоятелство, така самѣ изтъкнато, е достатъчно да ни наведе на мисълта, че прѣвозоспособността, както и разноснитѣ по експлоатацията при онова трасе, което върви по-високо, ще бъдатъ по-неизпосни, отколкото при онова, което върви сравнително по-низко. Слѣдователно, ако се спреме само на този въпросъ, безъ да имаме претенциитѣ да даваме точна смѣтка за разноснитѣ по прѣвоза по едната и другата линия, сѣ пакъ азъ мисля, че можемъ да заключимъ, че експлоатацията по Хайнбоазката линия ще бъде по-евтина, отколкото прѣзъ Тръвна; а въ заключение, благодарение на по-скѣпната постройка, благодарение на по-скѣпната експлоатация, на по-малката прѣвозоспособностъ, Борушненската линия ще се признае като по-несгодна, като по-малко приемлива, отколкото Хайнбоазката.

Но, г-да народни прѣдставители, има друго едно важно обстоятелство, до което азъ бѣхъ се косналъ и въ рѣчта си прѣзъ миналата сесия и което тукъ, по неволя, трѣбва да изтъкна наново; защото то е свързано съ единъ — нека го кажемъ открито — колкото важенъ, толкова и трѣпливъ за разрѣшение въпросъ. Разбрахте, че прави намекъ на нашитѣ отношения съ Компанията на източнитѣ желѣзници. Г-нъ Министърътъ на търговията ви каза, че за по-далечното бъдеще правителството трѣбва да свърже Стара-Загора съ Търново-Сейменъ, и по този начинъ да създаде едно съобщение, съ 20 или 30 км. по-късо за Цариградъ, отколкото би било съобщението прѣзъ Нова-Загора. Съ тази своя мисълъ Министърътъ на търговията неволно засѣга единъ въпросъ, който е, безспорно отъ голѣмо значение за насъ. То е, какъ ще уредимъ ние отношенията си съ Компанията на източнитѣ желѣзници. Азъ имамъ нужда тукъ да ви цитирамъ разпорежданията на единъ договоръ, който прѣзъва българската държава, именно чл. 6 на конвенцията отъ 15 мартъ 1899 г., който гласи, че на 40 км. разстояние отъ линиитѣ, които експлоатира Компанията на източнитѣ желѣзници, ние, въ течение на 25 години, имаме право да строимъ никаква паралелна или конкурентна линия. А линията отъ

Стара-Загора до Търново-Сейменъ би била конкурентна. Щомъ правителството си е турило намѣрение да построи балканската линия по направление на Стара-Загора, то трѣбва да аннетира и разрѣшението на този въпросъ. Азъ бихъ прѣдпочелъ, обаче, прѣди да се прокара линията прѣзъ тази мѣстностъ, този въпросъ да приемѣше вече извѣстно разрѣшение. Ако ние оставимъ разрѣшението на въпроса за по-късно, когато нашиятъ терминусъ ще бъде вече Стара-Загора, претенциитѣ на Компанията на източнитѣ желѣзници ще се покачатъ, защото ние ще бъдемъ, по нужда, по-настойчиви въ уреждането на нашитѣ правни отношения съ Компанията, отколкото сега. Вѣщо протакане на този въпросъ, особено когато заедно съ това ние строимъ линии, които горѣ-долу се падатъ въ областта на оная мръжа, която експлоатира Компанията на източнитѣ желѣзници, е една стѣпка не за по-сполучливото разрѣшение на тоя въпросъ, а за затръгиването му, респективно за неговото разрѣшение съ много голѣми жертви. Азъ обръщамъ сериозното внимание на правителството върху този въпросъ, защото вѣрвамъ, че нѣма двѣ мисли помежду ни относително това, какъ трѣбва да се урегулиратъ нашитѣ отношения съ Компанията на източнитѣ желѣзници. Ако правителството рѣши дѣйствително да ходи на Стара-Загора, а това още не е рѣшено — защото то може да отиде въ Нова-Загора — добръ е да вземе мѣрки и да направи каквото е нужно за своєврѣменното урегулиране на нашитѣ правни отношения съ Компанията на източнитѣ желѣзници. Не стане ли това, отложили се този въпросъ, азъ казвамъ, че ние ще бъдемъ заставени да откунимъ нашето право съ много по-голѣми жертви, отколкото това сега може да стане. Азъ не говоря тукъ за формалното право на Компанията да се противи за прокарането на линията Стара-Загора—Търново-Сейменъ. Това е очевидно. Ако г. Министърътъ на търговията и земледѣлието говори по този въпросъ, азъ мисля, че или той се облѣга на специално съглашение съ Компанията, или пъкъ вѣрва, че съ врѣме, по единъ или другъ начинъ, ще се разсипатъ миролѣбиво съ нея, та да се избѣгне конфликтътъ. Моята бѣлѣжка има туй значение, че въобще отъ минута, когато българското правителство прокара една балканска линия и свързва сѣверната желѣзнопътна мръжа съ южната, отъ което се ползува южната мръжа на Компанията, то трѣбва да мисли обязательно за разрѣшението на въпроса, който ни тежи отъ нѣколко години насамъ, а именно, какъ да се урегулиратъ отношенията ни съ Компанията на източнитѣ желѣзници, щото България да бъде господаръ въ къщата си, да има една рационална тарифна политика, за да може да направлява своя износъ по естественитѣ си пристанища, безъ да сръща спънки отъ кого и да било.

Но, г-да, даже и като приемемъ, че въ случая правителството ще направи всичко, за да запази интереситѣ на страната, азъ сѣ не мисля, че въ

днешно време прокарането на една линия по направление Търново-Сейменъ може да се оправдае. Тукъ не ви говоря за стратегия, нѣкъ нѣмамъ и претенцията да бъда воененъ. Впрочемъ, трѣбва да кажа, че колкото се касае до стратегията, види се и тя е както нашата юриспруденция, която позволява нѣкой път да се поддържатъ двѣ мнѣния по единъ и същъ въпросъ. По този случай ще ви обърна вниманието на статията на единъ нашъ генералшабень офицеръ отъ прѣди 7—8 година, когато щѣше да се прокара линията прѣзъ Хайнъ-боазъ. Той писа въ полза на Шипченското трасе, и го оправдава отъ стратегическо гледище съ мисълта, че колкото отива линията по на западъ, е по въ интереса на военното дѣло, защото е по-стратегическа. Нѣма нужда да влизамъ въ подробности, но искамъ да кажа, че да се поставимъ на тази почва би значило да се поставимъ на хлъзгава почва, защото нѣмаме едно сигурно мѣрило, за да се произнесемъ за въ полза на едното или за другото трасе. Доста е да построимъ на военнитѣ една кѣса и прѣвозоспособна линия.

Обръщамъ вниманието ви, г-да народни прѣдставители, на слѣдующето. Ако въ Южна-България се свърже паралелната линия съ магистралата, тогавъ ние имаме единъ твърдъ малкъ тригълникъ Нова-Загора, Чирпанъ, Сейменъ. Сега въ този тригълникъ се иска прокарането на друга една линия прѣзъ срѣдата, отъ Стара-Загора до Търново-Сейменъ. Това може съ време да стане, за да скѣсимъ километрическото разстояние между Цариградъ и Западъ. Сега-засега, обаче, това ще бѣде луксъ. Ако имаме една линия, която да съединява Сѣверна-България съ Южна, напр. прѣзъ Нова-Загора, то ние сме направили достатъчно за нашето желѣзнопътнo дѣло. Имайте прѣдъ видъ, какви центрове днесъ-затнесъ сѣ извѣнъ нашата желѣзнопътна мрѣжа; имайте прѣдъ видъ Добруджа, цѣла западна България, къмъ Видинъ и докогато тамъ е всичко голо — нѣма нито една линия прокарана — чини ми се, че ще бѣде прѣждевременно да мислимъ за прокаране на линия, каквато е проектираната отъ Стара-Загора до Търново-Сейменъ. Паритѣ, които ще похарчимъ за тази линия, по-полезно ще ги употребимъ за една отъ двѣтѣ линии, съ направление било къмъ Видинъ, било къмъ Добруджа. Съ туй не искамъ да кажа, че тая линия не ще се наложи съ време, по засега е рано. Отъ същото гледище нѣкогажъ бѣхме на мнѣние, че паралелната линия не ни е потрѣбна и ето по кои причини. Ние искахме да туримъ на рѣка мрѣжата на Компанията на источнитѣ желѣзници, и като мислѣхме, че тая мрѣжа ще бѣде въ наши рѣцѣ, казахме, че сега-засега достатъчно е тази мрѣжа и да не строимъ друга. Ако се пристѣпи къмъ постройката на паралелната линия, то бѣше отъ нѣмай-каждъ, защото видѣхме, че съ Компанията на источнитѣ желѣзници не можемъ да се съгласимъ. Грѣшката на господата отъ народната партия бѣше тази, че тѣ нито построиха цѣлата паралелна линия,

както бѣше проектирана, на пукъ на Компанията на источнитѣ желѣзници, та съ ниски тарифи да я заставятъ да иска за безцѣнѣкъ да се избави отъ своята мрѣжа, нито нѣкъ можахъ, безъ да почнатъ паралелната линия, да откупятъ мрѣжата на источнитѣ желѣзници поносни цѣни. Значи, критиката, която ние отпразнихме къмъ тѣхъ, бѣше критика, която имаше значение за оуиъ време, при онѣзи срѣдства, съ които България разполагаше. По безспорно е, че нѣкои части отъ тази линия сѣ нужни и неизбѣжни. Частята отъ Пазарджикъ до Пловдивъ, па даже до Чирпанъ, е дѣйствително днесъ за днесъ една излишна линия, но отъ Чирпанъ до Нова-Загора тя е потрѣбна. Тогавъ, обаче, ние мислѣхме, че можеше още България да почака; ние не бѣхме още прокарали централната линия; имаме голѣми пространства въ България, които не знаеха какво е желѣзница. Съ други думи, нашата критика имаше смисълъ при онази обстановка. Ако се поставимъ на същото гледище, ние съ много по-голѣмо право можемъ да осѣдимъ прокарането на линията отъ Стара Загора до Търново-Сейменъ, защото, още веднажъ казано, отъ Чирпанъ до Нова Загора линията не може да се каже паралелна въ строгата смисълъ на думата; но онази отъ Стара-Загора до Търново-Сейменъ ще прави конкуренция на двѣтѣ линии, както на магистралата до Цариградъ, така и на клона отъ Ямболъ до Търново-Сейменъ. Прѣдъ видъ на всичко това и безъ да забравямъ, че въ бѣдѣще време България ще има възможность да строи и паралелни и напрѣчни линии, азъ мисля, че на първо време желателно е да имаме такава мрѣжа, която да обслужва, горѣ-долу всички кѣтове на България и затова бихъ прѣпорѣчалъ линията, която да има изходъ въ Нова-Загора, а не онай, която се напращава къмъ Стара-Загора.

Г-да народни прѣдставители! Ида на второто ново обстоятелство, а именно рапортътъ на г. Делоне. Когато азъ по този въпросъ взехъ думата миналия пътъ, казахъ: при всичкото почитание, което трѣбва да хранимъ къмъ единъ ученъ чужденецъ, специалистъ, какъто е г. Делоне, съ всемирна слава, ние не можемъ да вземемъ безпрѣкословно всѣко негово твърдение, защото, за да ни даде точни данни — а ние като правимъ линия, искаме трафикъ, слѣдователно, трѣбватъ ни точни данни, а не общи фрази — трѣбва му време. Азъ заключавахъ, че при всичкия респектъ къмъ г. Делоне, страхъ ме е, че неговитѣ изслѣдвания нѣма да бѣдатъ толкозъ обстоятелствени, за да могатъ да ни дадатъ точни свѣдѣния по въпроса за каменовъгледнитѣ залежи въ Тръвненския балканъ. Че има въглища въ Тръвненския балканъ, ние го знаехме. Но е вѣрно, че професорътъ г. Златарски е казалъ, че въглища нѣма. Той е казалъ, че нѣма пластове, а лещовидни гнѣзда. Азъ съмъ говорилъ много отдавна съ него; като пръвъ нашъ геологъ, който се е занимавалъ съ този въпросъ, и той ми е казвалъ, че има въглища, но въ малко

количество. Че има, значи, ние знаехме, а фактът, че мината „Принцъ Борисъ“ получи концесия и похарчи доста пари, за да я разкрие, бѣше ново доказателство и за насъ, които можемъ да минемъ за профани, че има възлища въ Тръвненския балканъ. Въпросътъ, който насъ интересуваше бѣше този: може ли да се мисли и прѣдполага, че въ Тръвненския балканъ ще има такива богати камено-възглени залежи, щото да се оправдае прокарването на желѣзнопътната линия прѣзъ тамъ — само по това съображение. Другитѣ съображения ние ги знаехме; по тѣхъ говорихме: ние бѣхме на мнѣние, че тия съображения сами по себе си не бѣха достатъчни за прокарването на линията, та имаше се нужда да се хвърли освѣтление по въпроса за възлищата, за да видимъ, какъвъ богатъ край ще десервира новопроектираната линия, да-ли ще има въ този край трафикъ за нея. Ако си припомняте добръ, нѣкои наши другари отидоха дотамъ да си прѣдставятъ една много съблазнителна перспектива за въ бъдеще: новата линия да дадѣла трафикъ на Русенската линия и, чрѣзъ това, да се изнасяли българскитѣ каменни възлища въ странство! Прочее, въпросътъ бѣше, още веднажъ казано, не да-ли има възлища въ Тръвненския балканъ, а какво е количеството на тия възлища, да-ли тѣ могатъ да оправдатъ, сами по себе си, прокарването на линията прѣзъ ония мѣста. Колкото за обстоятелството, че възлища имаше въ Тръвненския балканъ, азъ ще прибавя, че ние не само знаехме това нѣщо, но ние знаехме, че въобще въ Балканитѣ, като почнете отъ Габровско за къмъ Сливенъ, има залежи кое малки, кое голѣми, самъ-тамъ прѣснати по разни мѣста, та ако е да говоримъ, че има въобще възлища, ние можехме да оправдаемъ прокарването на тая линия прѣзъ много пунктове. За насъ бѣше важно да видимъ, да-ли има особено много възлища въ Тръвненския балканъ и то толкова много, щото да се оправдае прокарването на една по-скъпа линия, на една линия технически по-несгодна и по-малко експлоатируема. Ние искахме да знаемъ, да-ли тѣзи несгоди ще изчезнатъ прѣдъ видъ на аванжитѣ, които ще има линията, съ това, че ще десервира единъ богатъ край, който ще ѝ даде достатъченъ трафикъ.

Азъ и сега си припомнямъ — провѣрихъ го дори и въ дневницитѣ, но азъ нѣмамъ обичай да цитирамъ отъ дневницитѣ, та и сега нѣма да го направя — припомнямъ си, че когато почтениятъ г. Министъръ на търговията взе думата да говори по прокарването на линията прѣзъ Борушица, той изтъкна именно това обстоятелство, че, по мнѣнието на г. Делоне, линията трѣбвало да мине прѣзъ Борушица, трѣбвало да мине прѣзъ Тръвненския балканъ. Г-нъ министърътъ ни каза, че ималъ разговоръ съ г. Делоне и отъ този разговоръ той извлѣкълъ това заключение. За насъ, които не знаехме рапорта на г. Делоне, този говоръ на министра направи това впечатление, че се касае тука за грамадни каменовъзглени залежи, за такива

богати пластове, които безъ повече ще оправдаятъ прокарването на една линия прѣзъ Тръвна. Ние може да сме се бъркали тогава, защото г. министърътъ не дойде да влѣзе въ потънкости и да ни чете самия рапортъ, или же да ни каже конкретно, че отъ рапорта се вижда, че има толкова количество каменни възлища, толкова милиони тони — толкова нѣщо не бѣше казано; но ние, които искахме единъ аргументъ повече или по-малко въ полза на Тръвненското или Хаинбоазкото трасе, извлѣкохме отъ рѣчта на г. Министра на търговията именно туй заключение, че, за да се прокара линията прѣзъ Тръвна, има още друго едно вѣско съображение — мнѣнието на г. Делоне; той е геологъ, и като специалистъ, иде да ни каже, че тамъ трѣбва да мине линията, защото има богати залежи. Може това да не е изрично казано въ думитѣ на г. Министра на търговията, и азъ не искамъ да твърдя, че той туря себе си въ прѣтворѣние — най-сетнѣ такава политика тукъ ще бѣде за мене дребнава; за мене е важно да констатирамъ подъ какво впечатление бѣхме ние, когато чухме рѣчта на г. Министра на търговията. Е добръ, ние днесъ имаме рапорта на г. Делоне, и туй, което мене интересуваше, не е, какви сж възлищата въ една или друга мина, ами неговото общо заключение. Азъ не мога да се ровя по всички мини или концесии, къдѣто той е ходилъ, и да правя изчисление на всѣка мѣстностъ какво количество възлища съдържа. Но неговото общо заключение ние днесъ имаме, и то е категорично. Г-нъ Делоне казва: азъ не съмъ вѣщъ да ви дамъ мнѣние прѣзъ къдѣ трѣбва да мине линията, защото не е моя работа; но ако е работата да прокарватъ линията по причина на възлищата... или да цитирамъ неговитѣ думи: „Обаче, ако се пита, да-ли балканскитѣ възлища сами не оправдаватъ построяването на едно или друго трасе“, трѣбва да ви кажа, че не бива да се отдавате на никаква илюзия. Туй е неговото общо заключение, което именно е цѣнно зарадъ мене. Ще строимъ линия, но не дѣйте мисли, че тази линия трѣбва да се строи само по съображение, че минава прѣзъ единъ богатъ каменовъзгленъ басейнъ — не, толкова нѣщо нѣма; възлищата съставляватъ едно дребно факторче; а задачата за построяване на една линия е много сложна, зависи отъ много съображения, отъ които дребното не може и не трѣбва да наддѣлява. Това е мнѣнието на г. Делоне. Ако е това мнѣнието на г. Делоне, менѣ ми се чини, че колебания у насъ не биха могли да сжществуватъ, освѣнъ, както казахъ още миналата година, ако се дадѣше възможностъ на г. Делоне да прави разслѣдвания въ течението не на недѣли, но въ едно много по-дълго врѣме, та да ни даде точнитѣ изчисления на количествата въ всѣко едно мѣстонахождение, и да видимъ нѣма ли, най-сетнѣ, тамъ, къдѣто не е било ровено досега, по-богати пластове, отколкото въ мината „Принцъ-Борисъ“. Кой знае? Азъ и миналата година казахъ, че, при

всичката си знаменитост, г. Делоне не е имал време да изучи всичко; възможно е и нѣщо да е пропусналъ. Но така, както е неговиятъ рапортъ, той не оправдава прокарването на линията прѣзъ Трѣвненския балканъ. Въ неговия рапортъ нѣма данни, които могатъ да подкрѣпятъ прокарването на линията прѣзъ Трѣвненския балканъ. Трѣбза, прочее, да се дирятъ много по-сериозни съображения, за да може да се оправдае прокарването на линията именно прѣзъ Борушица. Тѣй като е работата и безъ да мисля, че въпросътъ за каменитѣ възлища е окончателно изчерпанъ — при туй положение, въ което се намираме, а именно, че каменни възлища нѣма въ изобилие, за да можемъ да оставимъ всички други съображения на страна и да прокараме линията прѣзъ Борушица — азъ заключавамъ, че мнѣнието на опозицията за неприемливостта, за негодитѣ, които прѣдставлява Борушненското трасе, е мнѣние, което си остава въ пълна сила, особено подиръ рапорта на инженеръ-геолога г. Делоне.

Позволете ми по тоя случай да се косна съ двѣ думи до опита, който ние бѣхме направили да разрѣшимъ въпроса за улеснение износа на трѣвненскитѣ възлища съ прокарването на една узкоколейна желѣзница. Това го правя втори пътъ, защото почтениятъ Министъръ на търговията и земледѣлието въ своята рѣчь имѣ добрината да засегне отчасти тоя нашъ проектъ и да изтъкне нѣкои негови недостатѣци. Разбира се, въпросътъ не е тукъ по кои парламентарни технически причини ние не сме прокарали нашия проектъ. Защо? Защото въпросътъ е: каква е вътрѣшната стойностъ на тоя проектъ; да-ли тоя проектъ можеше да разрѣши въпроса, който насъ интересува, именно улесняване износа на каменнитѣ възлища отъ Трѣвненско. Ако въ 1903 г., защото сесията се бѣше много продължила, та по парламентарни технически причини ние не можахме да прокараме договора, можеха да го прокаратъ нашитѣ приемници, достатѣчно бѣше да го намѣрятъ за приемливъ. Азъ се повръщамъ на тоя въпросъ, да туря на i-тата точкитѣ и да изложа на г. г. народнитѣ прѣдставители, че мойтъ проектъ тогава сѣ бѣше най-рационалниятъ въ случая.

Какво може да се върази на тоя проектъ? Първото възражение, което направи почтениятъ Министъръ на търговията и земледѣлието, бѣше, че проектътъ, колкото нагледъ приемливъ, налагалъ тежестъ на Българската държава.

Г-да народни прѣдставители! Може да не съмъ разбралъ думитѣ на г. министра, но въ сѣщностъ тоя въпросъ стои малко по-друго-яче; може да има тукъ грѣшка фактическа. Чл. 2 отъ нашия проектъ прѣдвиждаше, че узкоколейната желѣзница, която ние концедираме на мината „Принцъ-Борисъ“, ще трѣбва отъ една мѣстностъ, която се намира на около единъ и половина километъръ отъ сегашната Търновска станция, а до тая мѣстностъ държавата оставаше да направи потребното. Какви сѣ раз-

носитѣ, които трѣбваше да легнатъ върху държавата за тая работа? Споредъ точнитѣ измѣрвания на инженеритѣ, станцията на узкоколейната желѣзница щѣше да се съгради на единъ километъръ и 200 метра; отъ това разстояние около 500 метра сѣ направени отъ Братя Симеонови; оставаше частта отъ 700 метра, която постройка, разсѣтватъ широко-широко можеше да струва не повече отъ 82.300 л. — Това бѣше по нашето точно изчисление. Ние, обаче, туряхме 100.000 л. Имаше нѣкои, които казваха, че може да отидатъ отъ 500.000 до единъ милионъ. Ние, обаче, които се интересувахме отъ тоя въпросъ, изучихме го чрѣзъ инженери и смѣтката на инженеритѣ бѣше тая. Но даже и да бѣше тая развѣска за държавата по-тежка, пакъ държавата нѣмаше какво да губи, защото узкоколейната желѣзница даваше възможностъ на мината „Принцъ-Борисъ“ да експортира своитѣ възлища, а ние не си връзвахме ръцѣтъ за да прокараме, когато искаме, една нормална линия и тази нормална линия именно щѣше да използва пътя, който ние поехме да правимъ. Една балканска линия се налагаше на България и бѣше само въпросъ на времето, на точното изучаване прѣзъ дѣ трѣбва тя да мине. Единъ пътъ тоя въпросъ изученъ и линията установена, макаръ че върви прѣзъ Трѣвна или Хаинитѣ, тя неминуемо щѣше да използва това парче, което се задължаваме да строи държавата. Така щото, упректъ, който ни се прави, въ сѣщностъ не е упрекъ. Държавата по тоя начинъ строи една частъ отъ бъдещата балканска линия, която е прѣдначена да свърже сѣверната съ южната ѣ мрѣжа.

На второ мѣсто ни се каза, че тоя проектъ бѣше неприемливъ, защото въ сѣщностъ давало се само право на една компания да бѣде улеснена въ експлоатирането на своята мина и по тоя начинъ заставяла притежателитѣ на другитѣ мини, щатъ не щатъ, да наведатъ вратъ. Когато ние внесохме проекта, имяхме прѣдъ видъ и туй обстоятелство, и въ единъ членъ отъ договора, а именно въ чл. 19, ние изрично вмѣнявахме въ обязаностъ на концесионера да допусне свързването на линията, която той ще построи, съ всички ония мини наоколо, които биха пожелали. Значи, и другитѣ съседни мини имаха право да построятъ малки клонове, които да се скопчатъ съ тая линия. Но понеже съ това не се разрѣшаваше въпросътъ, въ чл. 21 на контракта ние вмѣнявахме въ обязаностъ на концесионера да държи потребното число вагоновъ, за да може да се удовлетворяватъ нуждитѣ на всичкитѣ притежатели на мини. И понеже, на трето мѣсто, играеше роль въпросътъ за прѣвоза, за тарифитѣ, въ чл. 26 ние опрѣдѣляхме точно какви трѣбва да бѣдатъ тарифитѣ: като изхождахме отъ 10 стотинки на тонъ и километъръ при малки количества. Ние задължавахме концесионера да събира по три стотинки, ако прѣбесенитѣ възлища не надминаватъ 100.000 тона. Въ противенъ случай тарифитѣ трѣбваше да се намалятъ. Това намаление

по-долу отъ 3 стотинки ползуваше всички притежатели на мини, а не само концесионера. По този начинъ искаше тарифитъ да бждатъ наредени така, щото да покриватъ само разноситъ, и да се дава една лихва отъ 6% на капитала, а нищо повече, и отъ друга страна да нѣма никаква конкуренция, за да не се убиватъ другитъ притежатели на мини, а да могатъ съ дадената концесия да се ползуватъ всички. Държавата же имаше развързани ръцѣ, и можеше, ако желаше, да откупи линията за 2.500.000 л. веднага или подиръ 5 години, а подиръ 30 години тя ѝ се даваше даромъ. По най-важното бѣше, че държавата имаше възможностъ да констатира, какви богатства има въ Тръвненския балканъ, и ако тѣзи богатства бждатъ тѣй значителни, както се казваше миналата година, да оправдаятъ пострѣйката на една нормална линия, тогава държавата си запазваше правото да си прокара тая линия, безъ да обръща внимание на концесионера, който се отказваше отъ всѣкакви претенции. Какво искате повече отъ това? Прави се единъ опитъ да се види, да-ли заслужава, щото държавата да се ангажира въ по-голѣми разноси или не. Азъ мисля, нѣщо по-добро, по-рационално отъ това надали можеше да се измисли. Сега какво правимъ? Имаме ли пълното убѣждение, че има въ Тръвненско голѣмо количество каменни въглища? Нѣмаме. Ние се намираме пакъ въ една неизвѣстностъ; даже ако вземемъ рапорта на Делоне, по-скоро трѣбва да приемемъ, че нѣма богати пластове. Ние сега строимъ линия, и българската държава харчи 14 1/2 милиона лева, когато по-прѣд нищо нѣмаше да даде. Е добръ, тѣзи 14 1/2 милиона лева, г-да народни прѣдставители, можеше да се увотрѣбятъ съ полза другаде; а прѣд всичко можехме да построимъ цѣлата съединителна линия между сѣвернитъ и южнитъ наши линии — нѣщо необходимо, защото доста е била България раздѣлена, отдавна тя трѣбваше да съставлява едно цѣло съ скончаването на държавнитъ желѣзници. Вие виждате, колко сме отдалечени отъ достигането на тази наша цѣль, която безспорно на всички ни се налага.

Да-ли можемъ да се върнемъ на проекта или не, незнай. Азъ не взехъ думата да изтъкна този

фактъ. Миналата година, когато бѣше врѣме, говорихъ по какъвъ начинъ може да се удовлетвори дори интереситъ на трети лица, но не бидохъ послушанъ. Тѣй, както е поставена работата, намъ остава да кажемъ да или не. Азъ съмъ за последната алтернатива.

Подиръ това, което казахъ, г-да народни прѣдставители, съмнѣние нѣма, че азъ не мога да вдигна ръка за договоритъ. Азъ още веднажъ ще повтора, че при срѣдствата, съ които разполага България и които сж скромни, при нуждата, която тя има да инвестира грамадни капиталы за своето културно и економическо повдигане, и при онази разреденостъ на желѣзницитъ, които не допиратъ до много важни и леснодостъпни наши центрове, пострѣйката на линията до Борушица, днесъ за днесъ, много искрено го казвамъ това, е едно прехосничество. Като казвамъ това, обръщамъ внимание на поведението на вашия Министъръ на общественитъ сгради, нашъ уважаемъ бившъ прѣдседателъ. Ако има нѣщо свѣтло въ цѣлата тая работа, то е неговото отсъствие. Нѣкои правятъ леки гаври по тоя поводъ, но азъ много сериозно мисля, че ако надлежниятъ министъръ нѣмъ куража да се изправи да защитава едно дѣло по своето вѣдомство, неговата кауза е безвъзвратно изгубена. Ако, прочее, искате да си изпълните дълга, азъ ви моля да сѣлвате пѣтя на вашия Министъръ на общественитъ сгради, довчерашенъ нашъ другаръ и прѣдседателъ на Народното събрание.

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Г-нъ Панчевъ има думата.

Министъръ Д. Петковъ: Понеже часътъ е 7 моля, да се вдигне засѣданието и утрѣ подиръ обѣдъ да имаме засѣдание съ сѣщия дневенъ редъ — продължение на дебатитъ. (Гласове: Прието)

Прѣдседателствующъ Д. Петковъ: Който приема това прѣдложение да си вдигне ръката. (Болшинство) Прието.

(Звъни) Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. и 20 м. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ П. Гудевъ.

Подпрѣдседатели: { Д. Петковъ.
И. Халачовъ.

Секретари: { В. Кознички.
Н. Апостоловъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.